

สมุนไพร ๑๓ สรรพคุณ ประจำจังหวัด

กรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก
Department of Traditional and Alternative Medicine

กรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก กระทรวงสาธารณสุข

ชื่อหนังสือ : สมุนไพรอัตลักษณ์ประจำจังหวัด

ISBN : 978-616-11-5555-1

ที่ปรึกษา

นายแพทย์สมฤกษ์ จิงสมาน

นายแพทย์เทวีญู ธาณิรัตน์

นายสมศักดิ์ กรีชัย

ศาสตราจารย์ ดร.ภก.ชยันต์ พิเชียรสุนทร

นางสาวณีย์ กุลสมบุรณ์

อธิบดีกรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก

รองอธิบดีกรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก

รองอธิบดีกรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก

ราชบัณฑิต สำนักวิทยาศาสตร์ ราชบัณฑิตยสภา

ที่ปรึกษากกรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก

บรรณาธิการบริหาร

ดร.นันทศักดิ์ โชติชนะเดชาวงศ์

ผู้อำนวยการกองคุ้มครองและส่งเสริมภูมิปัญญาการแพทย์

แผนไทยและพื้นบ้านไทย

บรรณาธิการ

นางสาวกมลทิพย์ สุวรรณเดช

กองบรรณาธิการ

นางสาวอรจิรา ทองสุกมาก

นายณพรัตน์ ทูลมาลัย

นายประภษุณี อภิสิริสิริปัญญา

นายประนต แก้วทิพย์

จัดพิมพ์โดย : กองคุ้มครองและส่งเสริมภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทยและพื้นบ้านไทย กรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก กระทรวงสาธารณสุข

พิมพ์ครั้งแรก : พุทธศักราช 2568

จำนวนที่พิมพ์ : 1,000 เล่ม

พิมพ์ที่ : บริษัท พรีเมียร์ มาร์เก็ตติ้ง โซลูชั่น จำกัด 9/1 ซอยศรีอักษร ถนนช่องนนทรี แขวงทุ่งมหาเมฆ เขตสาทร กรุงเทพมหานคร 10120

เจ้าของลิขสิทธิ์ : กรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก

งบประมาณ : กรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก และกองทุนภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย

คำนำ

กระทรวงสาธารณสุข มุ่งเน้นการยกระดับและขับเคลื่อนภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทยให้เป็นรากฐานสำคัญของการดูแลสุขภาพและเศรษฐกิจของชาติ จากสมุนไพรไทย จึงมีนโยบายส่งเสริมและสนับสนุนการพัฒนาต่อยอดการใช้ประโยชน์จากสมุนไพรให้สอดคล้องกับองค์ความรู้และภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทยที่มีมาอย่างยาวนานในแต่ละจังหวัด และกรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก ในฐานะรับผิดชอบตามพระราชบัญญัติคุ้มครองและส่งเสริมภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย พ.ศ. 2542 เราได้ดำเนินงานอย่างต่อเนื่องในการอนุรักษ์ พันธุ์ และต่อยอดองค์ความรู้ด้านนี้ โดยหนึ่งในภารกิจสำคัญคือการรวบรวม และคัดเลือกสมุนไพรที่มีคุณลักษณะพิเศษโดดเด่นประจำแต่ละจังหวัด เพื่อยกให้เป็น “สมุนไพรอัตลักษณ์ประจำจังหวัด” การคัดเลือกนี้พิจารณาจากเกณฑ์ที่หลากหลาย ไม่ว่าจะเป็นสมุนไพรที่มี คุณภาพ ชื่อเสียง หรือคุณลักษณะเฉพาะที่เชื่อมโยงกับแหล่งภูมิศาสตร์, สมุนไพรเด่น (dominant species) ที่พบมากในพื้นที่, สมุนไพรถิ่นเดียว (endemic species) หรือชนิดหายาก (rare species) ที่พบเฉพาะในประเทศไทย หรือจังหวัดนั้น ๆ สมุนไพรที่มีความสำคัญด้านประวัติศาสตร์ หรือมีความสัมพันธ์เชิงวัฒนธรรม วิถีชีวิตของคนในจังหวัด ไปจนถึงสมุนไพรเศรษฐกิจที่สำคัญของจังหวัด

กรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก ได้ดำเนินการตามกระบวนการคัดเลือกชนิดสมุนไพรอัตลักษณ์อย่างโปร่งใสและรอบด้าน โดยได้รับความเห็นชอบจาก คณะกรรมการกำหนดลักษณะชนิด และชื่อของสมุนไพรสำคัญตามอัตลักษณ์ประจำจังหวัด ซึ่งพิจารณาจากข้อเสนอของ คณะอนุกรรมการด้านวิชาการในการกำหนดชนิดสมุนไพรอัตลักษณ์ประจำจังหวัด คณะทำงานนี้ประกอบด้วย ผู้เชี่ยวชาญด้านสมุนไพร ผู้ทรงคุณวุฒิด้านการแพทย์แผนไทย และผู้แทนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งภายใน และภายนอก กรมฯ โดยได้รวบรวมข้อมูลจากข้อเสนอชนิดสมุนไพร ทั้ง 76 จังหวัด และให้ความสำคัญกับสมุนไพรที่เป็นรายการสมุนไพร Champion Products 15 รายการ และรายการ สมุนไพรสำคัญและที่มีศักยภาพตามประกาศ คณะกรรมการคุ้มครองและส่งเสริมภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย 9 รายการ เป็นลำดับแรก พร้อมทั้งพิจารณาภายใต้ข้อมูลวิชาการด้านสมุนไพรที่มีอยู่ในปัจจุบัน จนได้ข้อสรุปสมุนไพรอัตลักษณ์ครบถ้วนทั้ง 76 จังหวัดเป็นที่เรียบร้อยแล้ว

การจัดพิมพ์หนังสือ “สมุนไพรอัตลักษณ์ประจำจังหวัด” จะเป็นประโยชน์อย่างยิ่ง ในการเผยแพร่ ข้อมูลเหล่านี้สู่สาธารณชน ผู้ประกอบการด้านสมุนไพร ไม่ว่าจะเป็นกลุ่มผู้ปลูก กลุ่มผู้วิจัย หรือกลุ่มโรงงาน อุตสาหกรรมผู้ผลิตยาสมุนไพร จะได้รับทราบข้อมูลที่สำคัญนี้ เพื่อนำไปสู่การพัฒนาสมุนไพรอัตลักษณ์ประจำจังหวัด ให้ก้าวหน้ายิ่งขึ้น สอดคล้องกับวิสัยทัศน์ของแผนปฏิบัติการด้านสมุนไพรแห่งชาติ ฉบับที่ 2 พ.ศ. 2566 - 2570 ที่มุ่งหวังให้ “ประเทศไทยเป็นผู้นำในภูมิภาคด้านผลิตภัณฑ์สมุนไพรเพื่อสุขภาพที่ได้มาตรฐาน และมีการเติบโต อย่างยั่งยืน” และเป็นการเพิ่มมูลค่าสมุนไพรในท้องถิ่น อันนำไปสู่การพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืนของชุมชน และประเทศชาติสืบไป

นายแพทย์สมฤกษ์ จึงสมาน

อธิบดีกรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก

สารบัญ

คำนำ.....	02	นครพนม [สมอไทย]	42
จังหวัด		นครราชสีมา [พรหมมิ]	44
กระบี่ [ขลุ่ย].....	06	นครศรีธรรมราช [จันทน์เทศ]	46
กาญจนบุรี [มะขามป้อม].....	08	นครสวรรค์ [ย่านาง]	48
กาฬสินธุ์ [ขมิ้นชัน]	10	นนทบุรี [หน่อกะลา].....	49
กำแพงเพชร [สมอพิเภก].....	12	นราธิวาส [คนที่สอทะเล].....	50
ขอนแก่น [คุน]	14	น่าน [มะเขว่น].....	52
จันทบุรี [กระวาน,พริกไทย].....	16	บึงกาฬ [เอียนค้อน]	54
ฉะเชิงเทรา [กวาวเครือแดง].....	18	บุรีรัมย์ [กะเม็ง]	56
ชลบุรี [กุ่มบก,กุ่มน้ำ]	20	ปทุมธานี [บัวหลวง].....	58
ชัยนาท [มะตูม]	22	ประจวบคีรีขันธ์ [ว่านหางจระเข้].....	60
ชัยภูมิ [เร่วน้อย].....	24	ปราจีนบุรี [ฟ้าทะลายโจร].....	62
ชุมพร [มะเดื่ออุทุมพร]	26	ปัตตานี [ปลาไหลเผือก].....	64
เชียงราย [ส้มป่อย].....	28	พระนครศรีอยุธยา [ผักเสี้ยนผี].....	66
เชียงใหม่ [กล้วยขง].....	30	พะเยา [เพชรสังฆาต].....	68
ตรัง [พริกไทย,หัวร้อยรู].....	32	พังงา [ลิ้นทะเล]	70
ตราด [หัวร้อยรู].....	34	พัทลุง [ไพล].....	72
ตาก [ขมิ้นชัน].....	36	พิจิตร [ฟ้าทะลายโจร,กระเจียวยักษ์].....	74
นครนายก [กฤษณา].....	38	พิษณุโลก [ส้มซ่า].....	76
นครปฐม [กระชาย]	40	เพชรบุรี [หัวเขาคลอน].....	78

เพชรบูรณ์ [ชิง].....	80	สมุทรปราการ [เห็อกปลาหมอดอกขาว]	120
แพร่ [ฮ่อม].....	82	สมุทรสงคราม [เกลือทะเล].....	122
ภูเก็ต [ส้มควาย].....	84	สมุทรสาคร [เห็อกปลาหมอดอกขาว]	124
มหาสารคาม [บัวบก].....	86	สระแก้ว [มะระขี้้นก]	126
มุกดาหาร [ว่านกีบแรด].....	88	สระบุรี [จันทน์ผา]	128
แม่ฮ่องสอน [บุกไข่].....	90	สิงห์บุรี [กล้วยน้ำว้า].....	130
ยโสธร [โคกลาน]	92	สุโขทัย [เพกา].....	132
ยะลา [กล้วยหิน].....	94	สุพรรณบุรี [ว่านพระฉิม]	134
ร้อยเอ็ด [กำแพงเจ็ดชั้น]	96	สุราษฎร์ธานี [ขมิ้นชัน]	136
ระนอง [อบเชย]	98	สุรินทร์ [ไลดทะนงแดง]	138
ระยอง [ผักนึ่งทะเล].....	100	หนองคาย [ไพล]	140
ราชบุรี [ขมิ้นอ้อย]	102	หนองบัวลำภู [บัวหลวง]	142
ลพบุรี [ฟ้าทะลายโจร]	104	อ่างทอง [ข้า].....	144
ลำปาง [กวาวเครือ].....	106	อำนาจเจริญ [ว่านสาวหลง]	146
ลำพูน [เปล้าใหญ่].....	108	อุดรธานี [ข้า].....	148
เลย [กระชายดำ]	110	อุดรดิตถ์ [ขมิ้นชัน].....	150
ศรีสะเกษ [หอมแดง].....	112	อุทัยธานี [คนทา]	152
สกลนคร [หมากเฒ่า].....	114	อุบลราชธานี [บัวบก].....	154
สงขลา [กระท่อม].....	116	บรรณานุกรม	155
สตูล [เถาว์วัลย์เปรียง]	118		

กระบี่

- ภาคเหนือ
- ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
- ภาคกลาง
- ภาคตะวันตก
- ภาคตะวันออก
- ภาคใต้

ขลุ่ยชยาพื้นบ้านป่าชายเลน...สู่วัฒนกรรมยาสมุนไพรนาโน...ในธุรกิจโรงแรมและการท่องเที่ยว

ขลุ่ย

Pluchea indica (L.) Less.

วงศ์ ASTERACEAE

ชื่ออื่น

ขลุ่ย หนวดงั่ว หนวดจิ้ง หนวดงั่ว หนวดวัว

ไม้พุ่ม ใบเดี่ยว เรียงเวียน แผ่นใบรูปรี รูปไข่กลับ หรือรูปไข่ ช่อดอกแบบช่อแยกแขนง ออกตามปลายกิ่ง ช่อย่อยแบบช่อกระจุกแน่น สีชมพูอมม่วงอ่อน ผลแห้งเมล็ดล่อน

ขลุ่ยมีเขตการกระจายพันธุ์ในประเทศไทยทั่วทุกภาคขึ้นตามที่โล่ง รกร้าง และที่ใกล้ทะเล ตั้งแต่ระดับทะเลปานกลางจนถึงความสูง 200 เมตรจากระดับทะเลปานกลาง

สรรพคุณ ใบรสหอมฝาดเมาเค็ม เป็นยาขับปัสสาวะ แก้เบาหวาน ขับนิ่ว แก้ไข้ ขับเหงื่อ บรรเทาอาการปวดเมื่อย มุตกิด แก้กามขโมย แก้เบาหวาน รักษาวิมโรคที่ต่อมน้ำเหลือง ต้มอาบ แก้ผื่นคัน แก้ประดงเลือดลม และแก้โรคผิวหนัง

ภูมิหลัง

ขลุ้เป็นพืชท้องถิ่นที่พบมากในพื้นที่ป่าชายเลนของจังหวัดกระบี่ โดยเฉพาะในชุมชนบ้านไหนหนั่ง ตำบลเขาคราม อำเภอเมือง ซึ่งเป็นหมู่บ้านชาวประมง ที่มีต้นขลุ้ขึ้นอยู่ทั่วไปในพื้นที่ ภูมิปัญญาชาวบ้านนิยมนำขลุ้มาตากแห้งชงเป็นชาดื่ม เพื่อช่วยขับปัสสาวะ ลดความดันโลหิตสูง และระดับน้ำตาลในเลือด ศูนย์นาโนเทคโนโลยีแห่งชาติ (นาโนเทค) สำนักงานพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งชาติ (สวทช.) เล็งเห็นว่าขลุ้เป็นสมุนไพรที่สามารถพัฒนาการสกัดสารต้านอนุมูลเสรีให้อยู่ในรูปอนุภาคนาโน เพื่อใช้ในผลิตภัณฑ์แชมพูและครีมอาบน้ำ เป็นสินค้านวัตกรรมที่สร้างมูลค่าเพิ่มให้กับพืชในท้องถิ่นที่ไร้คุณค่า เสริมจุดเด่นเรื่องการท่องเที่ยวของชุมชน ให้บริการแก่ลูกค้าในโรงแรมและสปา เป็นสินค้าที่ชูความเป็นอัตลักษณ์ของจังหวัดกระบี่

กาญจนบุรี

กาญจนบุรี

■ ภาคเหนือ	■ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
■ ภาคกลาง	■ ภาคตะวันตก
■ ภาคตะวันออก	■ ภาคใต้

มะขามป้อมยาดีจากป่า...สู่พืชเศรษฐกิจสร้างรายได้แก่ชุมชน

มะขามป้อม

Phyllanthus emblica L.

วงศ์ PHYLLANTHACEAE

ชื่ออื่น ๆ

กันโตด กำทวด

ไม้ต้น ขนาดกลาง ลำต้นมักคดงอไม่เปลาตรง เปลือกนอกสีน้ำตาลอมเทา ผิวเรียบหรือค่อนข้างเรียบ เปลือกในสีชมพูสด ใบเดี่ยว เรียงสลับ แผ่นใบรูปขอบขนานติดเป็นคู่ ๆ เยื้อง ๆ กัน ดอกช่อแบบช่อกระจุก ออกตามง่ามใบ สีขาวนวล ไม่มีกลิ่น ผลทรงกลม มีเนื้อหนา อุ่มน้ำ

มะขามป้อม พบในป่าเบญจพรรณแล้ว ป่าเต็งรัง และป่าดิบเขา

สรรพคุณ เนื้อผลแห้ง รสเปรี้ยวฝาดขม ขับเสมหะ ทำให้ชุ่มคอ เป็นยาฝาดสมาน แก้กิดสีดวง แก้บิด ท้องเสีย ใช้ควบกับธาตุเหล็ก แก้กโรคดีซ่าน และช่วยย่อยอาหาร ยางจากผล รสเปรี้ยวฝาดขม ช่วยย่อยอาหาร ขับปัสสาวะ ใช้เป็นยาแก้ไอ

ภูมิหลัง

จังหวัดกาญจนบุรี มีสภาพพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นป่าไม้และภูเขาสูง สลับที่ราบเชิงเขาและที่ราบลุ่มน้ำ สภาพพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นป่าเบญจพรรณที่เหมาะสมต่อการเจริญเติบโตของมะขามป้อม ซึ่งเป็นพืชที่ชาวบ้านนิยมเก็บเพื่อนำมาจำหน่ายในช่วงเว้นวรรคจากการทำไร่ มะขามป้อมป่าพันธุ์พื้นเมืองกาญจนบุรี มีสรรพคุณทางยาสูง สามารถปลูกได้ในทุกอำเภอของจังหวัดกาญจนบุรี ชาวบ้านในจังหวัดกาญจนบุรีนำมะขามป้อมมาใช้ดูแลสุขภาพเบื้องต้น เช่น แก้ไอ เจ็บคอ ช่วยขับถ่าย ช่วยเสริมสร้างภูมิคุ้มกัน เป็นต้น หมอพื้นบ้านในชุมชนนำมะขามป้อมมาทำเป็นยาเพื่อรักษาผู้ป่วยและดูแลสุขภาพคนในชุมชน

มะขามป้อมพันธุ์แป้นสยาม เป็นมะขามป้อมพันธุ์ที่นิยมปลูกในจังหวัดกาญจนบุรี เกิดจากนายจุ่น คงนันทิ ได้นำมะขามป้อมพันธุ์พื้นเมืองจากในป่ามาปลูกไว้ใกล้บ้าน และคัดเลือกต้นที่ให้ผลใหญ่มาปลูกต่อจนได้มะขามป้อมพันธุ์แป้นสยาม ที่ต้นเตี้ย ลูกตก ผลใหญ่ มีรสชาติเป็นที่นิยมของผู้บริโภค และขอขึ้นทะเบียนพันธุ์กับกรมวิชาการเกษตร ปัจจุบันประชาชนในจังหวัดกาญจนบุรี มีการนำมะขามป้อมมาแปรรูปแช่อิ่มเพื่อเพิ่มมูลค่า กลายเป็นสินค้า OTOP ที่สำคัญของจังหวัด โดยเฉพาะกลุ่มวิสาหกิจชุมชนกลุ่มส้มตำบลุ่มส้ม อำเภอไทรโยค จังหวัดกาญจนบุรี และวิสาหกิจชุมชน สมุนไพรอินทรีย์ ป่าตะวันตก ตำบลบ้านสามหลัง อำเภอศรีสวัสดิ์ เป็นแหล่งปลูกมะขามป้อมที่สำคัญ สำหรับจำหน่ายให้กับโรงงานยาในกรุงเทพมหานคร และโรงพยาบาลศิริราช เพื่อผลิตยาจากมะขามป้อม

กาแฟ

- ภาคเหนือ
- ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
- ภาคกลาง
- ภาคตะวันตก
- ภาคตะวันออก
- ภาคใต้

ขมิ้นชันคุณภาพดี...ถิ่นอีสาน

ขมิ้นชัน

Curcuma longa L.

วงศ์ ZINGIBERACEAE

ชื่ออื่น ๆ

ขมิ้น ขมิ้นแกง ขมิ้นหยวก ขี้มัน หมิ้น

ไม้ล้มลุก อายุหลายปี เหง้าใต้ดินรูปไข่ มีแขนงรูปทรงกระบอกแตกออกด้านข้าง 2 ด้าน เนื้อในเหง้าสีเหลืองส้ม มีกลิ่นเฉพาะส่วนเหนือดินเป็นลำต้นเทียม ใบเดี่ยว แทงออกมาเหง้าเรียงเป็นวงซ้อนทับกัน แผ่นใบรูปใบหอก ดอกช่อ แทงออกจากเหง้า อยู่ระหว่างก้านใบ รูปทรงกระบอก ใบประดับสีเขียวอ่อนหรือสีนวล กลีบดอกสีเหลืองอ่อน ผล ทรงกลม มี 3 พู

ขมิ้นชันเจริญเติบโตได้ดีในเขตร้อนถึงกึ่งเขตร้อนโดยพบว่ามีการกระจายพันธุ์ปลูกอยู่ในประเทศอินเดีย ไทย มาเลเซีย และศรีลังกา สำหรับประเทศไทย ขมิ้นชันปลูกได้ทุกภาคเจริญเติบโตได้ดีบนที่ดอน

สรรพคุณ เหง้า มีรสขม ฝาด เย็น เผ็ดเล็กน้อย แก้ท้องอืดเฟ้อ แน่น จุกเสียด ใช้ภายนอก ช่วยลดอาการฟกช้ำ บวม ปวดไหล่ และแขน บวมข้อ และปวดบวม แก้ปวดข้อ สมานแผลสด และแผลถลอก แก้น้ำกัดเท้า แก้คันระตุ แก้กลากเกลื้อน แก้โรคผิวหนังผื่นคัน

ภูมิหลัง

ขมิ้นชันเป็นเครื่องเทศชนิดแรกและสำคัญที่สุดที่ค้าขายกันบนเส้นทางสายไหม เป็นหนึ่งในยาอายุรเวทและเครื่องสำอางในตำราอินเดียที่มีมาแต่โบราณ คนอินเดียใช้ขมิ้นชันเป็นเครื่องเทศแต่งกลิ่นรสอาหาร เป็นยารักษาสารพัดโรค เป็นสมุนไพรในพิธีกรรมสำคัญ ๆ และเป็นพืชให้สีอ้อมมาช้านาน อินเดียเป็นแหล่งปลูกและผู้ผลิตขมิ้นรายใหญ่ที่สุดของโลก สำหรับประเทศไทยมีการปลูกขมิ้นชันเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง ทั้งนี้เนื่องจากขมิ้นชันมีศักยภาพในการพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์ได้หลากหลาย เช่น ยาสมุนไพร โดยขมิ้นชันแคปซูลถูกจัดเป็นยาในบัญชียาหลักแห่งชาติ สำหรับบรรเทาอาการแน่น จุกเสียดท้องเฟ้อ นอกจากนี้ขมิ้นชันถูกนำมาผลิตเป็นอาหารเสริมสุขภาพ ผลิตภัณฑ์เครื่องสำอางและความงาม ผลิตภัณฑ์สปา ผลิตภัณฑ์ป้องกันกำจัดศัตรูพืช ผลิตภัณฑ์สำหรับสัตว์เลี้ยง และใช้เป็นส่วนผสมในอาหารสัตว์ เป็นต้น คุณภาพของขมิ้นชันขึ้นอยู่กับปริมาณน้ำมันหอมระเหย (essential oil) และสารเคอร์คิวมินอยด์ (curcuminoids) ในส่วนเหง้า แหล่งปลูกที่แตกต่างกัน จะให้ปริมาณสารสำคัญที่ค่อนข้างแตกต่างกัน นั่นคือขมิ้นชันที่ปลูกทางภาคใต้จะมีสารเคอร์คิวมินอยด์สูง เหมาะสำหรับผลิตยา ส่วนขมิ้นชันที่ปลูกทางภาคเหนือและภาคอีสานจะมีปริมาณน้ำมันหอมระเหยสูง เหมาะสำหรับใช้ในผลิตภัณฑ์เครื่องสำอางและผลิตภัณฑ์สปา

ศูนย์วิจัยพืชสวนศรีสะเกษ สถาบันวิจัยพืชสวน ได้ศึกษาปริมาณน้ำมันหอมระเหยขมิ้นชันที่ปลูกในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง ของพื้นที่โครงการเมืองสมุนไพร พบว่า ปริมาณน้ำมันหอมระเหยขมิ้นชันอยู่ระหว่าง 7.8%–14.8% (ต่อน้ำหนัก) ซึ่งสูงกว่าเกณฑ์มาตรฐานสมุนไพรไทยที่กำหนดให้ต้องมีน้ำมันหอมระเหยต้องไม่น้อยกว่า 6% โดยจังหวัดกาฬสินธุ์ เป็นหนึ่งจังหวัดอีสานใต้ที่เป็นแหล่งปลูกขมิ้นชันที่สำคัญในปัจจุบัน

กำแพงเพชร

- ภาคเหนือ
- ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
- ภาคกลาง
- ภาคตะวันตก
- ภาคตะวันออก
- ภาคใต้

ถิ่นสมอพิเภกพันธุ์...สมุนไพรสำคัญในพืชกั “ตรีผลา”

สมอพิเภก

Terminalia bellirica (Gaertn.) Roxb.

วงศ์ COMBRETACEAE

ชื่ออื่น ๆ

ถิ่น สมอแหน แหน แหนขาว แหนต้น

ไม้ต้น ขนาดกลางถึงขนาดใหญ่ ลำต้นเปลาตรง โคนต้นมักเป็นพูพอน ใบเดี่ยว เรียงตรงข้ามสลับตั้งฉาก แผ่นใบรูปไข่กลับ ดอกออกเป็นช่อเดี่ยว แบบหางกระรอก ที่ง่ามใบหรือรอยแผลใบตามกิ่ง ปลายช่อดอกห้อยลง ผลกลมหรือกลมรีแข็ง ผิวนอกปกคลุมด้วยขนสีน้ำตาลหนาแน่น ออกรวมกันเป็นพวง

พบได้ตามป่าเต็งรังและป่าเบญจพรรณเกือบทุกภาค ที่สูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ 100 - 400 เมตร

สรรพคุณ ผลอ่อน แก้ไข้เพื่อเสมหะ และไข้เจือลม เป็นยาระบาย ยาถ่าย ผลแก่ แก้เสมหะจุกคอ ทำให้ชุ่มคอ แก้โรคตา แก้อาตุกำเริบ บำรุงธาตุ แก้ไข้ แก้กิดสีดวง แก้อท้องร่วงท้องเดิน รักษาโรคท้องมาน เมล็ดใน แก้บิด แก้บิดมูกเลือด

ภูมิหลัง

จังหวัดกำแพงเพชร เป็นจังหวัดหนึ่งที่อุดมสมบูรณ์ไปด้วยทรัพยากรธรรมชาติที่หลากหลายและอุดมสมบูรณ์ มีพื้นที่ที่ได้รับการอนุรักษ์และขึ้นทะเบียนเป็นอุทยานแห่งชาติถึง 3 แห่ง คือ อุทยานแห่งชาติคลองลาน อุทยานแห่งชาติคลองวังเจ้า และอุทยานแห่งชาติแม่วงก์ ด้วยสภาพนิเวศส่วนใหญ่เป็นป่าเบญจพรรณและป่าเต็งรัง จึงเหมาะสมกับการเจริญเติบโตของพืชพรรณนานาชนิด โดยเฉพาะต้นสมอพิเภก มีชื่อท้องถิ่นว่า “สมอแหน” จัดอยู่ในประเภทไม้ป่าเบญจพรรณ แรกเริ่มเป็นไม้ดั้งเดิมที่ขึ้นและเจริญเติบโตในจังหวัดกำแพงเพชร เปรียบเป็นไม้ประจำถิ่นอีกชนิดหนึ่ง มีขึ้นเป็นจำนวนมากในจังหวัดกำแพงเพชรมาช้านาน ทางศูนย์วนวัฒนวิจัยที่ 3 ตำบลหนองปลิง อำเภอเมือง จังหวัดกำแพงเพชร เป็นแห่งเดียวในจำนวนศูนย์วนวัฒนวิจัยและศูนย์เมล็ดพันธุ์ไม้ป่าทั้ง 20 แห่งทั่วประเทศ ที่มีสมอพิเภก โดยทางศูนย์มีสมอพิเภกในความดูแลกว่า 81 ไร่ รวมสมอพิเภกกว่า 1,200 ต้น ทางศูนย์ยังเพาะพันธุ์สมอพิเภกส่งไปยังศูนย์วนวัฒนวิจัยและศูนย์เมล็ดพันธุ์ไม้ป่าแห่งอื่น ๆ ทั่วประเทศอีกด้วย อีกทั้งสมอพิเภกยังมีปลูกและขึ้นเองทั่วไป

ในหลายตำบลของทุกอำเภอในจังหวัดกำแพงเพชร อาทิ เช่น ตำบลโกสัมพีนคร อำเภอโกสัมพีนคร ตำบลไตรรงค์ ตำบลหนองปลิง ตำบลทุ่งโพธิ์ทะเล อำเภอเมือง ตำบลคลองลานพัฒนา อำเภอคลองลาน ตำบลปางตาไว อำเภอปางศิลาทอง ตำบลมหาชัย อำเภอไทรงาม เป็นต้น และมีขึ้นประปรายในป่าชุมชนของจังหวัดกำแพงเพชร หมอพื้นบ้านและแพทย์แผนไทยในจังหวัดกำแพงเพชร ได้มีการนำสมอพิเภกมาใช้เป็นส่วนประกอบในการผลิต ยาแก้ไอและยาตรีผลา เพื่อใช้ประโยชน์ในการดูแลสุขภาพของประชาชนทั้งในชุมชนและสถานบริการสาธารณสุข

ขอนแก่น

■ ภาคเหนือ	■ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
■ ภาคกลาง	■ ภาคตะวันตก
■ ภาคตะวันออก	■ ภาคใต้

ขอนแก่น เมืองเสียงแคน ดอกคูน

คูน

Cassia fistula L.

วงศ์ FABACEAE

ชื่ออื่น ๆ

ลมแล้ง

ไม้ต้น ขนาดกลาง ใบประกอบแบบขนนก เรียงสลับ แผ่นใบรูปไข่ ดอกแบบช่อกระจุก ห้อยลงตามปลายกิ่งหรือตามซอกใบ ผลเป็นฝักทรงกระบอกยาว ผิวเรียบ เปลือกแข็ง ภายในมีผนังแบนสีน้ำตาล กั้นเป็นห้อง และมีเมล็ดห้องละ 1 เมล็ด เนื้อหุ้มเมล็ดมีรสหวาน

พบได้ตามป่าเต็งรังและป่าเบญจพรรณ และเป็นไม้ปลูกประดับตามริมถนนและบ้านเรือนทั่วไป

สรรพคุณ เนื้อในฝัก ถ่ายเสมหะ และแก้ฟूरติก เป็นยาระบาย ช่วยบรรเทาอาการแน่นหน้าอก ปोकหรือชำระน้ำดี แก้ลมเข้าข้อ และขัดข้อ

ภูมิหลัง

“ขอนแก่น เมืองเสียงแคน ดอกคูน” ต้นคูนเป็นพรรณไม้พระราชทานประจำจังหวัดขอนแก่น มีการส่งเสริมการปลูกต้นคูนทั่วเมืองขอนแก่น เพื่อปรับทัศนียภาพและเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงอัตลักษณ์ของจังหวัดขอนแก่น นอกจากดอกที่สวยงามแล้ว ต้นคูนยังเป็นสมุนไพรสำคัญในตำรายาไทยและยาพื้นบ้าน เนื้อในฝักคูนมีสรรพคุณช่วยให้ระบาย ฝักคูนเป็นสมุนไพรส่งออกไปประเทศเกาหลีและจีน สร้างรายได้ให้กับชาวบ้านในพื้นที่ มีการคิดค้นนวัตกรรมเพื่อใช้ประโยชน์จากฝักคูน เช่น นวัตกรรมน้ำหมักฝักคูนใหม่เกษตรไทย ไร้สารเคมี โดยการนำฝักคูนมาทำน้ำหมักสารสกัดสมุนไพรปราบศัตรูพืชในนาข้าว โดยเฉพาะหอยเชอรี่ที่ระบาดจนสร้างความเสียหายแก่เกษตรกรอย่างรุนแรง ช่วยลดต้นทุนการผลิตจากการซื้อยาฆ่าแมลง และทำให้แหล่งน้ำและนาข้าวไร้สารพิษอีกด้วย

จันทบุรี

- ภาคเหนือ
- ภาคกลาง
- ภาคตะวันออก
- ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
- ภาคตะวันตก
- ภาคใต้

จันทบุรี...ถิ่นกระวานและพริกไทยพันธุ์ดีที่สุดในประเทศไทย

กระวาน

Wurfbainia testacea (Ridl.) Škorničk. & A.D.Poulsen

วงศ์ ZINGIBERACEAE

ชื่ออื่น ๆ

กระวานขาว กระวานดำ กระวานโพธิ์สัตว์

ไม้ล้มลุก เหง้าทอดไปตามดิน ใบรูปขอบขนาน กาบใบหุ้มซ้อนเป็นลำต้นเทียม ช่อดอกแบบช่อเชิงลด รูปกรวย แหงจากเหง้า มีใบประดับเรียงเวียนซ้อนสลับตลอดช่อ ดอกสีเหลืองอ่อนหรือขาว ผลแบบผลแห้งแตก มี 3 พู สีน้ำตาล

กระวานพบได้ตามป่าดิบชื้น ทางภาคตะวันออกและภาคใต้

สรรพคุณ ผลแก่ รสเผ็ดร้อน กลิ่นหอม ใช้แก้อาการท้องอืด ท้องเฟ้อ ช่วยขับลม และแก้แน่นจุกเสียด มีฤทธิ์ขับลม และบำรุงธาตุ แก้อาตุไม่ปกติ บำรุงกำลัง

ภูมิหลัง

“กระวานจันทบุรี” แถบเขาสอยดาว และเขาชะบาบ จังหวัดจันทบุรี เป็นกระวานที่มีคุณภาพที่ดีที่สุดในประเทศไทย กระวานจันทบุรีกระจายพันธุ์อยู่ในแนวเทือกเขาเดียวกับเทือกเขากระวาน (Cardamom Mountains) ในจังหวัดโพธิ์สัตว์ ประเทศกัมพูชา ซึ่งเป็นดงกระวานใหญ่ ที่มีคุณภาพดีที่สุดในโลก กระวานจันทบุรีเป็นกระวานที่มีผลขนาดใหญ่ มีน้ำหนักรต่อผลมาก นิยมส่งออกไปประเทศจีนและฮ่องกงเป็นเครื่องเทศปรุงแต่งรสอาหารที่มีสรรพคุณทางยาขับลม แก้อืดท้องเฟ้อได้ดี

พริกไทย

Piper nigrum L.

วงศ์ PIPERACEAE

ไม้เถา เจริญในแนวตั้ง ลำต้นเป็นข้อ มีรากพิเศษสำหรับยึดเกาะสิ่งรอบข้าง และช่วยพยุงลำต้น ใบเดี่ยว รูปรี เรียงสลับ ข้อดอกแบบข้อ ดอกย่อยสีขาวหรือสีเหลืองอ่อน ผลทรงกลมแบบเมล็ดเดี่ยวแข็ง ผลอ่อนสีเขียวเมื่อสุกสีแดง

มีถิ่นกำเนิดในอินเดีย พบกระจายในศรีลังกา บังคลาเทศ จีนตอนใต้ สิงคโปร์ อินโดนีเซีย มาเลเซีย และไทย

สรรพคุณ ใบแก้ลมจุกเสียดแน่น ท้องอืดเพื่อผลที่ยังไม่สุกนำมาเป็นเครื่องเทศ แต่งกลิ่นอาหาร เมล็ดขับลม ขับเสมหะ ขับเหงื่อ ขับปัสสาวะ บำรุงธาตุอาหารไม่ย่อย ดอก แก้ตาแดง

ภูมิหลัง

พริกไทยพันธุ์จันทบูร เป็นพันธุ์พื้นเมืองของจังหวัดจันทบุรีที่ปลูกกันมานานแล้ว แต่เดิมชาวจันทบุรีเรียกชื่อพริกไทยพันธุ์นี้ว่า พันธุ์ปรางถี้ เป็นพันธุ์ที่นิยมของผู้บริโภค เนื่องจากมีเมล็ดใหญ่และรสเผ็ดจัด ให้ผลผลิต ปานกลางประมาณ 6 กิโลกรัม/ค้าง/ปี

ฉะเชิงเทรา

- ภาคเหนือ
- ภาคกลาง
- ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
- ภาคตะวันตก
- ภาคตะวันออก
- ภาคใต้

กวาวเครือแดง...สมุนไพรอายุวัฒนะ...คืนความหนุ่มสาว

กวาวเครือแดง

Butea superba Roxb.

วงศ์ FABACEAE

ไม้เถาขนาดใหญ่ มีน้ำเลี้ยงสีแดง รากโป่งพองลักษณะคล้ายหัว ทรงกระบอกยาว เนื้อในสีขาว เปลือกมียางสีแดง ใบประกอบแบบสามใบย่อย แผ่นใบรูปไข่ถึงเกือบกลม ดอกออกเป็นช่อกระจุก ดอกย่อยแบบดอกถั่ว กลีบดอกสีส้ม ผลแบบฝักถั่ว มี 1 เมล็ด

พบได้มากทางภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย ไล่ตั้งแต่ชายแดนไทย-พม่าตรงถึงภาคเหนือ เป็นไม้ที่ชอบขึ้นตามภูเขาสูง

สรรพคุณ หัว รสเย็นเบื่อเมา บำรุงเนื้อหนังให้เต่งตึง บำรุงสุขภาพ เป็นยาอายุวัฒนะ แก้ปวดเมื่อยตามร่างกาย ทำให้หน้าอกโต บำรุงความกำหนัด ราก แก้ลมอัมพาต แก้โลหิต

ภูมิหลัง

กวาวเครือแดงเป็นสมุนไพรใช้กันมานานตั้งแต่สมัยโบราณ โดยเฉพาะใน “ตำรายาวิเศษคือยาอายุวัฒนะ” ของหลวงอนุสารสุนทร กรมการพิเศษเมืองนครเชียงใหม่ ท่านบอกว่าตำรับยาที่ประกอบไปด้วย กวาวดำและกวาวแดง ช่วยให้นอนหลับดี เจริญอาหาร มีโรคน้อย มีกำลังดี แข็งแรง กวาวเครือดำ กวาวเครือแดงค่อนข้างหายาก ใช้เพียงเท่าเม็ดพริกไทยเท่านั้น หญิงสูงอายุเมื่อกินยานี้จะกลับมาหนุ่มสาวเหมือนเดิม ดังข้อความที่เขียนในตำราของท่านว่า “ท่านไม่ต้องไปเที่ยวค้นหากวาวดำกวาวแดงให้ลำบากเลย เพราะกวาวดำกวาวแดงหาหายาก มีแต่ราก ไม่ค่อยจะพบที่มีหัว แต่อย่างไรก็ดี คุณวุฒิและสรรพคุณมีเท่ากัน แต่อย่างดำนั้นปั้นเท่าเม็ดพริกไทยผ่า 3 กิน 1 ส่วน อย่างแดงปั้นเท่าเม็ดพริกไทย ผ่า 3 กิน 2 ส่วน อย่างขาวปั้นเท่าเม็ดพริกไทย กินวันละ 1 เมล็ดเท่าพริกไทย ข้าพเจ้ารู้ดีกว่า แต่ก่อน ถ้าฤดูหนาวเวลานอน ต้องห่มผ้า 3-4 ผืน พอได้กินยานี้แล้ว ปีนี้นุ่งผ้าแต่เพียงผืนเดียวก็พอดี ไม่ค่อยหนาว ถ้าผู้หญิงที่มีอายุราว 70-80 ปี เมื่อรับประทานยานี้แล้ว เมื่อสบายอันดีแล้ว จะกลับมีระดูมาอีกอย่างผู้หญิงสาว ถ้าเป็นผู้ชายที่มีอายุมาก เมื่อรับประทานยานี้แล้ว พานจะขึ้น นมจะแข็ง เช่นอย่างเด็กหนุ่ม ได้มีพยานอย่างนี้หลายสิบคนแล้ว ห้ามคนหนุ่มสาวไม่ให้รับประทาน”

ฉะเชิงเทรามีพื้นที่ป่า 16 เปอร์เซ็นต์ของพื้นที่ทั้งหมดของจังหวัด เป็นจังหวัดที่ภูมิประเทศเหมาะสมต่อการเจริญเติบโตของพืชหลากหลายชนิด โดยเฉพาะกาวเครือแดง ที่พบเป็นไม้พื้นล่างได้ทั่วไปในพื้นที่ป่าชุมชนที่ขึ้นทะเบียนกับกรมป่าไม้ถึง 46 แห่ง ชาวบ้านในพื้นที่ที่มีการใช้ประโยชน์กาวเครือแดงในเชิงสมุนไพร มาช้านาน ถึงแม้ว่ากาวเครือแดงจะเป็นสมุนไพรควบคุม แต่การส่งเสริมและพัฒนาการใช้ประโยชน์เชิงสมุนไพร จากกาวเครือแดงถือเป็นเรื่องสำคัญที่จะต้องดำเนินการ

ชลบุรี

- ภาคเหนือ
- ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
- ภาคกลาง
- ภาคตะวันตก
- ภาคตะวันออก
- ภาคใต้

กลุ่มบก-กุ่มน้ำ..พักพิงบ้านสมุนไพรเด่นชลบุรี...มากสรรพคุณในตำรับยาไทย

กุ่มบก

Crateva adansonii DC.

วงศ์ CAPPARACEAE

ชื่ออื่น ๆ

ผักกุ่ม

ไม้ต้น ผลัดใบ ใบประกอบแบบนิ้วมือ มีใบย่อย 3 ใบ ออกเรียงสลับ ใบรูปไข่ ดอกออกเป็นช่อกระจุก ตามซอกใบ โกล่ปลายยอด ดอกสีขาวเมื่อแรกบาน แล้วเปลี่ยนเป็นสีเหลือง หรือสีชมพู ผลสด รูปทรงกลม ผิวมีจุดสีน้ำตาลอมแดง เปลือกแข็ง ผลอ่อนมีสีเขียว ผลสุกสีน้ำตาลแดง เมล็ดรูปเกือบกลมหรือรูปไต มีหลายเมล็ด ผิวเรียบ

พบตามป่าผสมผลัดใบ ป่าเต็งรัง ไร่นาป่าเบญจพรรณ เขาหินปูน และป่าไผ่

สรรพคุณ ใบรสร้อน บำรุงหัวใจและขับลม แก้กากเคลื่อน แก้กานขโมย เปลือกต้น มีรสร้อน แก้ปวดท้อง แก้ลมท้อง ขับผายลม แก้กวม บำรุงธาตุ คุมธาตุ กระตุ้นลำไส้ให้ย่อยอาหาร ขับปัสสาวะ แก้ไข้ ขับน้ำเหลืองเสีย รักษาผิวหนัง บำรุงหัวใจ ทาแก้โรคผิวหนัง เป็นยาระงับประสาท

กุ่มน้ำ

Crateva religiosa G. Forst.

วงศ์ CAPPARACEAE

ชื่ออื่น ๆ

กุ่ม ผักกุ่ม

ไม้ต้น จะผลัดใบร่วงหมดทั้งต้นเมื่อจะออกดอก ใบประกอบแบบนิ้วมือ ใบย่อย 3 ใบ รูปวงรีหรือรูปไข่ ออกเรียงสลับ ใบที่อยู่ด้านข้างโคนจะเบี้ยวเล็กน้อย ดอกช่อ ออกที่ปลายกิ่งและซอกใบ กลีบดอกเมื่อแรกบานสีขาวแล้วเปลี่ยนเป็นสีเหลืองอ่อน เกสรตัวผู้มีก้านสีม่วงหรือสีชมพู ยาวยื่น ผลสด รูปปร่างค่อนข้างกลมรี เปลือกหนา ผลอ่อนผิวมีสะเก็ดสีเหลืองอมเทา เมื่อสุกสีเทา เมล็ดรูปเกือบกลม มีหลายเมล็ด

พบตามข้างลำธาร ริมแม่น้ำ ที่ขึ้นแฉะ ในป่าเบญจพรรณ

สรรพคุณ ใบรสขมหอม ขับเหงื่อ แก้ไข้ เจริญอาหาร ระบาย บำรุงธาตุ ดอก รสเย็น แก้เจ็บในตา แก้เจ็บคอ ผล รสขม แก้ไข้ เปลือกต้น รสขมหอม แก้สะอึก ขับผายลม ขับเหงื่อ

ภูมิหลัง

กุ่มน้ำและกุ่มบกพบได้ทั่วไปตามริมน้ำ กุ่มน้ำและกุ่มบกมีลักษณะของใบและผลที่แตกต่างกัน ดอกและยอดอ่อนของทั้งสองชนิดนิยมนำมาดองกับเกลือ น้ำมะพร้าว และน้ำข้าวข้าว มีรสเปรี้ยวใช้รับประทานเป็นผักจิ้ม และยังใช้เป็นสมุนไพรรักษาอาการต่างๆ อีกด้วย จังหวัดชลบุรีเป็นจังหวัดติดทะเลทางภาคตะวันออก สภาพพื้นที่บางส่วนเป็นที่ราบชายฝั่งทะเล ตั้งแต่ปากแม่น้ำบางปะกงถึงอำเภอสัตหีบ เป็นที่ราบแคบ ๆ ชายฝั่งทะเลมีภูเขาลูกเล็กๆ สลับเป็นบางตอน และพื้นที่ราบลุ่มแม่น้ำบางปะกง มีลำน้ำคลองหลวงยาว 130 กิโลเมตร ต้นน้ำอยู่ที่อำเภอบ่อทอง และอำเภอบ้านบึง ผ่านพนัสนิคม ไปบรรจบเป็นคลองพานทองไหลลงสู่มแม่น้ำบางปะกง โดยดินตะกอนอันอุดมสมบูรณ์จากการพัดพาของแม่น้ำบางปะกงก่อให้เกิดที่ราบลุ่มเหมาะสมต่อการเกษตรกรรมและความหลากหลายของพืชพรรณนานาชนิด โดยเฉพาะกุ่มบกและกุ่มน้ำเป็นสมุนไพรเด่นที่พบได้ทั่วไปในจังหวัดชลบุรี

ชัยนาท

ชัยนาท

- ภาคเหนือ
- ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
- ภาคกลาง
- ภาคตะวันตก
- ภาคตะวันออก
- ภาคใต้

มะตูมสมุนไพรมงคล...ยาดีประจำจังหวัดชัยนาท

มะตูม

Aegle marmelos (L.) Corrêa ex Roxb.

วงศ์ RUTACEAE

ชื่ออื่น ๆ

กะทันตาเถร ตุ่มตั่ง ตุ่ม พะโนงค์

ไม้ยืนต้นขนาดเล็กถึงขนาดกลาง ผลัดใบ โคนต้นและกิ่งก้านมีหนามแหลม ยาว แข็ง ออกเดี่ยวหรือเป็นคู่ ตามกิ่ง ใบประกอบแบบมีใบย่อย 3 ใบ ออกเรียงสลับ ใบรูปไข่ ดอกออกเป็นช่อตามซอกใบและปลายกิ่ง ออกรวมกันเป็นช่อสั้นๆ ดอกสีขาวอมเขียวหรือสีเหลืองอ่อน ผล รูปรีกลมหรือรียาว ผิวเรียบเกลี้ยง เปลือกหนา แข็งมาก ไม่แตก ผลอ่อนมีสีเขียวพอสุกมีสีเหลือง เนื้อผลมีสีเหลือง นุ่ม มีกลิ่นหอม และมีเนื้อเยื่อสีส้มที่มียางเหนียวๆ ภายในเป็นช่อง เมล็ดสีน้ำตาลอ่อน รูปรีและแบน มีเส้นขนหนาแน่นปกคลุม

พบขึ้นทั่วไปตามป่าเบญจพรรณ และป่าแล้งทั่วไป ที่สูงจากระดับน้ำทะเลปานกลาง 50-700 เมตร

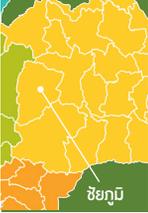
สรรพคุณ ผลอ่อน รสฝาดร้อนปรา่ขึ้น แก้ท้องเสีย แก้บิด แก้โรคกระเพาะอาหาร เจริญอาหาร เป็นยาธาตุ แก้ธาตุพิการ ขับผายลม บำรุงกำลัง และรักษาโรคคล้ำไส้เรื้อรังในเด็ก ผลแก่ที่ยังไม่สุก รสฝาดหวาน แก้บิด แก้เสมหะ แก้ลม บำรุงไฟธาตุ ช่วยย่อยอาหาร ผลแก่สุก เป็นยาระบายท้อง ช่วยขับผายลม แก้อ่อนในกระหายน้ำ แก้ลมเสียดแทงในท้อง แก้มูกเลือด แก้บิดเรื้อรัง บำรุงไฟธาตุ แก้อ่อนเนื้อตัว

ภูมิหลัง

มะตูมเป็นพันธุ์ไม้มงคลประจำจังหวัดชัยนาท มะตูมมีถิ่นกำเนิดในอินเดีย เป็นไม้มงคลของศาสนาพราหมณ์ เป็นต้นไม้ศักดิ์สิทธิ์ของพระศิวะ ด้วยใบมะตูมมีลักษณะเป็น 3 แฉก คล้ายตรีศูลของพระศิวะ เมื่อมีการบูชาพระศิวะจะต้องนำใบมะตูมมาถวายพร้อมกับทองมนต์ หรือวางไว้ใต้ตำรา วัตถุดิบที่บูชาพระศิวะ นิยมปลูกต้นมะตูมไว้ ห้ามไม่ให้ตัดโค่น ประเทศไทยได้รับอิทธิพลจากศาสนาพราหมณ์ มีการนำใบมะตูมมาใช้ในพิธีสำคัญ เช่น พิธีพืชมงคลแรกนาขวัญ ในพิธีสมรสพระราชทานในโอกาสที่พระบรมวงศานุวงศ์เข้าเฝ้าเพื่อเจริญพระชนมพรรษา หรือเอกอัครราชทูตไทยกราบถวายบังคมลาไปปฏิบัติราชการในต่างประเทศ เป็นต้น คนโบราณเชื่อว่า ใบมะตูมป้องกันภูติผีปีศาจและเสนียดจัญไรได้ เป็นต้นไม้สำคัญชนิดหนึ่งที่นิยมปลูกไว้

ในบริเวณบ้านเพื่อเป็นสิริมงคล มะตูมถูกนำมาใช้น้ำตำรายาไทยมาเป็นเวลานาน และน้ำมะตูมเป็นน้ำสมุนไพรที่คนไทยทั่วไปรู้จักดีและดื่มกันมานาน คนโบราณดื่มน้ำมะตูมเป็นประจำเพื่อรักษาสมดุลธาตุในร่างกาย แก้กะหาย แก้อ่อนใน รักษาโรคท้องเสียเรื้อรัง บิด และลำไส้อักเสบ

ชัยภูมิ

■ ภาคเหนือ	■ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
■ ภาคกลาง	■ ภาคตะวันตก
■ ภาคตะวันออก	■ ภาคใต้

เร่วน้อยสมุนไพรราคาแพง...แหล่งพันธุ์ดีในป่าชัยภูมิ

เร่วน้อย

Wurfbainia villosa var. *xanthioides* (Wall. ex Baker)

Škorničk. & A.D.Poulsen หรือ *Wurfbainia uliginosa* (J.Koenig) Giseke

วงศ์ ZINGIBERACEAE

ชื่ออื่น ๆ

หมากเน็ง หมากแห้ง หมากอู้

ไม้ล้มลุกมีเหง้าใต้ดิน ใบเดี่ยว ออกเรียงสลับ ผิวใบสีเขียวเข้มเป็นมัน ใบเรียวยาว รูปขอบขนาน หรือรูปขอบขนานแกมใบหอก ดอกออกจากข้อแทงขึ้นจากเหง้า ผลค่อนข้างกลม ลักษณะเป็น 3 พู ผลแก่สีน้ำตาลแดง ภายในมีเมล็ดจำนวนมากจับกันเป็นกลุ่มก้อนกลมๆ

พบได้ทั่วไปตามป่าผลัดใบ ป่าเบญจพรรณ และป่าดิบแล้ง

สรรพคุณ ผลเร่วน้อย รสร้อนเผ็ดปร่า แก้ไข้ แก่ริดสีดวง แก่หืดไอ เสมหะ แก่ระดูขาว แก้ไข้สันนิบาต เมล็ดเร่วน้อย รสร้อนเผ็ดปร่า ขับลมในลำไส้ แก่ท้องอืด ท้องเฟ้อ ปวดท้อง แก่คลื่นเหียน อาเจียน แก่ริดสีดวง หืดไอ กัดเสมหะ แก้ไข้สันนิบาต ขับน้ำนม

ภูมิหลัง

เร่วน้อยเป็นพืชที่กระจายพันธุ์เกือบทุกภาค โดยเฉพาะพื้นที่แถบภาคอีสาน ในตำรับยาโบราณ ผลเร่วน้อย จัดอยู่ใน “พิภักตศกุลผล” มีสรรพคุณ แก้ไข้เพื่อดีและเสมหะ ขับลมในลำไส้ บำรุงธาตุ บำรุงปอก แก่ริดตตะปิดตตะโรค แก่ลมอัมพฤษ อัมพาต บำรุงกำลัง บำรุงดวงจิตให้แจ่มชื่น แก้ไข้ และในคัมภีร์ยา จากแพทย์ศาสตร์สงเคราะห์ ได้แก่ “ยามหาทิพรส” ในพระคัมภีร์มหาโชดรัต ในบัญชียาหลักแห่งชาติว่าด้วย สมุนไพรผลเร่วน้อยเป็นส่วนประกอบในตำรับยาธรณีสันตะฆาต รูปแบบยาแคปซูล ยาผง ยาเม็ด ยาลูกกลอน มีสรรพคุณแก้เถาดาน ท้องผูก และแก้กษัยเส้น และตำรับยาเลือดงาม มีสรรพคุณแก้ปวดประจำเดือน ช่วยให้ ประจำเดือนมาปกติ การศึกษาฤทธิ์ทางเภสัชวิทยา พบว่าเร่วน้อยมีฤทธิ์ยับยั้งการเกิดแผลในกระเพาะอาหาร ยับยั้งเซลล์มะเร็งกระเพาะอาหาร และฤทธิ์ปกป้องตับ

เร่วน้อย เป็นเครื่องบรรณาการที่อำเภอคอนสาร จังหวัดชัยภูมิ ส่งให้กับเมืองหลวงในช่วงสมัยรัชกาลที่ 1 ด้วยสภาพภูมิประเทศโดยทั่วไปของจังหวัดชัยภูมิเป็นป่าเขา โดยเฉพาะทางตอนเหนือและทางตะวันตกของจังหวัดซึ่งเป็นที่ราบสูงและพื้นที่ป่าที่สมบูรณ์ ประมาณร้อยละ 30 ของพื้นที่ทั้งหมดของจังหวัด ประกอบด้วยเทือกเขาสำคัญ ได้แก่ ภู่อีเต่า ภูแลนคา และภูพังเหย จึงมีความอุดมสมบูรณ์และความหลากหลายของพืชพรรณค่อนข้างสูง โดยเฉพาะเร่วน้อยเป็นสมุนไพรรัดที่พบได้มากในป่าแถบจังหวัดชัยภูมิ จัดเป็นพืชวงศ์ขิง มักออกดอกและติดผลในช่วงฤดูฝน ปัจจุบันผลเร่วน้อยเป็นที่ต้องการของประเทศจีน ราคาค่อนข้างแพง กิโลกรัมละเกือบหนึ่งพันบาท แต่ยังคงเป็นการเก็บหาจากในป่าเพื่อจำหน่าย จึงควรมีการส่งเสริมการปลูกเร่วน้อยในพื้นที่จังหวัดชัยภูมิ ซึ่งเป็นแหล่งสำคัญของเร่วน้อยเพื่อใช้ประโยชน์ทางยาและการส่งออก

ชุมพวง

- ภาคเหนือ
- ภาคกลาง
- ภาคตะวันออก
- ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
- ภาคตะวันตก
- ภาคใต้

มะเดื่ออุทุมพรไม้ศักดิ์สิทธิ์ในพระราชพิธีราชาภิเษก...พิกัดยาเบญจโลกวิเชียร

มะเดื่ออุทุมพร

Ficus racemosa L.

วงศ์ MORACEAE

ชื่ออื่น ๆ

มะเดื่อชุมพร

ไม้ต้นขนาดกลาง ลำต้นเกลี้ยงสีน้ำตาลหรือน้ำตาลปนเทา กิ่งอ่อนสีเขียว หรือสีเขียวในน้ำตาล กิ่งแก่มีสีน้ำตาลเกลี้ยง หรือมีขนปกคลุม ใบเดี่ยว ออกแบบสลับ รูปไข่หรือรูปหอก ดอกจะเกิดภายในฐานรองดอกที่มีรูปร่างคล้ายผล เกิดเป็นกลุ่มบนกิ่ง ดอกมีสีขาวอมชมพู ผลรูปกลมแป้นหรือรูปไข่ มีขน ออกเป็นกระจุกตามกิ่งและลำต้น เมื่อฉีกออกจะพบเกสรเล็กๆ อยู่ภายในผล ผลสุกสีแดง

พบตามริมธารในป่าดิบชื้น ป่าเบญจพรรณ และป่าดิบแล้ง ที่ระดับความสูง 350-650 เมตร

สรรพคุณ รากแก้ไข้ ไข้พิษ ไข้กาฬ แก้อ่อนใน ระบายความร้อน กระทุ้งพิษไข้ กล่อมเสมหะ และโลหิต แก้ไข้หัวลม ไข้กาฬ ไข้พิษทุกชนิด แก้ท้องร่วง เป็นตัวยาในพิกัดยาเบญจโลกวิเชียร

ภูมิหลัง

มะเดื่ออุทุมพร หรือ มะเดื่อชุมพร เป็นพรรณไม้พระราชทานประจำจังหวัดชุมพร มักพบตามริมธารน้ำทั่วไป มะเดื่ออุทุมพรเป็นมะเดื่อพันธุ์พื้นเมืองของไทย ที่อยู่ในวิถีดนธรรมมาช้านาน ผลมะเดื่ออ่อนรสชาติฝาดเล็กน้อยนิยมนำมาทานเป็นผัก ส่วนผลสุกรสชาติหวานทานเล่นเป็นผลไม้ นอกจากนี้ในสังคมไทยถือว่าไม้มะเดื่ออุทุมพรเป็นไม้ศักดิ์สิทธิ์ ใช้ทำพระที่นั่ง หม้อน้ำ และกระบายตักน้ำ ในพระราชพิธีราชาภิเษก

การใช้ประโยชน์ทางสมุนไพร รากมะเดื่ออุทุมพรเป็นหนึ่งในห้าของยาห้ารากล หรือ เบญจโลกวิเชียร หรือ ยาแก้วห้าดวง เป็นตำรับยาที่บรรจุอยู่ในบัญชียาหลักแห่งชาติด้านสมุนไพร ประกอบด้วย รากของสมุนไพร 5 อย่าง ได้แก่ รากต้นคนทา รากย่านาง รากต้นท้าวายม่อม รากต้นชิงชี และรากต้นมะเดื่ออุทุมพร โดยจะใช้ รากทั้ง 5 ในอัตราส่วนที่เสมอภาคหรือเท่ากัน ต้มรับประทานน้ำ บดเป็นผงละเอียดบรรจุใส่แคปซูล ขึ้นเป็นยาลูกกลอน หรือยาพิมพ์เม็ด สามารถถอนพิษไข้ได้ทุกชนิด แก้อ่อนใน ขับเสมหะ แก้อ่อนร้อน ไข้พิษ ไข้กาฬ (ไข้ที่มีตุ่มที่อวัยวะภายในหรือที่ผิวหนัง ซึ่งตุ่มอาจมีสีดำ) และกระทุ้งพิษไข้ เพื่อไม่ให้ไข้หลบใน

ส้มป่อย...พืชในพิธีกรรม...มากคุณค่าทางยาและอาหาร

ส้มป่อย

Senegalia rugata (Lam.) Britton & Rose

วงศ์ FABACEAE

ชื่ออื่น ๆ

ส้มขอน

ไม้พุ่มรอเลื้อย พาดพันต้นไม้อื่น เถามีเนื้อแข็ง มีหนามเล็กแหลมตามลำต้น กิ่งก้านและใบ ไม่มีมือเกาะ จะเลื้อยพาดพันต้นไม้อื่น ใบเป็นใบประกอบแบบขนนกสองชั้น เรียงสลับ ใบย่อยรูปขอบขนาน ขนาดเล็ก ออกเรียงตรงข้าม ดอกเป็นช่อกระจุกกลม ออกตามซอกใบข้างลำต้น กลีบดอกเป็นหลอด สีขาวนวล ผลเป็นฝัก รูปขอบขนาน แบนยาว หนา ฝักอ่อนเปลือกสีเขียวอมแดง เมื่อแก่สีน้ำตาลเข้ม ผิวฝักเป็นลอนคลื่นเป็นข้อ ปลายฝักมีหางแหลม สันฝักหนา ผิวขรุขระเมื่อแห้ง เมล็ดสีดำ แบนรี ผิวมัน

พบตามป่าคั้นสภาพ ป่าเบญจพรรณ และที่รกร้างทั่วไป ทั่วทุกภาคของประเทศไทย

สรรพคุณ ไบรสเปรี้ยว ฝาดเล็กน้อย ต้มดื่ม ขับเสมหะ ขับระดูขาว แก้ น้ำลายเหนียว ฟอกโลหิต แก้บิด ชำระเมือกมันในลำไส้ แก้โรคตา ตาประคบให้เส้นเอ็นหย่อน ยอดอ่อน นำมาต้มน้ำ และผสมกับน้ำผึ้งดื่มเป็นยา ช่วยขับปัสสาวะ หรือนำมาตำรวมกับขมิ้นอ้อย แล้วใส่น้ำมันพืชเล็กน้อย หมกไฟพออุ่น นำไปพอกแก้ฝี

ภูมิหลัง

ส้มป่อย เป็นพืชตามในพิธีกรรมความเชื่อของชาวล้านนาช้านานตั้งแต่เกิดจนตาย นอกจากส้มป่อย เป็นผักพื้นบ้านที่มีรสเปรี้ยว ใช้ประกอบอาหารได้หลากหลายชนิดแล้ว ชาวล้านนาเชื่อว่าส้มป่อยจะช่วยขจัดสิ่งชั่วร้ายอัปมงคลให้ออกไปจากชีวิต ฝักส้มป่อยจึงถูกนำมาย่างไฟอ่อนให้หอมแล้วนำไปใช้ในน้ำที่ละลายด้วยผงขมิ้น เรียกว่า “น้ำขมิ้นส้มป่อย” ใช้ในพิธีรดน้ำดำหัวผู้ใหญ่ในช่วงประเพณีสงกรานต์ หรืออาบน้ำตอนปรองพมณา หรือขับไล่ภูมิจีปีศาจ เป็นต้น ภูมิปัญญาชาวบ้านคนเก่าแก่นิยมนำฝักส้มป่อยมีติ๊กกับน้ำให้เกิดฟอง ใช้สระผมให้ผมเงางามเนื่องจากในฝักส้มป่อยมีสารอะคาซินิน (Acacinin) คุณสมบัติเป็นกรดอ่อนๆ สารแซนโทรรมชาติช่วยทำความสะอาดเส้นผม รักษาหนังศีรษะ ขจัดรังแค และป้องกันผมร่วงก่อนวัย

จังหวัดเชียงรายมีการส่งเสริมและพัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพรจากส้มป่อย เช่น สบู่ส้มป่อยของกลุ่มแปรรูปสมุนไพรเวียงก้อนา ตำบลริมกก อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย

เชียงใหม่

เชียงใหม่

- ภาคเหนือ
- ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
- ภาคกลาง
- ภาคตะวันตก
- ภาคตะวันออก
- ภาคใต้

กัญชง...พืชเส้นใยชาติพันธุ์มั่ง...สู่สารสกัดมีคุณภาพเพื่อใช้ประโยชน์ทางยา

กัญชง

Cannabis sativa L.

วงศ์ CANNABACEAE

ชื่ออื่น ๆ

ปอกกัญชา

ไม้ล้มลุกอายุหลายปี ลำต้นตั้งตรง ใบประกอบ รูปฝ่ามือ ดอกแบบช่อแยกแขนง แยกเพศอยู่ต่างต้น ออกที่ซอกใบหรือปลายกิ่ง ผลแห้งเมล็ดล่อน ทรงไข่กลับ ผิวเรียบ สีน้ำตาลครีม มีลายแถบตามยาว สีน้ำตาล ยอดแหลม ขั้วผลติดที่ฐาน รูปรี ด้านข้าง เป็นสัน

สรรพคุณ บำรุงโลหิต ช่วยทำให้รู้สึกผ่อนคลาย สดชื่น ช่วยให้นอนหลับสบาย ช่วยรักษาอาการ วิงเวียนศีรษะ ปวดศีรษะหรือไมเกรน และช่วย แก้อาการไอ ใช้รักษาโรคท้องร่วง โรคบิด และช่วย บรรเทาอาการเจ็บปวด คลายกล้ามเนื้อ รักษา โรคเกาต์

ภูมิหลัง

ตั้งแต่ปี พ.ศ.2522 จัดว่ากัญชงหรือเฮมพ์ (Hemp) จัดเป็นยาเสพติดให้โทษประเภท 5 เช่นเดียวกับกัญชา กระทรวงสาธารณสุขอนุญาต ให้ใช้กัญชงเพื่อการศึกษาวิจัยเท่านั้น ในปี พ.ศ. 2547 สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ

พระบรมราชชนนีพันปีหลวง ทรงมีพระราชเสาวนีย์ให้มีการศึกษาการเพาะปลูกเฮมพ์หรือกัญชงและแปรรูปผลิตภัณฑ์จากเส้นใยกัญชง เพื่อการส่งเสริมอาชีพและสร้างรายได้จากหัตถกรรมสิ่งทอให้กับเกษตรกรชนเผ่าม้งชาติพันธุ์ม้งมีการใช้ประโยชน์จากเปลือกต้นกัญชงที่มีเส้นใยคุณภาพดีมาช้านาน มักนำเส้นใยมาถักทอเป็นเครื่องนุ่งห่ม เช่น ชุดประจำชนเผ่า ผ้าใยกัญชงมีจุดเด่นตรงความเหนียว ทนทาน สามารถนำไปทอเป็นส่วนประกอบของเสื่อกันกระสุนได้ คุณสมบัติที่พิเศษอีกอย่างคือ เสื่อผ้าที่ทอจากใยกัญชงใส่ฤดูหนาวก็อบอุ่น ใส่ฤดูร้อนก็เย็นสบาย

ในปี พ.ศ. 2562 กระทรวงสาธารณสุขได้ประกาศยกเว้นส่วนต่างๆ ของกัญชง ออกจากยาเสพติด ทำให้สามารถใช้ประโยชน์จากกัญชงได้กว้างขวางมากยิ่งขึ้น ความต้องการผลิตภัณฑ์จากกัญชงในตลาดโลกสูงและมีแนวโน้มเติบโตอย่างต่อเนื่อง ไม่ว่าจะเป็นผลิตภัณฑ์เครื่องสำอาง อาหารและเครื่องดื่ม และผลิตภัณฑ์ยา การศึกษาวิจัยเพื่อใช้ประโยชน์ทางยา เนื่องจากกัญชงมีปริมาณสาร Tetrahydrocannabinol หรือ THC (สารที่มีฤทธิ์ทำให้มึนเมาและเสพติด) ไม่เกิน 1% ของน้ำหนักแห้ง ซึ่งน้อยกว่ากัญชา แต่มีสาร Canabidiol หรือ CBD (สารที่มีสรรพคุณทางยา) สูงกว่ากัญชา การเพาะปลูกเชิงพาณิชย์และการพัฒนาสายพันธุ์กัญชงเพื่อให้ตรงตามความต้องการของตลาด เป็นสิ่งที่หน่วยงานที่เกี่ยวข้องเร่งดำเนินการโดยเฉพาะสถาบันการศึกษาในจังหวัดเชียงใหม่ อาทิ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ มีการลงนามความร่วมมือกับบริษัทเอกชนในการวิจัย พัฒนา เพื่อผลิตสารสกัดกัญชงระดับคุณภาพสูง เพื่อการพาณิชย์และอุตสาหกรรม เป็นต้น

ตรัง

- ภาคเหนือ
- ภาคกลาง
- ภาคตะวันออก
- ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
- ภาคตะวันตก
- ภาคใต้

พริกไทยพันธุ์ปะเหลียน...พริกไทยพันธุ์ดีที่สุดในภาคใต้

พริกไทย

Piper nigrum L.

วงศ์ PIPERACEAE

ชื่ออื่น ๆ

พริกน้อย

พริกไทยเป็นไม้เถา เจริญในแนวตั้ง ลำต้นเป็นข้อ มีรากพิเศษสำหรับยึดเกาะสิ่งรอบข้าง และช่วยพยุงลำต้น ใบเดี่ยว รูปรี เรียงสลับ ข้อดอกแบบข้อ ดอกย่อยสีขาวหรือสีเหลืองอ่อน ผลทรงกลมแบบเมล็ดเดี่ยวแข็ง ผลก่อนสีเขียวเมื่อสุกสีแดง

มีถิ่นกำเนิดในอินเดีย พบกระจายในศรีลังกา บังคลาเทศ จีนตอนใต้ สิงคโปร์ อินโดนีเซีย มาเลเซีย และไทย

สรรพคุณ ใบแก้ลมจุกเสียดแน่น ท้องอืดเฟ้อ ผลที่ยังไม่สุกนำมาเป็นเครื่องเทศ แต่งกลิ่นอาหาร เมล็ดขับลม ขับเสมหะ ขับเหงื่อ ขับปัสสาวะ บำรุงธาตุ อาหารไม่ย่อย ดอก แก้กตาแดง

ภูมิหลัง

พริกไทยตรังหรือพริกไทยพันธุ์ปะเหลียน เป็นพริกไทยสายพันธุ์พื้นเมืองดั้งเดิมของจังหวัดตรัง และมีการปลูกมากกว่า 100 ปี มีกลิ่นและรสชาติที่เป็นเอกลักษณ์ คือ รสชาติที่เผ็ดร้อนและกลิ่นหอมฉุนกว่าพริกไทยสายพันธุ์อื่น เมล็ดเล็ก ฝักแน่น และมีความต้านทานโรค จึงได้รับความนิยมต่อผู้บริโภคและเกษตรกรผู้ปลูก โดยปัจจุบันเกษตรกรหลายรายได้ให้ความสนใจปลูกพริกไทยสายพันธุ์นี้เพิ่มมากขึ้น เพื่อการอนุรักษ์สายพันธุ์ไว้และเพื่อเป็นรายได้เสริมแก่เกษตรกร

หัวร้อยรู

Hydnophytum formicarum Jack

วงศ์ RUBIACEAE

ชื่ออื่น ๆ

ปุมเป่า ร้อยรู

ไม้พุ่มอิงอาศัย โคนต้นปอง ภายในพรุณเป็นที่อาศัยของมด ไบหนามัน ออกตรงข้าม รูปรี ดอกออกตามข้อ สีขาว ผลกลม มีเนื้อ สุกสีแดง

พบได้ในพื้นที่ป่าชายเลน แลภาคตะวันออก พบมาก ในจังหวัดตราด และภาคใต้ จังหวัดแถบฝั่งทะเลอันดามัน พบมาก ในจังหวัดตรัง และป่าดิบชื้น ดิบแล้ง

สรรพคุณ หัว บำรุงหัวใจ ขับชีพจร ขับพยาธิ แก้พิษในข้อ ในกระดูก แก้พิษประดง แก้ข้อเข่าข้อเท้าบวม รักษา มะเร็ง

ภูมิหลัง

จังหวัดตรังตั้งอยู่ทางภาคใต้ชายฝั่งทะเลตะวันตกของประเทศไทย ติดกับทะเลอันดามัน มหาสมุทรอินเดีย มีพื้นที่ฝั่งทะเลตลอดแนวเขตจังหวัดยาว 119 กิโลเมตร ประกอบด้วยเกาะน้อยใหญ่ประมาณ 46 เกาะ ในอำเภอกันตัง ปะเหลียน และสิเกา ด้วยสภาพอากาศร้อนชื้น จึงมีความหลากหลายของพรรณพืชสูง โดยเฉพาะหัวร้อยรู ซึ่งเป็นพืชที่เจริญเติบโตในพื้นที่ป่าชายเลนแถบนี้ได้ดี ป่าชายเลนบ้านทุ่งตะเชะ ต.ทุ่งกระปือ อ.ย่านตาขาว จ.ตรัง มีเนื้อที่กว่า 2,000 ไร่ เป็นแหล่งของหัวร้อยรูที่สำคัญ ชาวบ้านมีการรวมกลุ่มเพื่อการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์ทางสมุนไพรของหัวร้อยรูในพื้นที่

ตราด

ตราด

- ภาคเหนือ
- ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
- ภาคกลาง
- ภาคตะวันตก
- ภาคตะวันออก
- ภาคใต้

จิบชาร้อยรู อยู่ร้อยปี..ที่บ้านท่ากระแนะ จังหวัดตราด

หัวร้อยรู

Hydnophytum formicarum Jack

วงศ์ RUBIACEAE

ชื่ออื่น ๆ

ปุมเป้า ร้อยรู

ไม้พุ่มอิงอาศัย โคนต้นปอง ภายในพุ่มเป็นที่อาศัยของมด ไบหนามัน ออกตรงข้าม รูปรี ดอกออกตามข้อ สีขาว ผลกลม มีเนื้อ สุกสีแดง

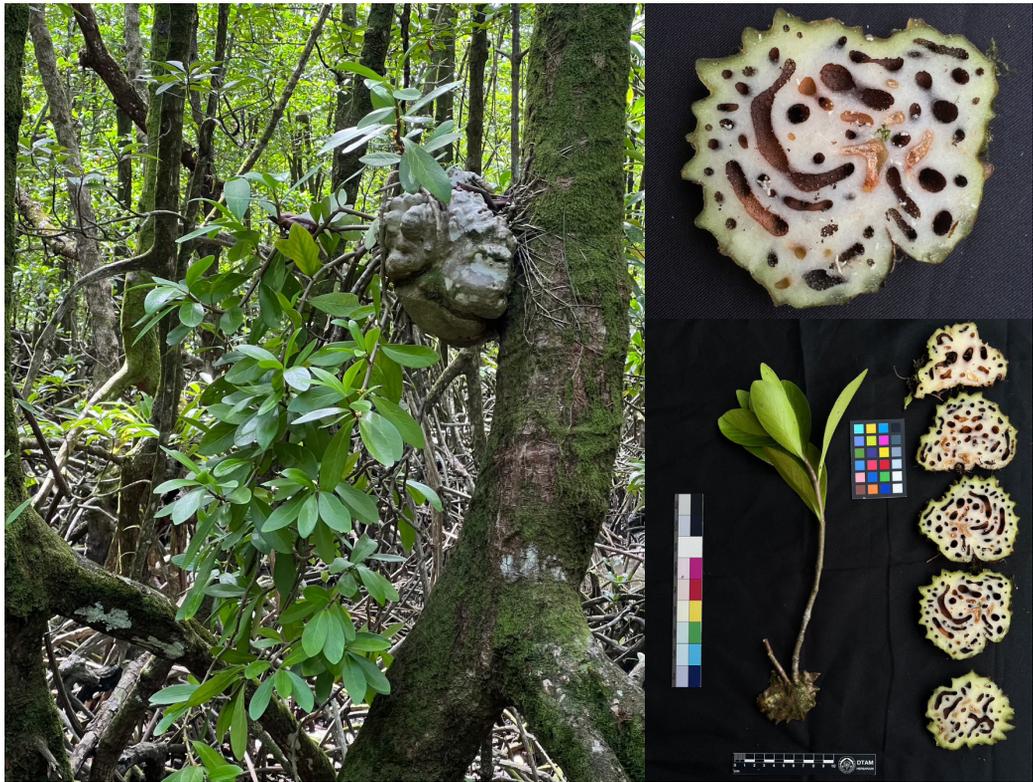
พบได้ในพื้นที่ป่าชายเลน แถบภาคตะวันออก พบมากในจังหวัดตราด และภาคใต้ จังหวัดแถบฝั่งทะเล อันดามัน พบมากในจังหวัดตรัง

สรรพคุณ หัว บำรุงหัวใจ ขับชีพจร ขับพยาธิ แก้พิษในข้อในกระดูก แก้พิษประดง แก้ข้อเข่าข้อเท้าบวม รักษามะเร็ง

ภูมิหลัง

ตราด เป็นจังหวัดชายฝั่งทะเลภาคตะวันออกของประเทศไทย มีพื้นที่ป่าชายเลนประมาณ 6 หมื่นไร่ กระจายอยู่ใน 6 อำเภอ คือ อำเภอเมืองตราด อำเภอแหลมงอบ อำเภอคลองใหญ่ อำเภอเขาสมิง อำเภอเกาะช้าง และอำเภอเกาะกูด มีความอุดมสมบูรณ์และความหลากหลายของชนิดพันธุ์ในป่าชายเลนค่อนข้างสูง ด้วยสภาพนิเวศที่มีความชื้นสูง เหมาะสมกับการเจริญเติบโตของพืชพรรณนานาชนิด โดยเฉพาะหัวร้อยรู สมุนไพรหายาก และมีราคาแพง พบได้ที่บ้านท่ากระแนะ ตำบลหนองคันทร้ง อำเภอเมืองตราด เป็นบริเวณปากแม่น้ำตราดที่ออกสู่ทะเล เป็นชุมชนนิเวศป่าชายเลนที่อุดมด้วยทรัพยากรทั้งพืชและสัตว์ เช่น ป่าตะบูนที่กำลังฟื้นคืนพันธุ์หัวร้อยรู ปูย่าไม้โกงกาง บ้านท่ากระแนะจึงได้ชื่อว่าเป็นแหล่งมหัศจรรย์ป่าชายเลน กิจกรรมท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยใช้หัวร้อยรูเป็นจุดดึงดูดนักท่องเที่ยว ให้ความรู้สมุนไพรว่าหัวร้อยรูเป็นยาอายุวัฒนะ ภายใต้วลีว่า “จิบชาร้อยรู อยู่ร้อยปี” ชาวบ้านรวมตัวกันจัดตั้งกลุ่มวิสาหกิจชุมชนท่ากระแนะในการผลิตชาหัวร้อยรูและน้ำสมุนไพรหัวร้อยรู

ให้นักท่องเที่ยวได้รู้จักและเรียนรู้ มีการเก็บเมล็ดพันธุ์เพื่อเพาะขยายพันธุ์ในโรงเรือนแล้วนำคืนสู่ธรรมชาติ เป็นการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติเพื่อการใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน หน่วยงานราชการหลายภาคส่วนเข้ามาสนับสนุนให้เกิดการวิจัยหัตถ์ร้อยรูทางสมุนไพร เช่น การทำนวัตกรรมการผลิตสึบประดตราดสีทองผสมกับหัตถ์ร้อยรู เพื่อเป็นอาหารสำหรับผู้ป่วยมะเร็ง โดยสำนักงานสาธารณสุขจังหวัดตราด เป็นต้น หัตถ์ร้อยรูเป็นสมุนไพรสำคัญในตำรับยารักษาผู้ป่วยมะเร็ง ของโรงพยาบาล วัดคำประมง จังหวัดสกลนคร ปัจจุบันหัตถ์ร้อยรูในประเทศไทยค่อนข้างหายาก ส่วนใหญ่นำเข้ามาจากประเทศเพื่อนบ้านอย่างกัมพูชาเพื่อใช้ในการผลิตยา พระอาจารย์ปพนพัชร เจ้าอาวาสวัดคำประมง ยืนยันว่าหัตถ์ร้อยรูที่จังหวัดตราดมีคุณภาพดีเหมาะสำหรับทำยารักษาโรคมะเร็ง

ตาก

- ภาคเหนือ
- ภาคกลาง
- ภาคตะวันออก
- ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
- ภาคตะวันตก
- ภาคใต้

ขมิ้นชันอินทรีย์...สารสำคัญสูง...แหล่งวัตถุดิบสำคัญขององค์การเภสัชกรรม

ขมิ้นชัน

Curcuma longa L.

วงศ์ ZINGIBERACEAE

ชื่ออื่น ๆ

ขมิ้น ขมิ้นแกง ขมิ้นหยวก ขมิ้น หมิ้น

ไม้ล้มลุก อายุหลายปี เหง้าใต้ดินรูปไข่มีแขนงรูปทรงกระบอกแตกออกด้านข้าง 2 ด้าน ตรงกันข้ามเนื้อในเหง้าสีเหลืองส้ม มีกลิ่นเฉพาะ ใบ เดี่ยว แทงออกมาเหง้าเรียงเป็นวงซ้อนทับกันรูปใบหอก ดอกช่อ แทงออกจากเหง้า แทรกขึ้นมาระหว่างก้านใบ รูปทรงกระบอก กลีบดอกสีเหลืองอ่อน ใบประดับสีเขียวอ่อนหรือสีนวลบานครั้งละ 3-4 ดอก ผล รูปกลม มี 3 พู

ขมิ้นชันเจริญเติบโตได้ดีในเขตร้อนถึงกึ่งเขตร้อน โดยพบว่ามีการกระจายพันธุ์ปลูกอยู่ในประเทศอินเดีย ไทย มาเลเซีย และศรีลังกา เป็นต้น

สรรพคุณ เหง้า แก้ท้องอืดเฟ้อ แน่น จุกเสียด ใช้ภายนอก ช่วยลดอาการฟกช้ำบวม ปวดไหล่และแขน บวมช้ำและปวดบวม แก้ปวดข้อ สมานแผลสดและแผลถลอก แก่น้ำกัดเท้า แก้กษัยกระดูก แก้โรควิวหนังผื่นคัน

ภูมิหลัง

จังหวัดตาก มีสภาพพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นภูเขาสูงสลับซับซ้อน มีเทือกเขาถนนธงชัยเป็นแนวยาวตั้งแต่เหนือจรดใต้แบ่งพื้นที่จังหวัดออกเป็น 2 ด้าน คือ ด้านตะวันออกและด้านตะวันตก ด้านตะวันออกส่วนใหญ่เป็นป่าเบญจพรรณและป่าแดง พื้นที่สำหรับทำการเกษตรอยู่น้อย ส่วนทางด้านตะวันตกอุดมสมบูรณ์ด้วยป่าไม้และเทือกเขาสลับซับซ้อน สภาพดินอุดมสมบูรณ์กว่าและมีที่ราบเพื่อทำการเกษตรอยู่มาก โดยเฉพาะในพื้นที่อำเภอแม่สอดและอำเภอแม่ระมาด เป็นพื้นที่ที่เหมาะสมสำหรับการปลูกพืช โดยเฉพาะขมิ้นชัน ขมิ้นชันของอำเภอแม่ระมาดเป็นขมิ้นชันที่มีคุณภาพ มีปริมาณน้ำมันหอมระเหยสูง กลุ่มวิสาหกิจแปรรูปสมุนไพรปลูกรักษาอำเภอแม่ระมาด เป็นกลุ่มวิสาหกิจชุมชนที่รวมตัวกัน ปลูกขมิ้นชันแบบอินทรีย์ เพื่อส่งให้กับองค์การเภสัชกรรม ขมิ้นชันมีศักยภาพในการพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์ได้หลายชนิด ประกอบด้วย ยาสมุนไพร อาหารเสริมสุขภาพ

เครื่องสำอาง เช่น ครีมบำรุงผิว สบู่ ผลิตภัณฑ์สปา และลูกประคบ ผลิตภัณฑ์ป้องกันกำจัดศัตรูพืช ผลิตภัณฑ์สำหรับสัตว์เลี้ยง และใช้เป็นส่วนผสมในอาหารสัตว์ เป็นต้น

นครนายก

- ภาคเหนือ
- ภาคกลาง
- ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
- ภาคตะวันตก
- ภาคตะวันออก
- ภาคใต้

แหล่งปลูกไม้หอมคุณภาพ...เพื่อใช้ประโยชน์ทางยาและเครื่องหอม

กฤษณา

Aquilaria crassna Pierre ex Lecomte

วงศ์ THYMELAEACEAE

ชื่ออื่น ๆ

ไม้หอม

ไม้ต้น ขนาดใหญ่ ใบเดี่ยว รูปรีหรือรูปไข่กลับ ปลายเรียวแหลม โคนมน ขอบเป็นคลื่นมีมันลงเล็กน้อย
 ช่อดอกแบบช่อซี่ร่มออกที่ด้านข้างของกิ่งที่ยังอ่อน ดอกเล็กสีขาวอมเหลือง กลีบรวมติดกันเป็นหลอดสั้นๆ
 ผลรูปไข่ปลายเป็นติ่งเล็กน้อย และมีขนนุ่มสีน้ำตาลอมเหลืองตามผิวผลหนาแน่น ฐานผลติดอยู่บนกลีบรวม
 แฉกของกลีบรวมหุ้มแนบผล

พบขึ้นในป่าดิบแล้ง ภาคตะวันออกและภาคตะวันออกเฉียงใต้

สรรพคุณ ใช้คุมธาตุ บำรุงโลหิตและหัวใจ ทำให้หัวใจชุ่มชื้น ใช้ผสมยาหอม แก้ลมวิงเวียนศีรษะ บำรุง
 กำลัง บำรุงธาตุ บำรุงตับและปอดให้ปกติ เป็นยาอายุวัฒนะ แก้อาเจียน ท้องร่วง แก้ไข้ต่าง ๆ บำบัดโรคปวดบวม
 ตามข้อ

ภูมิหลัง

ไม้กฤษณา มีต้นกำเนิดจากเนินเขาบริเวณป่าในรัฐอัสสัมของประเทศอินเดีย ตามความเชื่อของชาวฮินดู
 ไม้กฤษณา มีความเกี่ยวข้องกับพระกฤษณะมหาเทพ ในศาสนาอิสลามก็มีการใช้ไม้กฤษณาในการประกอบพิธี
 ฮัจญ์อันศักดิ์สิทธิ์ และเป็นเครื่องหอมและเครื่องประพรมที่สำคัญของชาวมุสลิม เนื่องจากตามหลักศาสนา
 อิสลามห้ามใช้น้ำหอมที่มีส่วนผสมของแอลกอฮอล์ ให้ใช้จากสมุนไพรเท่านั้น สิ่งสำคัญที่ทำให้ไม้กฤษณา มีราคาแพง
 คือ น้ำมันหอมระเหย หรือชัน หรือยาง ที่แทรกอยู่ในเนื้อไม้ ซึ่งมีกลิ่นหอมและสกัดได้ยาก คุณภาพของเนื้อไม้
 ขึ้นอยู่กับการสะสมของน้ำมันกฤษณาภายในเซลล์ สารที่ทำให้เกิดกลิ่นหอม คือ Sesquiterpene alcohol
 กฤษณาเกรด 1 เป็นเนื้อไม้ที่มีน้ำมันกฤษณาอยู่มากที่สุด เนื้อไม้จะมีสีดำ หนัก และจมน้ำ ราคาซื้อขาย
 ค่อนข้างสูง ประมาณกิโลกรัมละ 15,000 – 50,000 บาท การใช้ประโยชน์จากกฤษณาทางยาตามภูมิปัญญา
 การแพทย์แผนไทย มีหลักฐานว่าคนไทยรู้จักใช้มานานแล้ว ดังปรากฏในตำรายาพระโอสถสมัยสมเด็จพระ

พระนารายณ์มหาราช พ.ศ. 2202 อยู่หลายตำรับ เช่น ตำรับยาทรงทาพระนลาต ท่านว่า “ยาทรงทาพระนลาต แก้พระโลหิตกำเดา อันประศวรพระเจ้านัก ให้เอา กฤษณา อบเชยเทศ รากมะลิ รากสลิด รากสมิ ชะมด บดด้วยน้ำดอกไม้เทศ น้ำดอกไม้ไทยก็ได้ ร้าหัดพิมเสนลง ทรงทาหายแลฯ” เป็นต้น

จังหวัดนครนายก มีสภาพภูมิประเทศทางตอนเหนือและตะวันออกเป็นภูเขาสูง ส่วนหนึ่งอยู่ในเขตอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ ซึ่งเป็นรอยต่อกับอีก 3 จังหวัดคือ สระบุรี นครราชสีมา และปราจีนบุรี มีเทือกเขาติดต่อกับเทือกเขาตองพญาเย็น มีพื้นที่ป่าคิดเป็นร้อยละ 30.96 ของพื้นที่ทั้งหมดของจังหวัด ลักษณะเป็นป่าดิบชื้นและดิบแล้งที่เหมาะสมต่อการเจริญเติบโตของต้นกฤษณา เป็นจังหวัดที่มีพื้นที่การปลูกไม้กฤษณาสูงเป็นลำดับ 3 รองจากจันทบุรีและตราด เป็นแหล่งผลิตกฤษณาที่สำคัญของประเทศไทย

นครปฐม

- ภาคเหนือ
- ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
- ภาคกลาง
- ภาคตะวันตก
- ภาคตะวันออก
- ภาคใต้

กระชาย...สมุนไพรบำรุงกำลัง...สร้างภูมิคุ้มกัน

กระชาย

Boesenbergia rotunda (L.) Mansf.

วงศ์ ZINGIBERACEAE

ชื่ออื่น ๆ

กะแอน ชิงทราย ละแอน

ไม้ล้มลุก มีเหง้าสั้น รากสะสมอาหารอวบ ออกเป็นกระจุก มีกลิ่นเฉพาะตัว ใบเรียงสลับ รูปรี ช่อดอกแบบช่อเชิงลด มีกลิ่นเฉพาะตัว ใบเรียงสลับ รูปรี ช่อดอกแบบช่อเชิงลด ออกที่ยอดระหว่างกาบใบคู่ในสุด ดอกสีขาวหรือขาวอมชมพู โคนติดกันเป็นหลอด ผลแบบผลแห้งแตก แก่จัดแตกเป็นสามเสี้ยว

พบในประเทศไทยทั่วทุกภาค ขึ้นได้ดีในดินปนทราย ในต่างประเทศพบที่อินเดีย จีน และแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

สรรพคุณ เหง้า ลดอาการท้องอืด ท้องเฟ้อ แน่นจุกเสียด แก้ปวดมวนท้อง ขับลม แก้โรคอันเกิดในปาก แก้มูกติด แก้ลมอันบังเกิดแต่กองทภัยวาท แก้ปากเปื่อย ปากแห้ง ปากแตกเป็นแผล แก้ปวดมวนในท้อง แก้บิดมูกเลือด แก้ปวดเบ่ง รักษาไล่ไส้ใหญ่อักเสบ บำรุงกำลัง ช่วยเจริญอาหาร ขับระดูขาว แก้ใจสั้น

ภูมิหลัง

นครปฐมเป็นจังหวัดที่ปลูกกระชายมากที่สุดในประเทศไทย คิดเป็นร้อยละ 56 ของพื้นที่ปลูกกระชายทั้งประเทศ แหล่งปลูกที่สำคัญอยู่ในอำเภอดอนตูม กระชายมีการใช้เป็นเครื่องเทศและยาสมุนไพรมาช้านาน ตามองค์ความรู้ดั้งเดิม หมอพื้นบ้านรับประทานกระชายปั่นกับน้ำผึ้งเป็นยาอายุวัฒนะ ช่วยให้แข็งแรงอายุยืน กระชายยังเป็นองค์ประกอบของตำรับยาตามรายการบัญชียาหลักแห่งชาติด้านสมุนไพร พ.ศ.2566 เช่น ตำรับยาหอมทิพโอสถ มีสรรพคุณแก้ลมวิงเวียน และตำรับยาเลือดงาม มีสรรพคุณบรรเทาอาการปวดประจำเดือน ช่วยให้ประจำเดือนมาเป็นปกติ แก้มูกติด นอกจากนี้ในตำรายาแผนโบราณของไทยมีการใช้กระชายใน “พิภคตรีกาลพิช” คือการจำกัดจำนวนตัวยาแก้พิษตามกาลเวลา 3 อย่าง มีรากกะเพราแดง เหง้าข่า และหัวกระชาย สรรพคุณบำรุงธาตุ บำรุงความกำหนัด แก้ไข้สันนิบาต แก้เลือด เสมหะ แก้กามตายด้าน อีกด้วย

เมื่อทั้งโลกต้องเผชิญกับสถานการณ์โรคติดเชื้อไวรัสโคโรนาสายพันธุ์ใหม่ 2019 มีงานวิจัยจากคณะแพทยศาสตร์ โรงพยาบาลรามาธิบดี มหาวิทยาลัยมหิดลว่า “กระชายขาว” มีสารสำคัญ 2 ชนิด ซึ่งมีฤทธิ์ฆ่าเชื้อในหลอดทดลองอย่างได้ผล ได้แก่ Panduratin A และ Pinostrobin โดยจะทำหน้าที่เป็นกลไกต้านเชื้อโควิด-19 ทั้งลดจำนวนเซลล์ที่ติดเชื้อ และยับยั้งการผลิตไวรัสออกมาจากเซลล์ เป็นผลให้ทั้งประเทศหันมาสนใจกระชายและรับประทานกระชายในการป้องกันโรคโควิด-19

ภาคหนองบัวลำภู

ภาคหนองบัวลำภู

- ภาคเหนือ
- ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
- ภาคกลาง
- ภาคตะวันตก
- ภาคตะวันออก
- ภาคใต้

พุดโรสสมัยพุดโรสกาล...ตัวยาสำคัญในพิกัดตรีผลา

สมอไทย

Terminalia chebula Retz.

วงศ์ COMBRETACEAE

ชื่ออื่น ๆ

สมออัพยา

ไม้ต้นผลัดใบขนาดกลาง เปลือกต้นขรุขระ ใบเดี่ยว เรียงตรงข้ามหรือเกือบตรงข้าม แผ่นใบรูปวงรี ดอกช่อแบบช่อกระจุกจะออกที่ซอกใบหรือปลายยอด ปลายช่อดอกห้อยลง เป็นดอกสมบูรณ์เพศ กลีบดอกสีเหลือง ผลสดเมล็ดเดี่ยวแข็ง ทรงรีหรือทรงกระสวย มีสัน 5 สัน เมล็ด รูปรี ผิวขรุขระ

พบได้ในป่าเต็งรัง ป่าเบญจพรรณ ในภาคอีสาน ภาคกลาง และภาคเหนือ

ผล ระบายอ่อน ๆ แก้ลมป่วง แก้พิษร้อนใน คุมธาตุ แก้ลมจุกเสียด รู้ระบายธาตุ รู้ระบายรู้ถ่ายอุจจาระ ถ่ายพิษไข้ คุมธาตุในตัวเสร็จ แก้ไข้เพื่อเสมหะ ผลอ่อน มีฤทธิ์เป็นยาระบาย ถ่ายอุจจาระ ถ่ายเสมหะ ลดไข้ ขับลมในลำไส้ แก้โลหิตในท้อง แก้น้ำดี

ภูมิหลัง

สมอไทย เป็นผลไม้ที่ปรากฏในพระไตรปิฎกว่าพระพุทธเจ้าทรงอนุญาตให้พระภิกษุสามารถฉันเป็นยาได้เมื่ออาพาธ หรือใช้บำรุงร่างกาย แก้อ่อนเพลีย ดังข้อความว่า “ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตผลไม้ที่เป็นยา คือ ลูกพิลังคะ ดีปลี บริก สมอไทย สมอพิเภก มะขามป้อม ผลโกศ หรือผลไม้ที่เป็นยาชนิดอื่นที่มีอยู่ ซึ่งไม่ใช่ของเคี้ยวของฉัน รับประเคนแล้วเก็บไว้ได้จนตลอดชีพ เมื่อมีเหตุจำเป็นภิกษุจึงฉันได้ เมื่อไม่มีเหตุจำเป็น ภิกษุฉันต้องอาบัติทุกกฏ” สมอไทยเป็นสมุนไพรสำคัญในหลายตำรับ แต่ที่เป็นที่รู้จักกันในปัจจุบัน คือ พิกัดตรีผลา มีการใช้มาแต่โบราณในการปรับสมดุลธาตุทั้งสี่ ตรีผลา หมายถึง สามผล (ตรี = สาม/ ผลา = ผล) นั่นคือ ในตำรับนี้ประกอบด้วยผลของสมุนไพรสามชนิดคือ สมอไทย สมอพิเภก และมะขามป้อม ในสัดส่วนเท่ากัน

จังหวัดนครพนม เป็นจังหวัดที่มีสภาพป่าส่วนใหญ่เป็นป่าเต็งรังและป่าเบญจพรรณที่เหมาะสมต่อการเจริญอยู่ของต้นสมอไทย เพื่อลดการเก็บหาจากในป่าธรรมชาติมาใช้ประโยชน์ทางยา ศูนย์วิจัยและพัฒนาการเกษตรนครพนม มีการศึกษาวิจัยรวบรวมและคัดเลือกสายพันธุ์สมอไทยในจังหวัดนครพนม เพื่อส่งเสริมการปลูกในเกษตรกรให้จังหวัดนครพนมเป็นแหล่งของสมอไทยที่มีคุณภาพดีที่สุดในประเทศไทย

นครศรีธรรมราช

นครศรีธรรมราช

- ภาคเหนือ
- ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
- ภาคกลาง
- ภาคตะวันตก
- ภาคตะวันออก
- ภาคใต้

พรมมิ...สมุนไพรอายุสั้นช่วยเพิ่มความจำบำรุงสมอง

พรมมิ

Bacopa monnieri (L.) Wettst.

วงศ์ PLANTAGINACEAE

ชื่ออื่น ๆ

ผักมิ

พืชล้มลุกขนาดเล็ก ลำต้นเลื้อยทอดไปตามพื้นดิน ที่ชุ่มชื้น หรือมีน้ำขัง แตกกิ่งก้านมาก รากเกิดที่ข้อใกล้พื้นดิน ลำต้นเกลี้ยง อวบน้ำ ใบเดี่ยว เรียงตรงข้าม รูปช้อน หรือรูปไข่กลับ ไม่มีก้านใบ ดอกเดี่ยว ออกที่ซอกใบ เป็นดอกสมบูรณ์เพศ กลีบดอกมี 5 กลีบ สีม่วงอ่อนเกือบขาว ผลแห้งแตกได้ รูปไข่

พบตามหนองน้ำที่โล่ง และตามริมน้ำทั่วไป

สรรพคุณ ลำต้น ตำรายาไทยเป็นยาขับโลหิต แก้ไข้ ขับพิษร้อน ขับเสมหะ บำรุงกำลัง บำรุงหัวใจ มีสรรพคุณบำรุงประสาท ช่วยเพิ่มความจำ บำรุงสมอง

ภูมิหลัง

พรมมิ หรือ Bramhi หมายถึง พระพรหม ผู้ให้กำเนิดโลกและสรรพสิ่ง พรมมิเป็นสมุนไพรที่นิยมใช้ในการแพทย์ดั้งเดิมของอินเดียมาหลายร้อยปี ตำราการแพทย์อายุรเวท Charak Samhita ระบุว่าพรมมิช่วยขับสารพิษจากร่างกายและบำรุงสมอง เพิ่มความจำ สำหรับประเทศไทยพรมมิมีประวัติการใช้มายาวนานเช่นกัน พรมมิเป็นส่วนประกอบตำรับยาไทยหลายตำรับ เช่น ยาเขียวมหาพรหม ซึ่งเป็นยา

ที่ได้รับการบรรจุในบัญชียาสามัญประจำบ้านแผนโบราณ ตามประกาศกระทรวงสาธารณสุข พ.ศ. 2556 ใช้แก้ไข้ ออกผื่น เช่น หัด อีสุกอีใส เป็นต้น และ ยาแก้ซางแห้งในเด็ก เป็นต้น องค์การเภสัชกรรมเป็นหน่วยงานสำคัญในการศึกษา วิจัยพรมมิทางยา พรมมิได้รับการพิสูจน์ในหลอดทดลอง สัตว์ทดลอง และมนุษย์ว่ามีประสิทธิภาพในการบำรุงความจำ เนื่องจากมีองค์ประกอบทางเคมีหลักเป็นสาร Bacoside A และ B เป็นสารในกลุ่ม triterpenoid saponin องค์การเภสัชกรรมผลิตพรมมิในรูปแบบผลิตภัณฑ์เสริมอาหาร สารสกัดพรมมิชนิดเม็ด มีคุณประโยชน์ในการบำรุงสมอง เพิ่มความจำ

เนื่องจากพรมมิเป็นพืชอายุสั้น ปลูกง่าย ช่วงเวลาปลูก ถึงเก็บเกี่ยวประมาณ 2 - 3 เดือน สำนักงานสาธารณสุข จังหวัดนครราชสีมา จึงมีการส่งเสริม สนับสนุน ให้ประชาชน อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) และ ภาคี เครือข่ายเกษตรกร ในเขตพื้นที่จังหวัดนครราชสีมาปลูก และใช้สมุนไพรพรมมิเพื่อการพึ่งตนเองและสร้างรายได้ ให้กับครัวเรือน

นครศรีธรรมราช

นครศรีธรรมราช

- ภาคเหนือ
- ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
- ภาคกลาง
- ภาคตะวันตก
- ภาคตะวันออก
- ภาคใต้

บ้านสวนจันทน์...แหล่งจันทน์เทศคุณภาพที่ดีที่สุดในประเทศไทย

จันทน์เทศ

Myristica fragrans Houtt.

วงศ์ MYRISTICACEAE

ชื่ออื่น ๆ

จันทน์บ้าน

ไม้ต้นขนาดเล็ก เปลือกต้นเรียบ สีเทาอมดำ ใบ เป็นใบเดี่ยว ออกเรียงสลับ รูปรี ดอก ดอกแยกเพศอยู่คนละต้น ออกเป็นช่อตามซอกใบ สีเหลืองอ่อน กลีบเลี้ยงโคนเชื่อมติดกันเป็นรูปคนโท ปลายแยกออกเป็น 3 แฉก ไม่มีกลีบดอก ผล รูปทรงค่อนข้างกลม ผิวเรียบ สีเหลืองนวล พอแก่แตก้าออกเป็น 2 ซีก เห็นรูกหุ้มเมล็ดสีแดง เมล็ดสีน้ำตาลมี 1 เมล็ด

จันทน์เทศ เป็นพืชพื้นเมืองและมีถิ่นกำเนิดดั้งเดิมอยู่ในหมู่เกาะโมลุกกะ ประเทศอินโดนีเซีย ต่อมาเมื่ออังกฤษเข้าครอบครองหมู่เกาะโมลุกกะจึงได้นำเมล็ดจันทน์เทศไปปลูกยังพื้นที่ต่างๆ ทั่วเขตร้อนของโลก สำหรับในประเทศไทยสามารถพบได้มากทางภาคตะวันออก และทางภาคใต้ของไทย

สรรพคุณ รกจันทน์ ใช้แก้ธาตุพิการ บำรุงกำลัง แก้ไข้ บำรุงหัวใจ บำรุงธาตุ แก้จุกเสียด ขับลม รักษาอาการอาหารไม่ย่อย คลื่นไส้อาเจียน ท้องเสีย แก้บิด แก้กำเดา แก้ท้องร่วง แก้อ่อนใน กระจายน้ำ แก้เสมหะโลหิต แก้ปวดมดลูก และบำรุงโลหิต

ภูมิหลัง

บ้านสวนจันทน์ เป็นชื่อหมู่บ้านหนึ่งในอำเภอร่อนพิบูลย์ จังหวัดนครศรีธรรมราช ที่มีการปลูกจันทน์เทศเป็นพืชเศรษฐกิจที่สำคัญ เป็นแหล่งของจันทน์เทศที่มีสรรพคุณทางยาที่ดีที่สุดในประเทศไทย จันทน์เทศของอำเภอร่อนพิบูลย์จะมีเนื้อหนา กรอบ มีรสเปรี้ยวอมฝาดและเผ็ด เปรียบเทียบกับผลจันทน์สดในจังหวัดอื่นที่มีเนื้อบาง และมีรสขมด้วย การปลูกจันทน์เทศในพื้นที่อำเภอร่อนพิบูลย์ มาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 และได้รับการอนุรักษ์สืบต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน สำนักงานเกษตรจังหวัดนครศรีธรรมราช ได้ส่งเสริมให้มีการพัฒนาคุณภาพการผลิต และแปรรูป โดยใช้ภูมิปัญญาชาวบ้าน เพื่อเพิ่มมูลค่าสินค้า โดยบูรณาการร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐและเอกชน จนมีผลิตภัณฑ์แปรรูปจากลูกจันทน์เทศจำนวนมาก ได้แก่ จันทน์เส้น จันทน์แช่อิ่ม จันทน์ดองลอยแก้ว จันทน์แช่อิ่ม และน้ำลูกจันทน์ ซึ่งทั้งหมดเป็นสินค้า OTOP ของจังหวัดนครศรีธรรมราช สำหรับเกษตรกรผู้ปลูกจันทน์เทศ เริ่มต้นจากการรวมกลุ่มเป็นกลุ่มแม่บ้านเกษตรกร จากนั้นจัดตั้งเป็นวิสาหกิจชุมชน และเป็นแปลงใหญ่ในปี 2564 ปัจจุบันมีสมาชิก 76 ราย พื้นที่ปลูกประมาณ 278 ไร่ ผลผลิตเฉลี่ย 3,000 กิโลกรัม/ไร่/ปี มีการจำหน่ายจันทน์เทศในรูปแบบผลสด และแปรรูปโดยการแช่อิ่ม และตากแห้ง และส่วนของรกจันทน์และผลเมล็ดจันทน์เทศให้กับโรงงานยาและโรงงานเครื่องเทศ

นครสวรรค์

- ภาคเหนือ
- ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
- ภาคกลาง
- ภาคตะวันตก
- ภาคตะวันออก
- ภาคใต้

ย่านาง...สมุนไพรสำคัญในตำรับยาหาราก

ย่านาง

Tiliacora triandra (Colebr.) Diels

วงศ์ MENISPERMACEAE

ชื่ออื่น ๆ

เถาย่านาง เถาวัวลย์เขียว

ไม้เถา มีรอยแผลเป็นตามเถาและกิ่ง ใบเดี่ยว เรียงเวียน รูปรี รูปใบหอก หรือรูปไข่ ดอก เป็นช่อ แยกเพศต่างช่อร่วมต้น อาจเป็นแบบช่อกระจุกจะเทียม ช่อกระจุกมีก้าน ออกตามซอกใบหรือตามเถา ผลแบบผลผนังชั้นในแข็ง รูปไข่กลับ ผิวเกลี้ยง ผนังชั้นในมีสันเรียงไม่เป็นระเบียบ เมื่ออ่อนสีเขียว สุกสีแดง เมล็ด รูปเกือบกลม

พบได้ทุกภาค มักพบขึ้นตามเขาหินปูน ในป่าดิบใกล้ทะเล ตามริมน้ำในป่าละเมาะ พบมากตามที่รกร้าง ตั้งแต่ระดับน้ำทะเลถึงที่สูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ 300 เมตร

สรรพคุณ ราก ใช้ในตำรับยาแก้ไข้เบญจโลกวิเชียร แก้ไข้ แก้พิษเมาเบื่อ กระจุกพืชใช้ แก้เมาสุรา ถอนพิษ ผิดสำแดง นำมาต้มกินเป็นยาแก้ไอสุกไอเส ตุ่มผื่น แก้ไข้ ขับพิษต่าง ๆ แก้ท้องผูก

ภูมิหลัง

ในป่าธรรมชาติของจังหวัดนครสวรรค์เป็นแหล่งของย่านาง ย่านางเป็นพืชที่ปลูกยาก แต่หากเกิดแล้ว จะเจริญเติบโตไปเรื่อย ๆ และตายยาก การใช้ประโยชน์ทางสมุนไพร รากย่านางเป็นสมุนไพรหนึ่งในห้าของตำรับยาหาราก หรือ เบญจโลกวิเชียร หรือ ยาแก้หัวดวง รากของสมุนไพร 5 อย่าง ได้แก่ รากต้นคนทา รากย่านาง รากต้นท้าวายม่อม รากต้นชิงชี่ และรากต้นมะเดื่ออุทุมพร โดยจะใช้รากทั้ง 5 ในอัตราส่วนที่เสมอภาคหรือเท่ากัน ต้มรับประทานน้ำ บดเป็นผงละเอียดบรรจุใส่แคปซูล บั่นเป็นยาลูกกลอน หรือยาพิมพ์เม็ด สามารถถอนพิษไข้ได้ทุกชนิด แก้อ่อนใน ขับเสมหะ แก้พิษร้อน ไข้พิษ ไข้กาฬ (ไข้ที่มีตุ่มที่อวัยวะภายในหรือที่ผิวหนัง ซึ่งตุ่มอาจมีสีดำ) และกระจุกพืชใช้ เพื่อไม่ให้ใช้หลบใน

นันทบุรี

- ภาคเหนือ
- ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
- ภาคกลาง
- ภาคตะวันตก
- ภาคตะวันออก
- ภาคใต้

หน่อกะลา...สมุนไพรอัตลักษณ์มอญเกาะเกร็ด

หน่อกะลา

Alpinia nigra (Gaertn.) B.L. Burtt

วงศ์ ZINGIBERACEAE

ชื่ออื่น ๆ

กะลา

ไม้ล้มลุก ลำต้นใต้ดินเป็นเหง้า ส่วนลำต้นเหนือดินเป็นลำต้นเทียม แตกกอแน่น ใบเดี่ยว เรียงสลับ แนวระนาบ ใบรูปขอบขนาน ช่อดอกแบบช่อแยกแขนง ออกที่ปลายยอด ช่อดอกย่อยมีวงใบประดับที่คงทนหุ้มดอกย่อยสีขาวอมเขียว ผลเดี่ยวสดแบบเบอร์รี่ ค่อนข้างกลม เปลือกบางเปราะะ ผลแก่สีดำ เมล็ดแห้งสีน้ำตาล มีเยื่อหุ้มเมล็ดสีขาว

พบได้ตามพื้นที่ริมน้ำและมีน้ำท่วมถึง

สรรพคุณ เหง้าบรรเทาอาการท้องอืด ท้องเฟ้อ และขับลม รักษาโรคผิวหนังที่เกิดจากจากเชื้อรา

ภูมิหลัง

กะลาเป็นสมุนไพรพื้นถิ่นที่มีชื่อเสียงของชาวเกาะเกร็ด จังหวัดนนทบุรี สันนิษฐานว่าคนมอญที่อพยพมาจากพม่า เป็นคนนำต้นกะลาติดตัวมาด้วย ชาวเกาะเกร็ดนิยมนำหน่ออ่อน หรือเรียกว่า “หน่อกะลา” มาปรุงอาหารหลากหลายชนิด เช่น แกงเลียงหน่อกะลาใส่กะทิ กินสดหรือลวกเป็นผักจิ้มน้ำพริก ใส่ในแกงส้ม ห่อหมกหน่อกะลา แกงคั่วหอยขมหน่อกะลา เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีเมนูยอดนิยมของนักท่องเที่ยวที่เดินทางไปเยือนเกาะเกร็ดจะต้องหารับประทานนั่นคือ “ทอดมันหน่อกะลา” นอกจากนี้กะลาจะเป็นพืชอาหารยังมีสรรพคุณทางยา ช่วยแก้อาการท้องอืด แน่นเฟ้อ จุกเสียด และช่วยไล่ลมในร่างกายได้อีกด้วย

ที่ผ่านมานักวิจัยของมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลสุวรรณภูมิร่วมกับชาวบ้านในพื้นที่เกาะเกร็ด คิดค้นผลิตภัณฑ์ที่ทำจากต้นหน่อกะลาอบแห้ง ที่ให้สารต้านอนุมูลอิสระสูง สามารถจำหน่ายเป็นของฝากจากเกาะเกร็ด สร้างรายได้ให้กับชุมชนอีกทางหนึ่ง

นราธิวาส

- ภาคเหนือ
- ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
- ภาคกลาง
- ภาคตะวันตก
- ภาคตะวันออก
- ภาคใต้

สมุนไพรชายหาด...สร้างวัฒนธรรม...และเกสร์ตำรับโรงพยาบาล

คนทีสอทะเล

Vitex trifolia L. subsp. *litoralis* Steenis

วงศ์ LAMIACEAE

ชื่ออื่น ๆ

คนทีสอทะเล

ไม้เถาเลื้อย ทอดเลื้อยไปตามพื้นทรายริมทะเล ลำต้นแตกกิ่งก้านสาขามาก กิ่งมักโค้งงอลง ใบเดี่ยว ออกเรียงสลับถี่บริเวณปลายยอด ลักษณะของใบเป็นรูปรี ไข่ใบเรียว เนื้อใบค่อนข้างหนา ใบเป็นสีเขียวเข้ม หลังใบสีอ่อนจนถึงสีนวล ดอกเป็นช่อแบบแยกแขนงตามปลายกิ่งหรือปลายยอด กลีบดอกสีม่วง สีฟ้าอมม่วง หรือสีคราม ดอกจะทยอยบานจากโคนช่อเรื่อยไปจนถึงปลายช่อ ผลสดเดี่ยว ทรงกลม ที่ขั้วผลมีกลีบเลี้ยง หุ้มไว้เกือบครึ่งผล ผลเป็นสีเขียวหรือสีม่วง ผลแห้ง ปลายผลมีติ่ง ภายในมีเมล็ดเดี่ยวกลม สีน้ำตาล

พบตามชายหาด ริมน้ำลำคลองใกล้กับชายทะเล และที่ตามป่าชายเลน พื้นที่ภาคใต้ตอนล่าง

สรรพคุณ แก้กลิ้นเหียนอาเจียน แก้ลม ฆ่าพยาธิ แก้หืดไอ แก้ไข้ แก้ริดสีดวงจมูก แก้ปวดตามเนื้อตามข้อ แก้ท้องมาน ขับเหงื่อ เมล็ด รสร้อนสุขุม ระงับปวด เจริญอาหาร

ภูมิหลัง

นราธิวาสเป็นจังหวัดใต้สุดของประเทศไทยทางฝั่งทะเลอ่าวไทย ตั้งอยู่บนชายฝั่งทะเลตะวันออกของแหลมมลายู มีความยาวชายฝั่งยาวประมาณ 57 กิโลเมตร พื้นที่ชายฝั่งทะเลทอดแนวในทิศตะวันตกเฉียงเหนือ-ตะวันตกเฉียงใต้ เริ่มตั้งแต่ตำบลโคกเคียน อำเภอเมืองนราธิวาส ถึงตำบลเจ๊ะเห อำเภอตากใบ ติดกับชายฝั่งรัฐกลันตันของมาเลเซีย ชายหาดนราธิวาสมีความสวยงามและหลากหลายของทรัพยากรค่อนข้างสูง ตามแนวหาดทรายของชายทะเลจังหวัดนราธิวาส จะมีพันธุ์ไม้ที่ชาวบ้านเห็นจนชินตา เลื้อยแตกสาขาไปทั่วหาดทรายด้วยรูปทรงใบและช่อดอกที่สวยงาม เป็นที่ดึงดูดสายตาแก่ผู้พบเห็น นั่นคือต้นคนทีหรือคนทีสอทะเล ซึ่งเป็นพันธุ์ไม้ที่อยู่ในวิถีชีวิตของชาวมุสลิม เช่น การทำ “ขนมคนที” เป็นขนมพื้นเมืองของคนภาคใต้ตอนล่าง มีลักษณะนุ่มเหนียว มีสีเขียวและกลิ่นหอมได้จากใบคนที โดยการนำใบคนทีแห้งนำมาบดเป็นผง ผสมกับแป้งข้าวเหนียวและน้ำ แล้วนำไปนึ่งจนสุก นำมาหั่นเป็นชิ้นเล็ก ๆ คลุกกับมะพร้าวขูด น้ำตาล และเกลือ

ชาวบ้านยังใช้ต้นคนที่เป็นยาพอกรักษาโรคผิวหนัง
ฆ่าเชื้อรา กลากเกลื้อน หรือชันตุได้ดี เป็นที่มาให้แพทย์
แผนไทยของโรงพยาบาลตากใบ คิดค้นนวัตกรรม
น้ำมันนวดคนที่ สำหรับแก้ปวด คลายกล้ามเนื้อ
ใช้สูตรผสมบรรเทาอาการหวัด คัดจมูก วิงเวียน
และใช้นวดผู้มารับบริการแทนน้ำไหล สำหรับผู้ที่แพ้
น้ำมันไหล ในคลินิกแพทย์แผนไทยของโรงพยาบาล
ตากใบ น้ำมันคนที่เป็นที่นิยมของผู้มารับบริการ
เนื่องจากมีกลิ่นหอมที่เฉพาะและไม่ก่อให้เกิด
อาการแพ้ ปัจจุบันน้ำมันนวดคนที่ได้บรรจุเป็นเภสัช
ตำรับของโรงพยาบาลตากใบ และได้รับรางวัลชนะเลิศ
การประกวดผลงานนวัตกรรมดีเด่น ในการประกวด
ผลงานนวัตกรรมในงานมหกรรมกรมการแพทย์แผนไทย
และการแพทย์พื้นบ้านไทย ปี 11 ภาคใต้ อีกด้วย

น่าน

น่าน

- ภาคเหนือ
- ภาคกลาง
- ภาคตะวันออก
- ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
- ภาคตะวันตก
- ภาคใต้

มะแขว่น...สมุนไพรชนเผ่า...ราชาเครื่องเทศแห่งเมืองน่าน

มะแขว่น

Zanthoxylum rhetsa (Roxb.) DC.

วงศ์ RUTACEAE

ชื่ออื่น ๆ

กำจัดตัน มะแข่น หมากมาศ

ไม้ขนาดกลาง มีหนามอยู่รอบลำต้นและกิ่ง ต้นอ่อนจะมีสีแดงแกมเขียว ลักษณะของใบเป็นใบประกอบแบบขนนก ใบย่อยรูปไข่หรือรูปรี ช่อดอกเป็นช่อแบบกลุ่มย่อย มีสีขาวอมเทา มีดอกตัวผู้และดอกตัวเมียอยู่คนละต้น ผล เปลือกของผลสีเขียวเมื่อแก่จัดจะเปลี่ยนเป็นสีน้ำตาลเข้ม ผลแก่จัดจะแตกออก เมล็ดกลมเรียบสีดำเข้มเป็นมัน มีกลิ่นหอมฉุนคล้ายผักชี มีรสเผ็ดเล็กน้อย

พบในพื้นที่ป่าดิบแล้งและป่าดิบเขา ความสูงจากระดับน้ำทะเล 800 -1,000 เมตร สภาพอากาศค่อนข้างเย็น ความชื้นในอากาศสูง

สรรพคุณ ใช้แก้ลมชื้นเบื้องสูง ขับลมในลำไส้ แก้ความดันโลหิต ขับระดูสตรี บำรุงหัวใจ

ภูมิหลัง

มะแขว่นเป็นพืชพื้นถิ่นของจังหวัดน่าน จัดเป็นพืชเศรษฐกิจสำคัญของจังหวัด มะแขว่นเจริญเติบโตได้ดีบนพื้นที่ภูเขาสูงทั้งน่านตอนเหนือและน่านตอนใต้ แหล่งผลิตมะแขว่นที่สำคัญของจังหวัดน่านคือ ตำบลยอด อำเภอสองแคว และตำบลเมืองลี ตำบลปิงหลวง อำเภอนาหมื่น ในช่วงปลายเดือนพฤศจิกายนของทุกปีจะมีการจัดงานมะแขว่นประจำปีของทั้งสองอำเภอ ขนเผ่ากระเหรี่ยงและไทยใหญ่นิยมใช้มะแขว่นเป็นเครื่องเทศในการปรุงแต่งกลิ่นรสอาหารมาช้านาน สามารถใช้ได้ทั้งผลสดหรือผลแห้งหรือทั้งสองอย่าง แล้วแต่ชนิดอาหาร เช่น ลาบ หลู้ แกง และอาหารพื้นเมืองและอาหารท้องถิ่น เช่น ตำหวาย หลามบอน ตำน้ำพริก ฯลฯ มะแขว่นมีรสชาติเผ็ด กลิ่นฉุนแต่หอม

ปัจจุบันมีกลุ่มวิสาหกิจชุมชนมะแขว่นดีย์ปิงหลวง ตำบลปิงหลวง อำเภอท่าลี่ ได้พัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพรจากมะแขว่น เช่น ยาต้ม ยาหม่อง น้ำมันมะแขว่น หรือน้ำพริกลาบมะแขว่น เพื่อจำหน่ายให้กับประชาชนในการดูแลสุขภาพตนเอง

บึงกาฬ

- ภาคเหนือ
- ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
- ภาคกลาง
- ภาคตะวันตก
- ภาคตะวันออก
- ภาคใต้

เอียนด่อน...สมุนไพรบำรุงกำลัง...สู่การคุ้มครองสมุนไพรใกล้สูญพันธุ์

เอียนด่อน

Eurycoma harmandiana Pierre

วงศ์ SIMAROUBACEAE

ชื่ออื่น ๆ

ปลาไหลเผือกเล็ก

ไม้พุ่มขนาดเล็ก เตี้ย มีรากแก้วขนาดใหญ่เพียงรากเดียว ใบประกอบแบบขนนก เรียงตรงข้าม รูปแถบ ดอกช่อแยกแขนง ออกที่ซอกใบขนานกับพื้นดิน ช่อดอกยาวได้ประมาณ 15 เซนติเมตร มีขนสั้นนุ่ม ไม่มีขนต่อม ดอกย่อยหลายดอก แยกเพศ สีแดงแกมม่วง ผลสด มีประมาณ 5 ผลย่อย ทรงรี ยาวประมาณ 1 เซนติเมตร ก้านผลสั้นๆ เปลือกนอกบาง

พบกระจายพันธุ์ทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พบขึ้นหนาแน่นในป่าเต็งรังโปรงที่เป็นทุ่งหญ้า ระดับความสูงจนถึงประมาณ 300 เมตร

สรรพคุณ แก้ไข้พิษ ไข้จับสั่น ไข้เหือดหัด ไข้สันนิบาต ไข้ทรพิษ และแก้เบาพิการ รากมีรสขม ใช้เป็นยาแก้ไข้ทุกชนิด ถ่ายพิษทุกชนิด แก้ลม แก้วนิโรค ถ่ายยี่ในท้อง ขับเหงื่อ ขับพยาธิ แก้เจ็บคอ แก้กาฬโรค และรักษาความดันโลหิตสูง ถ่ายพิษเสมหะและโลหิต

ภูมิหลัง

เอียนด่อน เป็นคำเรียกชื่อพืชปลาไหลเผือกเล็ก “เอียน” หมายถึง ปลาไหล ส่วน “ด่อน” หมายถึง ขาวหรือเผือก เนื่องจากรากเอียนด่อน มีลักษณะยาวคดงเล็กน้อยมีสีขาว ลักษณะคล้ายตัวปลาไหลเผือก เอียนด่อนเจริญเติบโตได้ดีในป่าเต็งรังหรือป่าโคกทางภาคอีสาน โดยเฉพาะป่าหนองแวน ตำบลวังชมภู อำเภอพรเจริญ จังหวัดบึงกาฬ มีต้นปลาไหลเผือกขึ้นอยู่อย่างหนาแน่นประมาณ 5 ต้นต่อ 1 ตารางเมตร แม้พื้นที่นี้จะพบปลาไหลเผือกขึ้นอยู่หนาแน่น

แต่พบว่ามีการลักลอบขุดหาจากคนนอกพื้นที่เพื่อนำไปขายเป็นยาสมุนไพรรำวงกำลัง ปัจจุบันเขียนตอนจัดอยู่ในสถานภาพใกล้สูญพันธุ์อย่างยิ่ง (Critically Endangered (CR)) ซึ่งหมายถึงชนิดพันธุ์ที่มีความเสี่ยงสูงต่อการสูญพันธุ์จากพื้นที่ธรรมชาติ จึงได้มีความพยายามในการประกาศให้พื้นที่ป่าหนองแปนที่เป็นแหล่งของเขียนตอน เป็นพื้นที่คุ้มครองสมุนไพรรักษาโรคพื้นถิ่นที่อนุรักษ์ ตามมาตรา 61 ของพระราชบัญญัติคุ้มครองและส่งเสริมภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย พ.ศ. 2547 เป็นแห่งแรกในประเทศไทย เนื่องจากมีระบบนิเวศน์ตามธรรมชาติหรือความหลากหลายทางชีวภาพที่อาจถูกทำลายหรืออาจได้รับผลกระทบกระเทือนจากการกระทำของมนุษย์ได้โดยง่าย หรือการเข้าไปใช้ประโยชน์จากสมุนไพรรักษาโรคอันมีลักษณะเป็นการเสี่ยงต่อการสูญพันธุ์หรือการลดลงของพันธุกรรมเขียนตอน

การวางแผนการอนุรักษ์เพื่อการใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน เป็นสิ่งสำคัญที่ชุมชนป่าหนองแปนต้องวางกฎระเบียบและข้อตกลงร่วมกัน ทั้งนี้กลุ่มงานการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดบึงกาฬอยู่ในระหว่างการส่งเสริมการใช้ประโยชน์เขียนตอนในการดูแลสุขภาพมากขึ้น

บุรีรัมย์

■ ภาคเหนือ	■ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
■ ภาคกลาง	■ ภาคตะวันตก
■ ภาคตะวันออก	■ ภาคใต้

กะเม็งสมุนไพรสารานุกรมฐานในอาเซียน...สู่การพลิกผันเข้าสู่บัญชียา ED

กะเม็ง

Eclipta prostrata (L.) L.

วงศ์ ASTERACEAE

ชื่ออื่น ๆ

กะเม็งตัวเมีย คัดเม็ง บังกีเช่า หญ้าสับ ฮ่อมเกี้ยว

ไม้ล้มลุก ทอดไปตามพื้น ใบเรียงตรงข้าม รูปใบหอกมีขนทั้งสองด้าน ขอบมักจักห่าง ๆ ช่อดอกแบบช่อกระจุกแน่น ออกตามง่ามใบและปลายกิ่ง ดอกสีขาว ดอกวงนอกรูปเส้น ดอกวงในเป็นหลอด ผลแบบผลแห้งเมล็ดล่อน ผลของดอกวงนอกรูปสามเหลี่ยม ผลของดอกวงในรูปสี่เหลี่ยม

กะเม็งกระจายพันธุ์ในประเทศไทยทั่วทุกภาค ขึ้นตามที่ดอนและที่ลุ่มชื้นทั่วไป

สรรพคุณ ต้นใช้ห้ามเลือด บำรุงไต แก้อาเจียนเป็นเลือด กระจายเลือด เป็นหนองใน ปัสสาวะเป็นเลือด เป็นบิด ถ่ายเป็นเลือด ลำไส้อักเสบ ตับอักเสบเรื้อรัง โรคผิวหนังผื่นคันจากการทำนา โรคผิวหนังเรื้อรัง บาดแผลจากขงมีคม และทำให้ผิวหนังดกดำ

ภูมิหลัง

กะเม็งอาจถูกมองเป็นวัชพืชชนิดหนึ่งที่พบได้ทั่วไปตามริมทางที่ชุ่มชื้น ที่รกร้างใกล้ริมน้ำ บนคันนา ริมคลองและแปลงเกษตรกรรมทั่วไป คนโบราณนำกะเม็งมาใช้ประโยชน์ในการดูแลเส้นผมให้ดกดำ แก้ปัญหาผมหงอกก่อนวัย กะเม็งเป็นหนึ่งในรายการสมุนไพรมะเขือที่ใช้ในสาธารณสุขมูลฐานในอาเซียน สรรพคุณรักษาอาการผิวหนังติดเชื้อหรือใช้พอกแผลสดเพื่อห้ามเลือด และแก้ปวดฟันหรืออาการเหงือกอักเสบ

ปัจจุบันการนำพืชที่มีอยู่ในท้องถิ่นมาเป็นพัฒนาเป็นนวัตกรรมผลิตภัณฑ์ยาหรือผลิตภัณฑ์สุขภาพจากสมุนไพรมะเขือ โดยอ้างอิงการใช้ประโยชน์จากภูมิปัญญาดั้งเดิม เป็นการยกระดับทรัพยากรในพื้นที่เพื่อการใช้ประโยชน์ เช่นเดียวกับกะเม็ง เนื่องจากกะเม็งเป็นพืชอายุสั้น แรกกิ่งก้านได้ดี และพบได้ทั่วไปในพื้นที่จังหวัดบุรีรัมย์ แพทย์แผนไทยโรงพยาบาลคูเมือง จังหวัดบุรีรัมย์ จึงคิดค้นนำต้นกะเม็งมาพัฒนาเป็นครีมกะเม็งมารักษาแผลสด แผลเรื้อรัง แผลกดทับ แผลมะเร็ง และแผลในผู้ป่วยเบาหวาน เนื่องจากตำรับยานี้เตรียมขึ้นตามองค์ความรู้การแพทย์แผนไทย และมีการใช้ในระบบบริการสาธารณสุขน้อยกว่า 10 ปี จึงมีความพยายามในการเก็บข้อมูลผู้ป่วยครอบคลุม 6 ภูมิภาค ใน 28 โรงพยาบาลทั่วประเทศ ให้ครบ 1,000 ราย เพื่อผลักดันครีมกะเม็งเข้าสู่บัญชียาหลักแห่งชาติจากสมุนไพรมะเขือต่อไป

ปทุมธานี

- ภาคเหนือ
- ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
- ภาคกลาง
- ภาคตะวันตก
- ภาคตะวันออก
- ภาคใต้

บัวหลวง...พืชคู่เมืองปทุมธานี...ตัวยาสำคัญในพิภักดเบญจเกสร

บัวหลวง

Nelumbo nucifera Gaertn.

วงศ์ NELUMBONACEAE

ชื่ออื่น ๆ

ปทุม บูนชริก โภกนท

พืชน้ำอายุหลายปี มีเหง้าและไหลอยู่ใต้ดิน ใบเดี่ยวรูปโล่ ออกสลับ แผ่นใบจะชูเหนือน้ำ รูปใบเกือบกลม ก้านใบแข็งเป็นหนาม ถ้าตัดตามขวางจะเห็นเป็นรูภายใน ก้านใบมีน้ำยางขาว เมื่อหักจะมีสายใยสีขาว ดอกเดี่ยว มีสีขาว สีชมพู กลิ่นหอม บัวหลวงจะเริ่มบานตั้งแต่ตอนเช้า กลีบดอกมีจำนวนมากเรียงซ้อนหลายชั้น เกสรตัวผู้มีจำนวนมากสีเหลือง ผล รูปกลมรี สีเขียวนวล มีจำนวนมาก ฝังอยู่ในส่วนที่เป็นรูปกรวย เรียกว่า ฝักบัว

พบได้ตามแหล่งน้ำจืดทั่วไป เจริญเติบโตได้ดีในทุกสภาพดิน ในระดับน้ำไม่ลึกมากเกินไป 1 เมตร มีความอ่อนไหวต่อคุณภาพน้ำสูง ชอบแหล่งน้ำธรรมชาติ สะอาด น้ำไม่เน่าเสีย

สรรพคุณ เกสรบัวหลวง ใช้บำรุงหัวใจ ทำให้ชุ่มชื้น บำรุงปอด บำรุงตับ บำรุงกำลัง คุมธาตุ แก้กัม แก้ไข้ ภูมิหลัง

บัวหลวงเป็นเครื่องยาสำคัญและมีการใช้ในตำรับยาไทยมาช้านาน พิภักดยาไทยที่มีบัวหลวงหรือส่วนประกอบของบัวหลวงเป็นตัวยาคือ ได้แก่ พิภักดเกสรทั้งห้าหรือพิภักดเบญจเกสร พิภักดบัวทั้งห้า และพิภักดบัวพิเศษ พิภักดเกสรทั้ง 5 หรือพิภักดเบญจเกสร หมายถึง เกสรดอกมะลิ พิกุล บุนนาค สารภี และเกสรดอกบัวหลวง มีรสหอมเย็นเป็นตัวยาคือมีสรรพคุณรวมเป็นยาบำรุงหัวใจ จึงใช้ในตำรับยาประกอบยาหอม เช่น ยาหอมเทพจิตร ยาหอมทิพโอสถ ยาหอมนวโกฐ ยาหอมอินทจักร์ ซึ่งเป็นตำรับยาหอมในกลุ่มยารักษา กลุ่มอาการทางระบบไหลเวียนโลหิต ตามรายการบัญชียาหลักแห่งชาติด้านสมุนไพร พ.ศ. 2566

ปทุมธานี เป็นเมืองเก่า เดิมชื่อ บ้านสามโคก ด้วยสภาพพื้นที่ของสามโคกมีแม่น้ำเจ้าพระยาไหลผ่าน มีลำคลองและแหล่งน้ำน้อยใหญ่มากมาย อุดมสมบูรณ์ด้วยพันธุ์ไม้น้ำหลากหลายชนิด พันธุ์ไม้เด่นในพื้นที่คือบัวหลวง สามโคกเป็นแหล่งดอกบัว สำหรับใช้ในพิธีการสำคัญทางศาสนาในพระบรมหาราชวังมาตั้งแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยา ปัจจุบันเมืองสามโคก เปลี่ยนชื่อมาเป็นจังหวัดปทุมธานี ซึ่งหมายถึง เมืองดอกบัว

แม้ปัจจุบันจังหวัดปทุมธานีจะมีการปลูกบัวหลวงลดน้อยลงเมื่อเทียบกับจังหวัดนนทบุรีที่เป็นแหล่งปลูกบัวหลวงที่มากที่สุดในประเทศไทย แต่บัวหลวงก็มีความสำคัญเชิงประวัติศาสตร์ของจังหวัดปทุมธานี มีความพยายามในการเก็บรวบรวมสายพันธุ์บัว โดยมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี จังหวัดปทุมธานี จัดตั้งพิพิธภัณฑ์บัวเพื่อรวบรวมสายพันธุ์บัวในจังหวัดปทุมธานี เพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้และให้เกิดการวิจัยบัวเพื่อสร้างงานสร้างรายได้ให้กับชุมชน เช่น การทำผ้ามัดย้อมจากบัว เป็นต้น

ประจวบคีรีขันธ์

- ภาคเหนือ
- ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
- ภาคกลาง
- ภาคตะวันตก
- ภาคตะวันออก
- ภาคใต้

ว่านหางจระเข้...สมุนไพรเศรษฐกิจสร้างรายได้สู่ชุมชนเมืองสามอ่าว

ว่านหางจระเข้

Aloe vera (L.) Burm.f.

วงศ์ XANTHORRHOACEAE

ชื่ออื่น ๆ

ว่านไฟไหม้ ว่านหางจระเข้ ทางตะเข้

ไม้ล้มลุกอายุหลายปี ลำต้นเป็นข้อปล้องสั้น ใบเดี่ยว ออกเรียงเวียนรอบต้น ใบหนาและยาว โคนใบใหญ่ ส่วนปลายใบแหลม ขอบใบเป็นหนามแหลมห่างกัน แผ่นใบหนาสีเขียว มีจุดขาวสีเขียวอ่อน อวบน้ำ ข้างในเป็นวุ้นใสสีเขียวอ่อน ดอกช่อกระจุกที่ปลายยอด ก้านช่อดอกยาว ดอกสีแดงอมเหลือง โคมเชื่อมติดกัน เป็นหลอด ปลายแยกเป็น 6 แฉก เรียงเป็น 2 ชั้น รูปแตร ผล เป็นฝักแห้งรูปกระสวย

เป็นพืชที่นิยมปลูกในพื้นที่เปิดโล่งเชิงเขา ใกล้แหล่งน้ำ

สรรพคุณ ใบตำผสมสุราพอกฝี ทั้งต้นดองสุราดื่มขับน้ำคาวปลา รากรสขม รับประทานถ่ายโรคนองใน แก้มตุ๋นคืด ยางในใบเป็นยาระบาย วุ้นในใบรักษาแผลสดภายนอก น้ำร้อนลวก ไฟไหม้ ทำให้แผลเป็นจางลง ตับพิษร้อน ทาผิวป้องกันและรักษาอาการไหม้จากแสงแดด ทาผิวรักษาสิวฝ้า และขจัดรอยแผลเป็น

ภูมิหลัง

ว่านหางจระเข้เป็นสมุนไพรที่มีศักยภาพในการผลักดันให้เป็นสมุนไพร Herbal Champions ตามแผนปฏิบัติการด้านสมุนไพรแห่งชาติ ฉบับที่ 2 พ.ศ. 2566 - 2570 และเป็นบัญชียาหลักแห่งชาติด้านสมุนไพร พ.ศ.2562 ตามประกาศคณะกรรมการพัฒนาระบบยาแห่งชาติ เรื่องบัญชียาหลักแห่งชาติด้านสมุนไพร มีสรรพคุณรักษาแผลไฟไหม้ น้ำร้อนลวก (burn) ในรูปแบบเจลว่านหางจระเข้ ที่มีปริมาณของวุ้นว่านหางจระเข้ ไม่น้อยกว่าร้อยละ 70 โดยน้ำหนัก และโลชั่นเตรียมผสมมีปริมาณของวุ้นว่านหางจระเข้ ไม่น้อยกว่าร้อยละ 60 โดยน้ำหนัก

จังหวัดประจวบคีรีขันธ์มีลักษณะภูมิประเทศเป็นคาบสมุทรยาวลงไปทางใต้ พื้นที่โดยทั่วไปเป็นที่ราบสูง จากเทือกเขาตะนาวศรีแล้วค่อยๆ ลาดต่ำไปทางทิศตะวันออกเฉียงจรดทะเลในอ่าวไทย โดยมีพื้นที่บางตอน เป็นที่ราบลุ่มและต่ำมาก พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นดินร่วนปนทราย เนื่องด้วยเป็นคาบสมุทรจึงได้รับอิทธิพล

ของลมมรสุม มีฝนตกชุกในช่วงฤดูฝน และอิทธิพลของมวลอากาศเย็นและแห้งจากประเทศจีน ทำให้มีอากาศเย็นในช่วงฤดูหนาวอีกด้วย สภาพภูมิประเทศและสภาพภูมิอากาศจึงเหมาะสมกับการปลูกพืชไร่หลากหลายชนิด โดยเฉพาะว่านหางจระเข้ ประจวบคีรีขันธ์เป็นจังหวัดที่ปลูกว่านหางจระเข้มากที่สุดในประเทศไทย เนื่องจากว่านหางจระเข้เป็นพืชที่ปลูกง่าย ดูแลง่าย ศัตรูพืชรบกวนน้อย เกษตรกรสามารถจำหน่ายเข้าโรงงานหรือนำมาแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์สร้างมูลค่าได้หลากหลายรูปแบบ เช่น อาหาร เครื่องดื่มเพื่อสุขภาพ เป็นต้น ประเทศไทยส่งออกว่านหางจระเข้แบบลูกเต๋า แบบบดแบบเจล ไปยังหลากหลายประเทศทั้งเอเชีย ยุโรป และอเมริกา นอกจากนี้ว่านหางจระเข้ยังสามารถนำมาผลิตยาค่า สมุนไพรราคาแพง ที่นิยมใช้ในตำรับยาไทย มีฤทธิ์ช่วยระบาย ที่ได้มาจากยงของว่านหางจระเข้ ซึ่งปัจจุบันประเทศไทยยังนำเข้ายาค่าจากต่างประเทศ

ปราจีนบุรี

- ภาคเหนือ
- ภาคกลาง
- ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
- ภาคตะวันตก
- ภาคตะวันออก
- ภาคใต้

กลุ่มสมุนไพรบ้านดงบัง...แหล่งฟ้าทะลายโจรอินทรีย์...กักเก็บมาตรฐานสากล

ฟ้าทะลายโจร

Andrographis paniculata (Burm.f.) Wall. ex Nees

วงศ์ ACANTHACEAE

ชื่ออื่น ๆ

ซีปังกี ฟ้าทะลาย หนุ่ยก้านงู

ไม้ล้มลุก ทุกส่วนมีรสขม กิ่งเป็นใบสี่เหลี่ยม ใบ เดี่ยว แผ่นใบสีเขียวเข้มเป็นมัน ดอก ช่อ ออกที่ปลายกิ่งและซอกใบ ดอกย่อย กลีบดอกสีขาว โคนกลีบติดกัน ปลายแยก 2 ปาก ปากบนมี 3 กลีบ มีเส้นสีม่วงแดงพาดอยู่ ปากล่างมี 2 กลีบ ผล เป็นฝัก เมื่อแก่เป็นสีน้ำตาล แตกได้ ภายในมีเมล็ดจำนวนมาก

ฟ้าทะลายโจรมีเขตการกระจายพันธุ์ และเขตการเพาะปลูกได้ดีในภูมิภาคที่มีอากาศร้อน หรือร้อนชื้น

สรรพคุณ รักษาไข้ ไข้หวัด ไข้หวัดใหญ่ ดับพิษร้อน ระวังอักเสบในอาการไอ เจ็บคอ คออักเสบ ต่อมทอนซิล หลอดลมอักเสบ ปอดอักเสบ ขับเสมหะ ลดบวม แก้บิด แก้กระเพาะอาหารอักเสบ ลำไส้อักเสบ รักษาโรคผิวหนัง ฝี การติดเชื้อ ที่ทำให้มีอาการปวดท้อง ท้องเสีย บิด ทำให้เจริญอาหาร

ภูมิหลัง

ฟ้าทะลายโจรเป็นสมุนไพรที่มีความพร้อมตามห่วงโซ่การพัฒนาสมุนไพร Herbal Champions ตามแผนปฏิบัติการด้านสมุนไพรแห่งชาติ ฉบับที่ 2 พ.ศ. 2566 - 2570 และผงจากส่วนเหนือดินของฟ้าทะลายโจรที่มีสารสำคัญ total lactone โดยคำนวณเป็น andrographolide ไม่น้อยกว่าร้อยละ 6.0 โดยน้ำหนัก (w/w) และปริมาณ andrographolide ไม่น้อยกว่าร้อยละ 1.0 โดยน้ำหนัก (w/w) จัดเป็นตำรับยากลุ่มบรรเทาอาการท้องเสีย สรรพคุณบรรเทาอาการท้องเสียชนิดที่ไม่เกิดจากการติดเชื้อ และกลุ่มยาบรรเทาอาการหวัด มีข้อบ่งใช้เพื่อบรรเทาอาการเจ็บคอ บรรเทาอาการของโรคหวัด (common cold) เช่น เจ็บคอ ปวดเมื่อยกล้ามเนื้อ นอกจากนี้สารสกัดจากส่วนเหนือดินหรือใบของฟ้าทะลายโจรที่สกัดด้วยเอทานอล-น้ำที่มีการควบคุมปริมาณ andrographolide มีสรรพคุณบรรเทาอาการของโรคหวัด (common cold) เช่น ไอ เจ็บคอ น้ำมูกไหล มีใช้ในบัญชียาหลักแห่งชาติด้านสมุนไพร พ.ศ.2562 ตามประกาศคณะกรรมการพัฒนาระบบยาแห่งชาติ เรื่องบัญชียาหลักแห่งชาติด้านสมุนไพร เมื่อทั้งโลกต้องเผชิญกับสถานการณ์โรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา

สายพันธุ์ใหม่ 2019 ในปี พ.ศ.2563 ฟ้าทะลายโจรเป็นสมุนไพรสำคัญที่ใช้ในการดูแลผู้ป่วยควบคู่กับยาแผนปัจจุบัน

กลุ่มสมุนไพรบ้านดงบัง ตำบลดงขี้เหล็ก อำเภอมืองปราจีนบุรี เป็นแหล่งปลูกสมุนไพรฟ้าทะลายโจรสำคัญ สมุนไพรบ้านดงบังได้มาตรฐานเกษตรอินทรีย์ ทัดเทียมมาตรฐานของสมาพันธ์เกษตรอินทรีย์นานาชาติ (IFOAM) เนื่องจากได้รับคำแนะนำจากและดูแลจากโรงพยาบาลเจ้าพระยาอภัยภูเบศรเกี่ยวกับแนวทางการปลูกสมุนไพรระบบเกษตรอินทรีย์ซึ่งไม่ต้องใช้ปุ๋ยเคมี ไม่พืงยาฆ่าแมลงหรือสารเคมีใด ๆ ฟ้าทะลายโจรเป็นสมุนไพรหลักที่กลุ่มสมุนไพรบ้านดงบัง ปลูกและส่งให้กับโรงพยาบาลเจ้าพระยาอภัยภูเบศรผลิตเป็นยา

ปัตตานี

ปัตตานี

- ภาคเหนือ
- ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
- ภาคกลาง
- ภาคตะวันตก
- ภาคตะวันออก
- ภาคใต้

ปลาไหลเผือก...สมุนไพรมากคุณค่า...บนคาบสมุทร มาลายู

ปลาไหลเผือก

Eurycoma longifolia Jack

วงศ์ SIMAROUBACEAE

ชื่ออื่น ๆ

ตรึงบาดาล ไหลเผือก เอียนต่อน พญารากเดียว

ไม้พุ่มกึ่งไม้ต้นขนาดเล็ก สูงได้ถึง 10 เมตร ลำต้นตรง เปลือกต้นเรียบ สีน้ำตาลอมดำ แตกกิ่งก้านน้อย กิ่งอ่อนและยอดอ่อนมีขนปกคลุม ใบ เป็นใบประกอบแบบขนนก ปลายใบคู่ ออกเรียงสลับหนาแน่นที่ปลายยอด รูปใบหอกหรือรูปรี ดอก ออกเป็นช่อใหญ่ตามซอกใบ ดอกสีม่วงแดง ผล รูปกลมรี ออกเป็นพวง ผิวเรียบ ผลสดสีเขียว สุกเป็นสีแดง เมล็ดเดี่ยว

พบขึ้นกระจายในป่าเบญจพรรณ ป่าเต็งรัง ป่าดิบแล้ง และป่าดิบชื้น ระดับความสูงจนถึงประมาณ 700 เมตร

สรรพคุณ ราก รสขม เบื่อเมาเล็กน้อย ถ่ายพิษต่าง ๆ ถ่ายฝีในท้อง ถ่ายพิษไข้พิษเสมหะและโลหิต แก้ไข้ แก้ไข้มาลาเรีย ตัดไข้ทุกชนิด แก้ลม แก้วณโรคระยะบวม ขับเหงื่อ ขับพยาธิ แก้ต่อมทอนซิลอักเสบ แก้เจ็บคอ ความดันเลือดสูง อัมพาต ขับถ่ายน้ำเหลือง แก้ท้องผูก

ภูมิหลัง

ปลาไหลเผือกเป็นพันธุ์ไม้ที่พบได้ทุกภาคของประเทศไทย แต่พบมากในป่าดิบชื้นแถบภาคใต้ตอนล่าง ที่เป็นแนวติดต่อ

กับประเทศมาเลเซีย ในประเทศมาเลเซียปลาไหลเผือกเป็นสมุนไพรที่มีชื่อเสียงในทางบำรุงกำลังเพศชาย รักษา มาลาเรีย และรักษาโรคมะเร็ง เรียกว่า ตองกัตอาลี (Tongkat Ali) หรือโสมมาเลเซีย (Malaysia ginseng) รากปลาไหลเผือกมีลักษณะคล้ายตัวปลาไหลสีขาว จึงเป็นที่มาของชื่อ “ปลาไหลเผือก” รากปลาไหลเผือก มักยาวหยั่งลึกในดิน บางพื้นที่จึงเรียกปลาไหลเผือกว่า “ตริงบาดาล” ว่ากันว่าความยาวของรากเท่าความสูง ของลำต้น รากปลาไหลเผือกรสขม มีสรรพคุณแก้ไข้ จึงส่วนประกอบในตำรับยาแก้ไข้ เช่น ตำรับยาจันทลีลา ตำรับยาประสะเหมือดคน เป็นต้น นอกจากนี้รากปลาไหลเผือกเป็นส่วนประกอบของ ตำรับยาสามราก ประกอบด้วยรากปลาไหลเผือก รากโศดทะนงแดง รากฮังฮ้อน มีสรรพคุณในการล้างพิษ เป็นตำรับยาที่ใช้บำบัด ผู้ติดยาเสพติด แก้อาการลงแดง

จังหวัดปัตตานี มีพื้นที่ป่าที่อยู่แนวเทือกเขาสนกลาศรีและเทือกเขาบูโด เป็นเทือกเขาที่เชื่อมระหว่าง ไทยและมาเลเซีย มีเขตการกระจายพันธุ์ของปลาไหลเผือกในแนวเดียวกันกับประเทศมาเลเซีย ปัตตานีจึงเป็น แหล่งปลาไหลเผือกที่มีคุณภาพเหมาะสมในการนำมาเป็นยาสมุนไพร

พระนครศรีอยุธยา

- ภาคเหนือ
- ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
- ภาคกลาง
- ภาคตะวันตก
- ภาคตะวันออก
- ภาคใต้

ผักเสี้ยนผีพืชตามคันนา...มากคุณค่าในตำรับยาไทย

ผักเสี้ยนผี

Cleome viscosa L.

วงศ์ CLEOMACEAE

ไม้ล้มลุกปีเดียว สูงได้ถึง 1 เมตร ใบประกอบแบบฝ่ามือ เรียงสลับ ใบย่อย 3-5 ใบ รูปไข่กลับหรือรูปไข่ โคนใบรูปปลีมน ปลายใบรูปแหลมหรือมน เส้นใบ 5-6 คู่ ดอกช่อกระจุก ออกที่ปลายยอด กลีบเลี้ยงและกลีบดอก 4 กลีบ สีเหลือง ผลเป็นแบบผลแห้งแตก รูปทรงกระบอก

พบขึ้นได้ตามข้างถนนหรือที่รกร้าง ตามริมน้ำลำธาร บางครั้งก็อาจพบได้บนเขาหินปูนที่แห้งแล้งหรือตามชายป่าทั่ว ๆ ไป

สรรพคุณ ทั้งต้น เจริญไฟธาตุ คุมแก้ลม แก้ปวดท้อง ลงท้อง ทำให้หนองแห้ง แก้ฝีภายใน เช่น ฝีในปอดและลำไส้ แก้ฝีในตับ แก้พิษฝี แก้ไข้ตรีโทษ เป็นตัวยาช่วยในยาถ่ายพยาธิตัวกลม แก้โรคไขข้ออักเสบ ทาแก้โรคผิวหนัง หยอดหูแก้หูอักเสบ ใบ พอกแก้ปวดศีรษะ ตำผสมเกลือทาแก้ปวดหลัง

ภูมิหลัง

ผักเสี้ยนผีเป็นวัชพืช พบได้ทั่วไปตามพื้นที่รกร้าง ทั่วประเทศไทย สรรพคุณของผักเสี้ยนผีส่วนใหญ่ใช้แก้ฝีและแก้ลม หมอยาพื้นบ้านใช้ผักเสี้ยนผีเป็นสมุนไพรในตำรับรักษาอัมพฤกษ์ อัมพาต เช่น ตำรับยาของหมอสง่า พันธุ์สายศรี หมอยาพื้นบ้านจังหวัดพระนครศรีอยุธยา หมอไทยดีเด่นแห่งชาติ พ.ศ. 2555 และหมอประวิทย์ แก้วทอง หมอยาพื้นบ้านจังหวัดสงขลา หมอไทยดีเด่นแห่งชาติ พ.ศ. 2566 และในตำรับยาเกร็ด ตามรายการตำรับยาสมุนไพรแห่งชาติ พ.ศ. 2564 หลายตำรับ มีผักเสี้ยนผีเป็นองค์ประกอบของตำรับ เช่น ยาแก้ฝีในหู ยาแก้ลม สูตร 2 (สรรพคุณแก้สารพัดลม แก้ลมมือตายเท้าตายกินอาหารไม่ได้) ยาแก้เส้นปัตฆาต (สรรพคุณแก้ลมปัตฆาต แก้เมื่อยขบ เหน็บชา แก้ลมขึ้นแต่ฝ่าเท้าจนศีรษะ ปวดศีรษะ) ยาบำรุงสำหรับบุรุษ สูตร 1 (สรรพคุณบำรุงกำลังแก้กร่อน) ตำรับยาพระวิลาส (สรรพคุณแก้ลมปะกั้ง) ซึ่งสอดคล้องกับตำรับ “ยาแก้ลมอัมพฤกษ์” ในบัญชียาหลักแห่งชาติด้านสมุนไพร พ.ศ. 2566 ที่มีที่มาจากเภสัชตำรับโรงพยาบาล โรงพยาบาลกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์ มีส่วนประกอบของผักเสี้ยนผี (ทั้งต้น) ร่วมกับสมุนไพรชนิดอื่น ๆ ในตำรับ มีสรรพคุณบรรเทาอาการปวดตามเส้นเอ็น กล้ามเนื้อ มือ เท้า ตึงหรือชา

งานวิจัยด้านเภสัชวิทยาพบว่าผักเสี้ยนผีมีสารสำคัญในกลุ่ม coumarino-lignan ที่เมิลด์ ได้แก่ cleomiscosin D มีฤทธิ์ในการสมานแผล การกดภูมิคุ้มกันและต้านการแพ้ ฤทธิ์ต้านการอักเสบ ฤทธิ์แก้ไอ และฤทธิ์ต้านอนุมูลอิสระ จังหวัดอยุธยาเป็นจังหวัดในพื้นที่ราบภาคกลาง ที่ไม่มีพื้นที่ป่า สภาพพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นนาข้าว ผักเสี้ยนผีเป็นพืชเด่นที่พบได้ทั่วบริเวณตามคันนาหรือพื้นที่รกร้าง จึงมีศักยภาพที่จะนำมาพัฒนาส่งเสริมผักเสี้ยนผีในรูปแบบผลิตภัณฑ์ยาหรือผลิตภัณฑ์สุขภาพอื่นๆ

พะเยา

- ภาคเหนือ
- ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
- ภาคกลาง
- ภาคตะวันตก
- ภาคตะวันออก
- ภาคใต้

สมุนไพร Herbal Champion...ตำรับยาสำคัญในบัญชียาหลักแห่งชาติ

เพชรสังฆาต

Cissus quadrangularis L.

วงศ์ VITACEAE

ชื่ออื่น ๆ

ขึ้นช่อ สามร้อยต่อ

ไม้เถา เถาอ่อนสีเขียวเป็นสี่เหลี่ยม เป็นข้อต่อกัน มีมือสำหรับเกาะยึดออกตามข้อต่อตรงข้ามใบ ใบ เป็นใบเดี่ยว ออกเรียงสลับตามข้อต้น รูปสามเหลี่ยม ดอก ออกเป็นช่อตามข้อต้นตรงข้ามกับใบ ดอกสีเขียวอ่อน ผล รูปทรงกลม ผิวเรียบเป็นมัน ผลอ่อนสีเขียว สุกสีแดงเข้มเกือบดำ เมล็ดกลม สีน้ำตาล มี 1 เมล็ด

พืชชนิดนี้มีเขตการกระจายพันธุ์ในเขตร้อน ในประเทศไทยปลูกได้ทั่วไปในทุกภาค

สรรพคุณ เถาเป็นยาแก้ริดสีดวงทวารหนัก คั้นเอาน้ำดื่ม แก้โรคลักปิดลักเปิด แก้ประจำเดือนไม่ปกติ แก้กระดุกแตกหัก ขับลมในลำไส้

ภูมิหลัง

เพชรสังฆาต เป็นสมุนไพรที่มีศักยภาพในการผลักดันให้เป็นสมุนไพร Herbal Champions ตามประกาศกรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก เรื่อง สมุนไพร Herbal Champions กำหนดขึ้นตามแผนปฏิบัติการด้านสมุนไพรแห่งชาติ ฉบับที่ 2 พ.ศ. 2566 - 2570

เพชรสังฆาตเป็นสมุนไพรสำคัญในกลุ่มยาบรรเทาโรดสีดวงทวารหนัก ในบัญชียาหลักชาติด้านสมุนไพร ได้แก่ ยาบรรเทาโรดสีดวงทวารหนัก ที่มีส่วนผสมของเพชรสังฆาต 30 กรัม ในผงยา 156 กรัม ยาผสมเพชรสังฆาตสูตรที่ 1 และ ยาผสมเพชรสังฆาตสูตรที่ 2 ซึ่งมีส่วนผสมของเพชรสังฆาตเป็นหลักของตำรับร่วมกับสมุนไพรชนิดอื่น เดิมเป็นเภสัชตำรับโรงพยาบาล ของโรงพยาบาลพล จังหวัดขอนแก่น เสนอเข้าสู่รายการบัญชียาหลักแห่งชาติ เดิมชื่อ ยาริดสีดวง เป็นตำรับที่ตั้งขึ้นตามองค์ความรู้การแพทย์แผนไทย มีสรรพคุณรักษาโรคริดสีดวงทวารหนัก

ยาผสมเพชรสังฆาต เป็นตำรับยาหนึ่งที่ใช้ทดแทนยาแผนปัจจุบันในโรงพยาบาลแม่ใจ จังหวัดพะเยา ซึ่งเป็นพื้นที่ต้นแบบในการพัฒนาการผลิตยาสมุนไพรร่วมกับชุมชน ตั้งแต่ปี 2542 สำหรับใช้ในโรงพยาบาล

และเครือข่ายสถานบริการในจังหวัดพะเยา โดยเป็นการพัฒนาสมุนไพรแบบครบวงจร ตั้งแต่ต้นน้ำถึงปลายน้ำ ทั้งการพัฒนาศักยภาพกลุ่มเกษตรกร ผู้ประกอบการ และวิสาหกิจชุมชน ผู้ปลูก-ผลิตสมุนไพร ในอำเภอแม่ใจ และอำเภออื่น ๆ ในจังหวัดพะเยา ในการปลูกและผลิตสมุนไพรที่มีคุณภาพและมีความปลอดภัย

พังงา

- ภาคเหนือ
- ภาคกลาง
- ภาคตะวันออก
- ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
- ภาคตะวันตก
- ภาคใต้

ทรัพยากรจากท้องทะเล...สัตว์วัตถุลำคัญในตำรับยาไทย

ลันทะเล

ชื่ออื่น ๆ

กระดองปลาหมึก

ลันทะเล เป็นส่วนของกระดองหรือกระดูกสันหลังของสัตว์จำพวกปลาหมึกในกลุ่มหมึกกระดอง ลันทะเลมีลักษณะเป็นแผ่นหินปูนแข็ง รูปร่างแบนสีขาวเนื้อชุยแต่ด้านท้ายคม อีกด้านหนึ่งแข็งเป็นเปลือก หุ้มอยู่ ลันทะเลมีช่องว่างภายในมีของเหลวและแก๊สบรรจุอยู่ ช่วยในการลอยตัวของหมึก

สรรพคุณ แก้กษัยในยอดปาก ข่าเชื้อโรค กัดสิ่วฝ้า แก้กษัยท้อง แก้มูกเลือด

ภูมิหลัง

ลันทะเลเป็นส่วนแกนกลางของหมึกกระดอง (cuttle fish) ทำหน้าที่ช่วยพยุงตัวให้หมึกกระดอง เคลื่อนไหวในน้ำได้อย่างรวดเร็ว องค์ประกอบสำคัญของลันทะเลคือสารไคตินและไคโตซาน ดังนั้นลันทะเล จึงเป็นแหล่งของไคตินและไคโตซานที่มีราคาต้นทุนต่ำ ในสมัยก่อนภูมิปัญญาชาวบ้านแถบชายทะเล ใช้เป็น ยารักษาสิ่วฝ้า เนื่องด้วยลันทะเลมีรสเค็มกร่อย จึงสามารถฆ่าเชื้อแบคทีเรียที่ทำให้เกิดสิ่วได้ โดยนำลันทะเล มาบดให้ละเอียดผสมกับน้ำมะนาวแล้วทาบริเวณใบหน้าก่อนนอน แล้วล้างออกในตอนเช้า นอกจากนี้ หมอพื้นบ้านยังใช้ลันทะเลเป็นยา กวาดคอเด็กแก้ตานซางในปากได้อีกด้วย จากข้อมูลของศูนย์เทคโนโลยีโลหะ และวัสดุแห่งชาติที่มีการนำลันทะเลมาใช้ในอุตสาหกรรมเกษตร ทางยา และการแพทย์และเภสัชกรรม เช่น ผลิตภัณฑ์ เสริมอาหารเพื่อคุณภาพในการลดไขมันและคอเลสเตอรอล เครื่องสำอาง สารเร่งการเจริญเติบโตในพืชและสัตว์ สารเคลือบผลไม้เพื่อยืดอายุการเก็บรักษา และแผ่นฟิล์มปิดแผล ช่วยให้แผลหายเร็ว เป็นต้น

จังหวัดพังงา เป็นจังหวัดชายทะเลแถบอันดามัน มีชายฝั่งทะเลยาว 239 กิโลเมตร ประกอบไปด้วย เกาะแก่งมากถึง 105 เกาะ หมึกกระดอง เป็นหมึกประเภทหนึ่งที่ยินยอมรับประทาน จึงมีคุณค่าทางประมง มักเจอได้ที่ระดับความลึกของทะเล 10 - 100 เมตร ตามหน้าดินหรือโพรงหินในท้องทะเล พังงาเป็นแหล่งสำคัญของหมึกกระดอง และมีส่วนเหลือใช้ที่เป็นส่วนกระดองปลาหมึกหรือลันทะเลค่อนข้างมากและมีคุณภาพดี

พิจาลง

พิจาลง

- ภาคเหนือ
- ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
- ภาคกลาง
- ภาคตะวันออก
- ภาคใต้

พิจาลงแหล่งปลูกไพคูลินคุณภาพดีของภาคใต้

ไพล

Zingiber montanum (J.Koenig) Link ex A.Dietr.

วงศ์ ZINGIBERACEAE

ชื่ออื่น ๆ

ปูเลย ว่านไฟ

ไม้ล้มลุก มีเหง้าใต้ดิน เปลือกสีน้ำตาลแกมเหลือง เนื้อในสีเหลืองถึงเหลืองแกมเขียว แทงหน่อหรือลำต้นเทียมขึ้นเป็นกอ ซึ่งประกอบด้วยกาบหรือโคนใบหุ้มซ้อนกัน ใบเดี่ยว เรียงสลับ รูปขอบขนานแกมใบหอก ดอกช่อ แทงจากเหง้าใต้ดิน กลีบดอกสีนวล ใบประดับสีม่วง ผลเป็นผลแห้งรูปกลม

พบได้ทั่วทุกภาคของประเทศไทย แต่นิยมปลูกกันมากแถบจังหวัดกาญจนบุรี สุพรรณบุรี พิจาลง และหนองคาย

สรรพคุณ เหง้า ขับโลหิตร้ายทั้งหลายให้ตกเสีย ขับระดูสตรี แก้ฟกช้ำเคล็ดบวม ขับลมในลำไส้ ขับระดู แก้จุกเสียด รักษาโรคเหน็บชา แก้ปวดท้อง บิดเป็นมูกเลือด ช่วยสมานแผล สมานลำไส้ แก้ลำไส้อักเสบ แก้มดกิดระดูขาว ขับลม แก้ท้องอืดท้องเฟ้อ แก้ปวดท้อง แก้ท้องผูก แก้อาเจียน เป็นยารักษาหืด แก้เคล็ดขัดยอก

ภูมิหลัง

ไพลเป็นสมุนไพรที่มีความหลากหลายทางสรรพคุณและใช้กันมาตั้งแต่สมัยโบราณ ดังปรากฏในคัมภีร์ต่างๆ เช่น ตำรับยาพระอภัยมณีให้หย่อน และ ตำรับสีผึ้งปักกระแสน ในตำราพระโอสถพระนารายณ์ ตำรับยาแก้ลมขึ้นแต่แม่เท้าให้ปวดศีรษะเมื่อยต้นคอเป็นกำลัง ในตำราเวชศาสตร์ฉบับหลวง รัชการที่ 5 เล่มที่ 2 ในคัมภีร์มหาโชดรัต ปัจจุบันไพลเป็นส่วนประกอบของตำรับยาหลายตำรับในบัญชียาหลักแห่งชาติด้านสมุนไพร พ.ศ. 2566 เช่น ตำรับยาประสะไพล เป็นยาในกลุ่มอาการทางสูติศาสตร์-นรีเวชวิทยา ใช้รักษาอาการสตรีระดูมาไม่สม่ำเสมอหรือมาน้อยกว่าปกติและขับน้ำคาวปลาในสตรีหลังคลอดบุตร คริมไพลเป็นกลุ่มยารักษาอาการทางกล้ามเนื้อและกระดูก เป็นยาที่มีปริมาณน้ำมันหอมระเหยง่ายจากเหง้าไพลร้อยละ 14 โดยปริมาตรต่อน้ำหนัก (v/w) บรรเทาอาการบวม ฟกช้ำ เคล็ดขัดยอก และไพลยังเป็นส่วนประกอบสำคัญของลูกประคบเป็นต้น

ไพลเป็นพืชที่ปลูกและดูแลรักษาง่าย สามารถชะลอการชุดเหง้า เพื่อรอตลาดได้ เหง้าอายุ 2 ปีจะให้ปริมาณสารสำคัญสูงกว่าเหง้าอายุ 1 ปี สามารถนำมาแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์ได้หลากหลาย เช่น ยา เครื่องสำอาง ลูกประคบ ผลิตภัณฑ์ที่ใช้ในสปา และผลิตภัณฑ์ป้องกันกำจัดศัตรูพืช เป็นต้น ปัจจุบันธุรกิจนวดแผนไทย และธุรกิจสปา ได้รับความนิยมและขยายตัวอย่างรวดเร็ว ทำให้ความต้องการวัตถุดิบไพล มีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้น

พิจิตร

- ภาคเหนือ
- ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
- ภาคกลาง
- ภาคตะวันตก
- ภาคตะวันออก
- ภาคใต้

ฟ้าทะลายโจรสายพันธุ์พิจิตร 4-4...แอนโดรกราโฟไลด์สูง...มีคุณค่าในการผลิตยา

ฟ้าทะลายโจร

Andrographis paniculata (Burm.f.) Wall. ex Nees

วงศ์ ACANTHACEAE

ชื่ออื่น ๆ

ซีปังกี ฟ้าทะลาย หญ้าก้านงู

ไม้ล้มลุก ทุกส่วนมีรสขม กิ่งเป็นใบสี่เหลี่ยม ใบ เดี่ยว แผ่นใบสีเขียวเข้มเป็นมัน ดอก ช่อ ออกที่ปลายกิ่ง และซอกใบ ดอกย่อย กลีบดอกสีขาว มีเส้นสีม่วงแดงพาดอยู่ ผล เป็นฝัก เมื่อแก่เป็นสีน้ำตาล แตกได้ ภายในมีเมล็ดจำนวนมาก

ฟ้าทะลายโจรมีเขตการกระจายพันธุ์ และเขตการเพาะปลูกได้ดีในภูมิภาคที่มีอากาศร้อน หรือร้อนชื้น

สรรพคุณ รักษาไข้ ไข้หวัด ไข้หวัดใหญ่ ดับพิษร้อน ระวังอักเสบในอาการไอ เจ็บคอ คออักเสบ ต่อมทอนซิล หลอดลมอักเสบ ปอดอักเสบ ขับเสมหะ ลดบวม แก้บิด แก้กระเพาะอาหารอักเสบ ลำไส้อักเสบ รักษาโรคผิวหนัง ฝี การติดเชื้อ ที่ทำให้มีอาการปวดท้อง ท้องเสีย บิด ทำให้เจริญอาหาร

ภูมิหลัง

จังหวัดพิจิตรเป็นแหล่งปลูกฟ้าทะลายโจรที่สำคัญ กรมวิชาการเกษตรได้วิจัยและพัฒนาสายพันธุ์ต้นฟ้าทะลายโจรซึ่งมีปริมาณสารสำคัญคือสารแอนโดรกราโฟไลด์ มากกว่าที่มาตรฐานยาสมุนไพรไทยกำหนดว่าควรมีสารแอนโดรกราโฟไลด์ไม่น้อยกว่าร้อยละ 1 โดยน้ำหนักแห้ง แต่พบว่าสายพันธุ์ที่กรมวิชาการเกษตรพัฒนาสำเร็จคือสายพันธุ์พิจิตร 4-4 มีปริมาณสารแอนโดรกราโฟไลด์มากถึง 12.20 กรัมต่อน้ำหนักแห้ง 100 กรัมการส่งเสริมให้เกษตรกรปลูกนำไปผลิตยารักษาโรคเป็นการส่งเสริมการขยายตัวของวงการสมุนไพรไทยได้อีกทางหนึ่ง

กระเจียวยักษ์

Curcuma latifolia Roscoe

วงศ์ ZINGIBERACEAE

ชื่ออื่น ๆ

ว่านมหากำลั่ง

ไม้ล้มลุก หัวรูปไข่ขนาดใหญ่ ใบเดี่ยว รูปรีแกมขอบขนาน ช่อดอก
เกิดกลางกลุ่มใบหรือเกิดจากเหง้า ใบประดับรูปไข่กลับแกมขอบขนาน
ปลายมน สีขาวมีริ้วสีเขียวอ่อน ผิวมีขนทั้ง 2 ด้าน ใบประดับ ส่วนยอดสีชมพู
ปลายเข้มจนเกือบแดง ดอกย่อยสีเหลืองอ่อน

พบที่ภาคเหนือ และภาคตะวันออกเฉียงใต้ ในป่าผลัดใบ

สรรพคุณ เหง้า แก้มตุลกพิการ แก้วตมตุลก ชักมตุลกเข้าอุ
หลังคลอดบุตร

ภูมิหลัง

“พิจิตร” ถือเป็นจังหวัดที่มีศักยภาพการท่องเที่ยวทั้งการท่องเที่ยว
ด้านวัฒนธรรมประเพณี วิถีชีวิต แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่น่าสนใจ
อีกหลายแห่ง เช่น บึงสีไฟ บึงห้วยดงสามัคคี รวมทั้งทุ่งดอกกระเจียว
ในป่าชุมชนบ้านเขาโล้น ตำบลเขาเจ็ดยักษ์ อำเภอทับคล้อ ซึ่งนับเป็น
แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติแห่งใหม่ ที่ได้รับความนิยมจากนักท่องเที่ยว
ในช่วงฤดูฝนมากยิ่งขึ้น จากภูเขาที่ถูกตัดไม้ในอดีตจนกลายเป็นเขาหัวโล้น
ผู้นำชุมชน ผู้นำธรรมชาติ ร่วมกับประชาชนและส่วนราชการช่วยกันพลิกฟื้น
จนกลายเป็นป่าที่สมบูรณ์ เป็นแหล่งอาหารและพืชสมุนไพรของชุมชน
นอกจากการส่งเสริมเชิงการท่องเที่ยว จะมีการส่งเสริมการวิจัยพัฒนา
ว่านมหากำลั่งเป็นสมุนไพรในการดูแลสุขภาพต่อไป

พิษณุโลก

พิษณุโลก

- ภาคเหนือ
- ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
- ภาคกลาง
- ภาคตะวันตก
- ภาคตะวันออก
- ภาคใต้

บ้านวังส้มซ่า...แหล่งส้มซ่าที่สำคัญของประเทศไทย

ส้มซ่า

Citrus × aurantium L.

วงศ์ RUTACEAE

ชื่ออื่น ๆ

เซ้ง มะเกลือยั้ง มะขุน ส้มเกลือยั้ง ส้มตรา หมากหวาน

ไม้พุ่ม แตกกิ่งก้านมาก กิ่งมีหนามแหลมสั้น ใบเดี่ยว เรียงสลับ รูปไข่ มีต่อมน้ำมันเป็นจุดกระจายทั่วใบ ดอกเดี่ยวหรือเป็นกลุ่มออกที่ซอกใบ กลีบสีขาวมีกลิ่นหอมแรง เป็นดอกสมบูรณ์เพศ ผลทรงกลม เส้นผ่านศูนย์กลาง 5-7 เซนติเมตร เปลือกหนา สีเขียว เมื่อแก่เปลี่ยนเป็นสีเหลือง ผิวผลเรียบหรือขรุขระเล็กน้อย รสหวานอมเปรี้ยว เมล็ด ประมาณ 25 เมล็ดต่อผล

สรรพคุณ เปลือกผล มีรสปร่าหอม ใช้ทำยาหอมแก้ลม วิงเวียน หน้ามืดตาลาย แก้ท้องอืดเฟ้อ น้ำในผล รสเปรี้ยวอมหวาน กัดฟอกเสมหะ แก้ไอ ฟอกโลหิต ใบ รักษาโรคผิวหนัง

ภูมิหลัง

ส้มซ่าเป็นพืชวงศ์ส้ม ผิวขรุขระคล้ายมะกรูดแต่ร่องตื้นกว่า ทรงผลค่อนข้างกลม ไม่คอดเป็นจุกเหมือนมะกรูด กลิ่นน้ำมันหอมระเหยที่ผิวจะหอมกว่า ส้มซ่าอยู่คู่ครัวไทยมาตั้งแต่สมัยโบราณ นิยมใช้ผิวและน้ำในผลมาปรุงและแต่งกลิ่นรสอาหารในสำรับโบราณ เช่น หมี่กรอบส้มซ่า เมนูส้มฉุน ใส่กรอกปลาแนม เป็นต้น ในตำรับยาไทยผิวส้มซ่าถูกนำมาเป็นตัวยาสำคัญในกลุ่มยาหอม เช่น ยาหอมเทพจิตร ในตำรับนี้มีผิวส้มหลายชนิดเป็นส่วนประกอบของตำรับ โดยใช้ผิวส้มซ่าถึง 28 กรัม ในขณะที่ผิวส้มชนิดอื่น ๆ ใช้เพียง 4 กรัมเท่านั้น นอกจากนี้ ผิวส้มซ่ายังใช้ในตำรับยาแก้ลมสรรพวาระจักรโมละ เป็นตำรับยาลมตามศิลาจารึกตำรายาวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม (วัดโพธิ์) เป็นต้น น้ำส้มซ่ายังถูกนำมาเป็นน้ำกระสายยาในตำรับยาไทย เนื่องด้วยยาไทยมักเป็นยาผงหรือยาลูกกลอน ต้องใช้ของเหลวมาละลายยาก่อนรับประทานหรือปั้นเป็นลูกกลอน น้ำส้มซ่าเป็นน้ำที่มีสภาพเป็นกรด จึงเหมาะสมกับสมุนไพรมีสารสำคัญที่ละลายได้ในกรด หรือมีอัลคาลอยด์ที่ทำปฏิกิริยากับกรดในน้ำกระสายยาได้เป็นเกลือ

บ้านวังส้มซ่า อำเภอมะนัง จังหวัดพิษณุโลก เป็นแหล่งปลูกส้มซ่าที่สำคัญในปัจจุบัน บ้านวังส้มซ่าอยู่ติดแม่น้ำน่าน มีเรื่องเล่าว่าในสมัยรัชกาลที่ 5 ได้มีชาวจีนไหหลำอพยพมาตั้งถิ่นฐานเพื่อค้าขายกับเมืองสองแควหรือเมืองพิษณุโลกและได้แต่งงานกับคนในหมู่บ้าน โดยได้นำพันธุ์ส้มซ่ามาจากเมืองจีนและมาปลูกไว้สำหรับเป็นสมุนไพรรักษาโรค เวลาผ่านไปจึงพบเห็นต้นส้มซ่าในหมู่บ้านแห่งนี้เกือบทุกบ้าน จึงตั้งชื่อหมู่บ้านแห่งนี้ว่า “บ้านวังส้มซ่า” แต่ความนิยมใช้ส้มซ่าลดลงเพราะรสชาติไม่อร่อยเหมือนมะนาวหรือมะกรูด ต้นส้มซ่าจึงถูกโค่นทิ้งแล้วปลูกพืชชนิดอื่นแทน ในภายหลังชาวบ้านได้รวมกลุ่มวิสาหกิจชุมชนบ้านวังส้มซ่า เพื่อนำต้นส้มซ่าที่มีเหลือเพียงต้นเดียวในหมู่บ้านกลับมาปลูกขยายพันธุ์เพิ่ม จนเกือบทุกครัวเรือนในบ้านวังส้มซ่ามีต้นส้มซ่าประจำบ้านเหมือนเดิม และเก็บผลส้มซ่าส่งให้ทางกลุ่มฯ ผลิตผลิตภัณฑ์จากส้มซ่าเป็นสินค้า OTOP เช่น ครีมขัดผิว ยาสระผม ยาดม ยาหม่อง เป็นต้น ปัจจุบันบ้านวังส้มซ่า จึงเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศของจังหวัดพิษณุโลกที่มีชื่อเสียง

เพชรบุรี

- ภาคเหนือ
- ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
- ภาคกลาง
- ภาคตะวันตก
- ภาคตะวันออก
- ภาคใต้

หัวเขาคลอน...สมุนไพรพื้นบ้าน... ใบป่าชุมชนบ้านโค้งตาบง

หัวเขาคลอน

Dregea volubilis (L.f.) Benth. ex Hook.f.

วงศ์ APOCYNACEAE

ชื่ออื่น ๆ

กระทิงหมาบ้า ฮ้วนหมู

ไม้เถาเนื้อแข็ง กิ่งมีปุ่มปมและช่ออากาศ ทุกส่วนมียางขาว ใบเรียงตรงข้าม รูปไข่หรือค่อนข้างกลม ช่อดอกคล้ายช่อซี่ร่ม ออกตามง่ามใบ ดอกสีเขียวอ่อน กลีบปิดเวียน ฝักเป็นฝักคู่ คล้ายทรงกระบอกปลายแหลม มีครีบตามยาว แตกแนวเดียว เมล็ดรูปไข่ มีพูสีขาวที่ปลาย ขอบเป็นครีบ

กระจายพันธุ์ทั่วทุกภาคในประเทศไทย

สรรพคุณ ลำต้น แก้อาการปวดเมื่อย ปวดตามข้อ เหน็บชา แก้อ้อเข้าเสื่อม ด้านการอักเสบของข้อเข่า
ภูมิหลัง

หัวเขาคลอนหรือกระทิงหมาบ้า เป็นผักพื้นบ้านที่ชาวบ้านในเกือบทุกภาครับประทานเป็นผักและปรุงเป็นอาหารมาช้านานแล้ว เนื่องจากในป่าชุมชนบ้านโค้งตาบง ตำบลท่าไม้รวก อำเภอท่ายาง จังหวัดเพชรบุรี มีพันธุ์ไม้ชนิดนี้ค่อนข้างเด่น ศูนย์ส่งเสริมวนศาสตร์ชุมชนที่ 7 (เพชรบุรี) สำนักจัดการป่าชุมชน กรมป่าไม้ จึงสนับสนุนให้ชาวบ้านในชุมชนนำเถามาผลิตน้ำมันสมุนไพรเขาคลอน มีสรรพคุณในการแก้อาการปวดเมื่อย ปวดตามข้อ เหน็บชา แก้อ้อเข้าเสื่อม ด้านการอักเสบของข้อเข่า ได้เป็นอย่างดี

เพชรบูรณ์

- ภาคเหนือ
- ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
- ภาคกลาง
- ภาคตะวันตก
- ภาคตะวันออก
- ภาคใต้

ชิงสมุนไพรเครื่องเทศโบราณ...มากคุณค่าในตำรับยาไทย

ชิง

Zingiber officinale Roscoe

วงศ์ ZINGIBERACEAE

ไม้ล้มลุก มีเหง้าใต้ดิน สีน้ำตาลแกมเหลือง เนื้อในสีนวล มีกลิ่นเฉพาะ จะแทงหน่อหรือลำต้นเทียม ขึ้นมาเหนือพื้นดิน ใบ เป็นใบเดี่ยว ออกเรียงสลับ รูปขอบขนาน แกมรูปใบหอก ขอบใบเรียบ แผ่นใบสีเขียวเข้ม เป็นมัน ดอก ออกเป็นช่อ แทงออกจากเหง้าใต้ดิน ใบประดับเรียงเวียนสลับสีเขียวอ่อน ดอกสีเหลืองแกมเขียว ผล เป็นผลแห้ง ทรงกลม ขนาดประมาณ 1 เซนติเมตร เป็น 3 พู เมล็ดหลายเมล็ด

สรรพคุณ ใช้เหง้า รักษาอาการท้องอืด เพื่อ เสียดท้อง อาหารไม่ย่อย ปวดเกร็งช่องท้อง แก้กลิ้นไส้ อาเจียน ท้องเสีย ช่วยกระตุ้นความอยากอาหาร รักษาอาการหวัด รักษาอาการปวดศีรษะเนื่องจาก ไมเกรน และรักษาอาการปวดข้อ ปวดกล้ามเนื้อ บำรุงธาตุไฟ ฆ่าพยาธิ

ภูมิหลัง

ชิงเป็นสมุนไพรและเครื่องเทศที่มีการใช้มาแต่โบราณนานกว่า 5,000 ปี โดยเฉพาะในศาสตร์การแพทย์แผนจีนและอายุรเวทของอินเดีย แพทย์แผนจีนโบราณจัดชิงเป็นพืชรสเผ็ดอุ่น มีฤทธิ์แก้หวัด ขับเหงื่อ บำรุงกระเพาะ แก้อาการปวดข้อ แก้กลิ้นไส้ อาเจียน ภูมิปัญญาของชาวจีนในการดูแลสุขภาพตนเองเมื่อมีอาการหวัด มักคั้นน้ำต้มชงกับน้ำตาลอ้อย เมื่อมีอาการคลื่นไส้ อาเจียนให้เอาชิงมาอมไว้ได้ลิ้นจะช่วยแก้อาการได้

จังหวัดเพชรบูรณ์เป็นแหล่งปลูกชิงที่สำคัญในประเทศไทย จากข้อมูลของกรมส่งเสริมการเกษตร รายงานว่าในปี พ.ศ. 2562 จังหวัดเพชรบูรณ์มีพื้นที่ปลูกชิง 781 ไร่ รองจากจังหวัดเลย แม่ฮ่องสอน และพะเยา แม้ว่าเพชรบูรณ์ไม่ใช่จังหวัดที่มีพื้นที่ปลูกชิงมากที่สุดในประเทศไทย แต่ชิงของจังหวัดเพชรบูรณ์เป็นชิงที่มีคุณภาพดี ทั้งคุณภาพของชิงอ่อนเพื่อใช้ประโยชน์ทางอาหาร และชิงแก่เพื่อใช้ประโยชน์ในการผลิตเป็นยาสมุนไพร

แพร่

- ภาคเหนือ
- ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
- ภาคกลาง
- ภาคตะวันตก
- ภาคตะวันออก
- ภาคใต้

อ่อมพีชให้สีย้อม...สมุนไพรมากสรรพคุณของคนเมืองแพร่

อ่อม

Strobilanthes cusia (Nees) Kuntze

วงศ์ DIOSCOREACEAE

ชื่ออื่น ๆ

คราม ครามหลอย อ่อมเมือง ห้อม

ไม้พุ่มขนาดเล็ก ลำต้นเป็นข้อปล้องคล้ายขาไก่ แตกกิ่งก้านตามข้อ ลำต้นกลม ใบเดี่ยว เรียงตรงข้าม ขอบใบหยัก ดอกเป็นช่อออกตามซอกใบ ดอกย่อยรูปทรงคล้ายระฆัง สีม่วง เมล็ดอ่อนสีเขียว เมื่อแก่เป็นสีน้ำตาล

พบตามป่าดิบเขาทางภาคเหนือที่ระดับความสูงจากระดับน้ำทะเลปานกลาง 500 – 1,800 เมตร

สรรพคุณ ใบแก้ไข้ แก้ปวดศีรษะเนื่องจากหวัด เจ็บคอ หลอดลมอักเสบ ตาอักเสบ

ภูมิหลัง

ต้นอ่อมหรือต้นครามเป็นพืชให้สีย้อม ชาวเมืองแพร่นิยมนำใบและต้นมาย้อมผ้าฝ้ายให้มีเฉดสีฟ้าหรือสีน้ำเงินเข้ม มีกลิ่นหอมตามธรรมชาติ แล้วนำมาตัดเย็บเป็นเสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่มหรือผลิตภัณฑ์ข้าวของเครื่องใช้ต่าง ๆ เป็นผลิตภัณฑ์ที่มีชื่อเสียงของจังหวัดแพร่ กรมทรัพย์สินทางปัญญาได้ประกาศขึ้นทะเบียนผ้าหม้อห้อมแพร่ เป็นสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ เมื่อพ.ศ. 2563 การผลิตผ้าหม้อห้อม จะต้องเลือกเก็บใบอ่อมในช่วงเวลาและอายุที่กำหนดเมื่อเก็บได้แล้วให้นำมามัดเป็นกำ ๆ ใส่ในหม้อหรือโอ่งน้ำสะอาดให้ทั่วใบห้อม แช่น้ำทิ้งไว้ไม่เกิน 72 ชั่วโมง เมื่อครบกำหนดให้แยกกากออกแล้วเติมปูนขาวหรือปูนแดง ใช้ชะลอมตีให้เป็นฟองเพื่อเติมอากาศ พักไว้ 1 คืน จะได้ตะกอนห้อมสีน้ำเงินดำ รินน้ำด้านบนทิ้ง เก็บเนื้อห้อมเปียกในภาชนะที่ปิดสนิท เพื่อใช้ในการย้อมผ้าฝ้ายต่อไป นอกจากนี้อ่อมยังเป็นสารแต่งสี สารบำรุงผมในแชมพู ยาย้อมผม และสบู่อีกด้วย

ต้นอ่อมนอกจากจะให้สีย้อม ยังมากสรรพคุณทางยาอีกด้วย หมอพื้นบ้านล้านนาใช้รากและใบต้มน้ำดื่ม แก้ไข้ บำรุงน้ำดี ช่วยเจริญอาหาร ช่วยระบบขับถ่าย ช่วยให้นอนหลับ การศึกษาวิจัยฤทธิ์ทางเภสัชวิทยาพบว่า สารสกัดจากใบ ลำต้น และรากของต้นอ่อม มีฤทธิ์ต้านเชื้อแบคทีเรีย *Staphylococcus aureus* และ

Bacillus cereus ได้ดี และพบว่าสารสกัดจากใบฮ่อมมีฤทธิ์ในการบรรเทาอาการโรคสะเก็ดเงินระยะปานกลางได้ดี นอกจากนี้กวีจียมหาวิทยาลัยแม่โจ้-แพร่ เฉลิมพระเกียรติ และโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลป่าแมต ยังมีการพัฒนาผลิตภัณฑ์ต้นแบบสมุนไพรฮ่อมลดไข้ในชุมชนบ้านนาคูหา จังหวัดแพร่ อีกด้วย

ภูเก็ต

- ภาคเหนือ
- ภาคกลาง
- ภาคตะวันออก
- ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
- ภาคตะวันตก
- ภาคใต้

ส้มควาย...สินค้าสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ (GI)...พัฒนาสู่อุตสาหกรรมเครื่องเวชสำอาง

ส้มควาย

Garcinia pedunculata Roxb. ex Buch.-Ham

วงศ์ CLUSIACEAE

ไม้ยืนต้นทรงพุ่มกว้าง มียางสีเหลือง ใบเดี่ยวออกตรงข้ามกันเป็นคู่ ใบใหญ่มีผิวเรียบเป็นมัน ใบอ่อนมีสีน้ำตาลอมแดง ขอบใบเรียบ ปลายใบแหลม ดอกเดี่ยวตามปลายยอด แยกเพศร่วมต้น ดอกเพศผู้ มีกลีบเลี้ยง 4 กลีบ ด้านในสีแดง ด้านนอกมีสีเขียวมีเกสรเพศผู้ เรียงอยู่บนฐานรองดอก ส่วนดอกเพศเมียเป็นดอกเดี่ยวแทงออกจากปลายกิ่ง มีขนาดเล็กกว่า ดอกเพศผู้ ผลเดี่ยว ผิวเรียบสีเขียว เมื่อแก่จัดจะเปลี่ยนเป็นสีเหลืองแก่ เปลือกผลเป็นร่องตามแนวขั้วไปยังปลายผล มีประมาณ 8-10 ร่อง ที่ขั้วมีกลีบเลี้ยงติดอยู่ 2 ชั้นๆละ 4 กลีบ เนื้อแข็งมีรสเปรี้ยวจัด ในผลมีเมล็ดแข็ง 2-3 เมล็ด

พบได้ตามป่าดิบชื้นเชิงเขา หรือเป็นพืชปลูกตามบ้านเรือน

สรรพคุณ เนื้อผลช่วยการระบาย ช่วยลดความดันโลหิต ช่วยลดเบาหวานมีวิตามินซีสูง ช่วยต้านอนุมูลอิสระ ช่วยเผาผลาญไขมัน

ภูมิหลัง

ส้มควาย เป็นพืชพื้นเมืองของภูเก็ต พบมากตามป่าธรรมชาติทั่วไป และปลูกในบ้านเรือนประชาชน โดยปลูกร่วมกับไม้ผลอื่น ๆ เนื่องจากภูเก็ตเป็นเมืองท่องเที่ยวที่เติบโตเพิ่มขึ้นทุกปี ทำให้พื้นที่เมืองขยายสู่พื้นที่ภาคการเกษตร ทำให้มีการโค่นต้นส้มควายเป็นจำนวนมาก เป็นผลให้พื้นที่ปลูกส้มควายของจังหวัดภูเก็ตเข้าสู่ภาวะวิกฤต ช่วงปี 2558 นายนิสิต จันทรสมวงศ์ ผู้ว่าราชการจังหวัดภูเก็ตในขณะนั้น จึงมีนโยบายอนุรักษ์ส้มควายให้อยู่คู่ป่าตามธรรมชาติ และหนุนต่อยอดภูมิปัญญา “ส้มควาย” พืชพื้นเมืองเป็นสินค้า OTOP เด่นของจังหวัดภูเก็ตทางจังหวัดภูเก็ต ร่วมมือกับหน่วยงานภาครัฐและเอกชนที่เกี่ยวข้อง ส่งเสริมการปลูกเพิ่ม

ส้มควายในจังหวัดภูเก็ตมากขึ้น เพื่อนำมาแปรรูปเป็นอาหารพื้นบ้านและเป็นวัตถุดิบสำหรับใช้ในอุตสาหกรรมเครื่องเวชสำอาง รวมทั้งสร้างเครือข่ายองค์ความรู้ OTOP (Knowledge Based OTOP : KBO) เพื่อส่งเสริมให้ชาวบ้านปลูกส้มควายเป็นพืชเศรษฐกิจสร้างงาน สร้างอาชีพ เพื่อให้ชาวบ้านมีรายได้ในชุมชน ซึ่งพาดนเองตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงได้ ปัจจุบันชุมชนบ้านสาคุ หมู่ที่ 3 ตำบลสาคุ อำเภอดกลาง และบ้านบางหวาน หมู่ที่ 1 ตำบลลมลา อำเภอกะทู้ นับเป็นแหล่งปลูกส้มควายที่สำคัญของจังหวัดภูเก็ต

กรมทรัพย์สินทางปัญญาได้ประกาศขึ้นทะเบียน “ส้มควายภูเก็ต” สินค้าสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ (GI) รายการใหม่ลำดับที่ 3 ของจังหวัดภูเก็ตต่อจากสินค้าสับปะรดภูเก็ตและมุกภูเก็ตเรียบร้อยแล้ว

มหาสารคาม

■ ภาคเหนือ	■ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
■ ภาคกลาง	■ ภาคตะวันตก
■ ภาคตะวันออก	■ ภาคใต้

บัวบกอินทรีย์คุณภาพดี...สู่ผลิตภัณฑ์สมุนไพรคุณภาพสูง

บัวบก

Centella asiatica (L.) Urb.

วงศ์ APIACEAE

ชื่ออื่น ๆ

ผักแว่น ผักหนอก

ไม้ล้มลุกอายุหลายปี เลื้อยแผ่ไปตามพื้นดิน ชอบที่ชื้นแฉะแตกรากฝอยตามข้อ ไหลที่แผ่ไปจะงอกใบจากข้อชูขึ้น 3-5 ใบ ใบเดี่ยว เรียงสลับ รูปไต ขอบใบหยัก ก้านใบยาว ดอก ช่อ ออกที่ซอกใบ ขนาดเล็ก 2-3 ดอก กลีบดอกสีม่วง ผล เป็นผลแห้ง แตกได้

พบทั่วไปตามที่ลุ่มชื้นแฉะ ตามคันนา ริมหนองน้ำ

สรรพคุณ ทั้งต้น บำรุงหัวใจ บำรุงกำลัง แก้ไข้ใน แก้อ่อนเพลีย ขับปัสสาวะ รักษาบาดแผล แก้ร้อนใน กระหายน้ำ แก้โรคปวดศีรษะข้างเดียว (ไมเกรน) แก้โรคเรื้อน แก้กามโรค แก้ตับอักเสบ

ภูมิหลัง

บัวบกจัดเป็นยากลุ่มแก้ไอ สูตรตำรับใช้ผงจากส่วนเหนือดินของบัวบก สรรพคุณแก้ไอ แก้ร้อนใน ข้าโน เป็น 1 ใน 15 รายการ Herbal Champions เป็นสมุนไพรที่มีความพร้อมตามห่วงโซ่การพัฒนาสมุนไพร Herbal Champions สามารถพัฒนาต่อยอดเป็นผลิตภัณฑ์สินค้าได้ทั้ง 4 อุตสาหกรรม คือ 1) อุตสาหกรรมอาหารและเครื่องดื่ม 2) อุตสาหกรรมอาหารเสริม 3) อุตสาหกรรมยา และ 4) อุตสาหกรรมเครื่องสำอาง ตามประกาศกรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก เรื่อง สมุนไพร Herbal Champions กำหนดขึ้นตามแผนปฏิบัติการด้านสมุนไพรแห่งชาติ ฉบับที่ 2 พ.ศ. 2566 - 2570 วัตถุประสงค์สำคัญเพื่อให้เกิดทิศทางที่ชัดเจนในการวางแผนพัฒนาสมุนไพรให้ครบวงจร เป็นผลิตภัณฑ์ออกสู่ตลาดและสร้างเศรษฐกิจให้กับประเทศ ให้มีแผนงานและโครงการศึกษาวิจัย และพัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพรทั้งระบบ

มุกดาหาร

มุกดาหาร

 ภาคเหนือ	 ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
 ภาคกลาง	 ภาคตะวันตก
 ภาคตะวันออก	 ภาคใต้

เฟินสมุนไพรหายาก...พบมากในป่ามุกดาหาร...แก้พิษไข้ ตานชาง

ว่านกีบแรด

Angiopteris evecta (G.Forst.) Hoffm.

วงศ์ MARATTIACEAE

ชื่ออื่น ๆ

กีบม้าลม กีบแรด ว่านกีบม้า

ลำต้น เป็นเหง้าสั้น บางส่วนอยู่ใต้ดิน เมื่อทิ้งใบ ส่วนใหญ่ขนาดใหญ่ที่โคนต้นจะดูลำกึ่ง (ง่ามนิ้ว) สัตว์ ตัดอยู่ ใบ ประกอบแบบขนนกสองชั้น เรียงเวียน ยาว 1 – 1.50 เมตร ใบย่อยรูปขอบขนาน โคนใบย่อยมน ปลายใบเรียวแหลม สีเขียวเป็นมัน กลุ่มของอับสปอร์รูปทรงรีเรียงตามขอบใบ

พบขึ้นเองตามสภาพของเขา ตามป่าชื้น ป่าดิบเขาที่มีร่มเงาและมีความชื้นสูง ป่าดิบแล้ง และป่าเบญจพรรณ ใกล้แหล่งน้ำ ตามที่รกร้างทั่วไป โดยเฉพาะตามห้วยต่าง ๆ

สรรพคุณ เหง้า แก้พิษไข้ พิษตานชาง แก้พิษกำเดา แก้ฝี รักษาแผลในปากคอ แก้น้ำลายเหนียว แก้กาฬมูตร (ปัสสาวะสีดำ) แก้ปวดศีรษะ ขับปัสสาวะ ฝาดสมาน แก้ท้องเสีย อาเจียน แก้กตาเจ็บ

ภูมิหลัง

ว่านกีบแรดเป็นเฟินชนิดหนึ่ง เนื่องจากลักษณะของเหง้าคล้ายกับกีบหรือเล็บเท้าของสัตว์เท้ากีบ ด้วยรูปทรงที่สวยงามของว่านกีบแรดจึงนิยมปลูกเป็นไม้ประดับตามบ้านเรือน ว่านกีบแรดเป็นสมุนไพรในตำรับยาพื้นบ้านโบราณหลายตำรับ เช่น ตำรับยาวัตสามแก้ว จังหวัดชุมพร มีว่านกีบแรดเป็นส่วนประกอบหลายตำรับ เช่น ตำรับยาเขียว ยาแก้ตับวาย ยาแก้อาการนอนไม่หลับ ยาดับพิษร้อน ตำรับแก้กระหายน้ำ ยาแก้ไข้ในเด็ก เป็นต้น นอกจากนี้ว่านกีบแรดยังเป็นส่วนตำรับของ “ตำรับยาเขียวหอม” ร่วมกับสมุนไพรอีก 17 ชนิด น้ำหนักเสมอภาค 5 กรัมเท่ากันทุกชนิด ยาเขียวหอมเป็นตำรับยาในรายการบัญชียาหลักแห่งชาติด้านสมุนไพร มีสรรพคุณบรรเทาอาการไข้ ร้อนใน กระหายน้ำ แก้พิษหัด พิษอีสุกอีใส (บรรเทาอาการไข้จากหัดและอีสุกอีใส)

จังหวัดมุกดาหารมีความหลากหลายทางชีวภาพป่าไม้ค่อนข้างสูง มีพื้นที่ป่าไม้ประมาณร้อยละ 35 ของพื้นที่จังหวัด มากเป็นอันดับ 2 ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ รองจากจังหวัดเลย สภาพภูมิประเทศทิศตะวันตกติดกับเทือกเขาภูพาน ส่วนทิศตะวันออกเป็นที่ราบสลับป่าไม้และมีแม่น้ำโขงกั้นพรมแดนระหว่างประเทศไทย

และประชาธิปไตยประชาชนลาว มีการคุ้มครองพื้นที่ป่าโดยประกาศเป็นป่าสงวนแห่งชาติ 13 แห่ง อุทยานแห่งชาติ 3 แห่ง เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า 1 แห่ง เขตห้ามล่าสัตว์ป่า 1 แห่ง วนอุทยาน 1 แห่ง และสวนรุกขชาติ 1 แห่ง ด้วยสภาพป่าส่วนใหญ่เป็นป่าดิบแล้ง เบญจพรรณ และ ป่าเต็งรัง จึงมีว่านกับแรดเจริญอยู่ ว่านกับแรดที่ใช้ประโยชน์ทางสมุนไพรในปัจจุบันยังเป็นการเก็บหากจากป่าธรรมชาติเป็นส่วนใหญ่ การอนุรักษ์คุ้มครองทั้งในและนอกถิ่นกำเนิดเพื่อการใช้ประโยชน์ทางยาที่ยั่งยืนจึงเป็นสิ่งสำคัญที่จังหวัดมุกดาหารกำลังเร่งดำเนินการ

แม่ฮ่องสอน

แม่ฮ่องสอน

- ภาคเหนือ
- ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
- ภาคกลาง
- ภาคตะวันตก
- ภาคตะวันออก
- ภาคใต้

บุกไข่...พืช GI ของแม่ฮ่องสอน...พัฒนาสู่อาหารสมุนไพรสุขภาพ

บุกไข่

Amorphophallus muelleri Blume

วงศ์ ARACEAE

ไม้ล้มลุก หัวกลมแบน ผิวเรียบถึงขรุขระเล็กน้อย เนื้อในหัวแน่นละเอียดคล้ายเม็ดทราย มีสีขาวอมเหลือง ขาวอมชมพู เหลือง ลำต้นเทียมหรือก้านใบ ยาว 5 - 180 เซนติเมตร มีสีและลวดลายหลายแบบแตกต่างกันไป มีลักษณะพิเศษคือมีหัวขนาดเล็กบนก้านใบ ใบเดี่ยว รูปใบหอกและรูปรีแกมใบหอก หัวบนใบหรือไข่บุก มีลักษณะค่อนข้างกลม กลมยาว หรือกลมรีเหมือนไข่ ช่อดอกแบบช่อเชิงลด ทรงกระบอก กาบหุ้มช่อดอก รูปสามเหลี่ยมมีหลายสี ช่อเชิงลดมีกabayาวกว่ากabayหุ้มช่อดอก ภายในช่อดอกประกอบด้วย 3 ส่วน ได้แก่ ส่วนโคนเป็นช่อดอกตัวเมียมีสีเหลืองเข้ม เหนือขึ้นมาเป็นช่อดอกตัวผู้มีสีเหลืองอ่อน และบนสุดคือหมวกดอก สีขาว ผล รูปไข่ สีเขียว เขียวอ่อน เขียวอมม่วง สีผลที่อยู่ปลายช่อซึ่งสุกก่อนจะเปลี่ยนเป็นสีเหลือง แล้วเป็นสีส้มอมแดงหรือสีแดง

พบอยู่ในเขตป่าโปร่งธรรมชาติซึ่งอยู่สูงจากระดับน้ำทะเล ประมาณ 300-800 เมตร

สรรพคุณ หัวบุก ช่วยคุมน้ำหนัก ลดไขมันอุดตันในเส้นเลือด ลดการเกิดมะเร็งในลำไส้

ภูมิหลัง

บุกเป็นพืชพื้นถิ่นของจังหวัดแม่ฮ่องสอน สามารถพบได้ทั่วไปในบริเวณป่า ชาวบ้านมักนำมาประกอบอาหารและนำมาจำหน่าย บุกเป็นอาหารของชาติพันธุ์ไทใหญ่มานานนับ 100 ปี ปัจจุบันมีการส่งเสริมให้ชาวบ้านปลูกบุกแทนการเก็บหาจากในป่า พันธุ์บุกที่มีศักยภาพทางอุตสาหกรรม คือ บุกไข่หรือบุกเนื้อทราย ที่เรียกว่า “บุกไข่” เพราะมีลักษณะของไข่เกิดอยู่บนใบ ในปี พ.ศ. 2541 บุกเป็นที่รู้จักในวงกว้างและเป็นที่ต้องการของตลาด มีบริษัทเอกชนเข้ามาตั้งโรงงานรับซื้อและแปรรูปบุก ต่อมาในปี พ.ศ. 2551 ภาครัฐเข้ามาส่งเสริมสนับสนุนการปลูกบุกเพื่อเป็นการส่งเสริมรายได้ลดการนำบุกออกมาจากป่าและเป็นการอนุรักษ์พันธุ์บุกในพื้นที่จังหวัดแม่ฮ่องสอน รวมถึงหน่วยงานต่างๆ ในพื้นที่ได้เล็งเห็นว่าบุกแม่ฮ่องสอนเป็นที่รู้จัก และมีความต้องการที่เพิ่มสูงขึ้น ประกอบกับบุกแม่ฮ่องสอนมีคุณภาพสูง เพราะมีปริมาณสารกลูโคแมนแนนสูง สารกลูโคแมนแนน (glucomannan) เป็นเส้นใยอาหารธรรมชาติที่มีลักษณะเป็นวุ้นที่ไม่เพิ่มพลังงานและไม่ถูกย่อยโดยน้ำย่อย

ในกระเพาะอาหาร โดยจะเป็นเมือกเส้นแทรกตัวอยู่โดยรอบ ชัดขวางการดูดซึมน้ำตาล คอเลสเตอรอล และไตรกลีเซอไรด์ที่จะเข้าสู่กระแสโลหิต และเมือกเส้นจะสลายตัวเป็นน้ำช่วยระบายของเสียและสารพิษตกค้างในระบบย่อยอาหารออกจากร่างกายได้ดีขึ้น จึงมีการนำไปใช้ประโยชน์ในเรื่อง อาหารลดความอ้วน และอาหารเสริมสุขภาพ โดยในปี พ.ศ.2559 ได้มีการศึกษาถึงปริมาณสารกลูโคแมนแนน ในบุกแต่ละชนิด พบว่าบุกไซหรือบุกเนื้อทรายมีสารกลูโคแมนแนนมากที่สุด และเมื่อนำมาเปรียบเทียบกับปริมาณสารกลูโคแมนแนน ก็พบว่าบุกไซหรือบุกเนื้อทรายของจังหวัดแม่ฮ่องสอนเป็นบุกที่มีปริมาณสารกลูโคแมนแนนมากที่สุดกว่าพื้นที่อื่น ซึ่งสารกลูโคแมนแนนเป็นสิ่งสำคัญและมีความต้องการสูงในแง่การค้า จึงมีการสนับสนุนให้เกษตรกรทำการเพาะปลูกเชิงพาณิชย์และผลักดันให้ผลิตภัณฑ์แปรรูปจากบุกกลายเป็นสินค้าชุมชนที่ได้รับการรับรองมาตรฐานสินค้าเกษตรและอาหารแห่งชาติ (มกอช.) ทำให้ “บุกแม่ฮ่องสอน” เป็นที่รู้จักมาจนทุกวันนี้

อีสาน

- ภาคเหนือ
- ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
- ภาคกลาง
- ภาคตะวันตก
- ภาคตะวันออก
- ภาคใต้

ตำรับยาพื้นบ้าน...สู่รายการบัญชียาหลักแห่งชาติด้านสมุนไพร

โคคลาน

Mallotus repandus (Rottlet) Müll.Arg.

วงศ์ EUPHORBIACEAE

ชื่ออื่น ๆ

โพคาน มะกายเครือ มะปอบเครือ

ไม้พุ่มรอเลื้อย เนื้อแข็ง ตามกิ่งก้านและช่อดอกมีขนนุ่มรูปดาว ใบเดี่ยว เรียงสลับ แผ่นใบรูปไข่แกมรูปสามเหลี่ยม รูปไข่แกมขอบขนาน หรือรูปไข่กว้าง ดอกช่อกระจุก ออกที่ซอกใบและปลายกิ่ง ดอกย่อยหลายดอก สีขาวแกมเหลือง แยกเพศอยู่คนละต้น ผลแห้งแตกแบบแคปซูลมี 2 ห้อง รูปทรงกลม สีน้ำตาลเหลือง มีขนนุ่ม ก้านผลยาว เมื่อแก่แตกตรงกลางพู เมล็ดกึ่งทรงกลม

พบตามที่โล่ง ป่าพรุ ป่าโปร่ง ชายป่าดิบชื้นที่มีความสูงกว่าระดับน้ำทะเลตั้งแต่ 100-1,000 เมตร

สรรพคุณ เถา แก้ปวดเมื่อยตามร่างกาย ครั้นตัว เส้นตึง แก้ปวดหลังปวดเอว แก้กระษัย ขับปัสสาวะ แก้ไตพิการ บำรุงโลหิต แก้พิษภายใน เข้ายาแก้โรคมะเร็ง

ภูมิหลัง

อำเภอภูซุ้ม จังหวัดยโสธร มีตำรับยาพื้นบ้านที่มีชื่อเสียง ใช้โคคลานเป็นส่วนประกอบของยาที่ชื่อ “ตำรับยาโคคลาน” ซึ่งเป็นยาแก้ไอแก้เสมหะชุ่มเนื้อ และแก้ปวดกระดูก ชาวไทยอีสานนำไปต้มกับทองพันชั่ง และโตไม้รัฐล้ม นำน้ำมาต้มแก้ปวดเมื่อย ตำรับยาผสมโคคลาน ถูกบรรจุในบัญชียาหลักแห่งชาติด้านสมุนไพร พ.ศ. 2566 จำนวน 3 ตำรับ ทุกตำรับมีสรรพคุณบรรเทาอาการปวดเมื่อยตามร่างกาย

ยะลา

- ภาคเหนือ
- ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
- ภาคกลาง
- ภาคตะวันตก
- ภาคตะวันออก
- ภาคใต้

กล้วยหิน จากกล้วยป่าดูไร้ค่า...สู่พืชเศรษฐกิจสร้างรายได้กับคนบันนังสตา

กล้วยหิน

Musa acuminata × *balbiana* (ABB Group)

วงศ์ MUSACEAE

ไม้ล้มลุกอายุหลายปี ลำต้นสูงประมาณ 3-4 เมตร เส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 15 เซนติเมตร กาบด้านนอกเขียวมีมันวาว ก้านใบค่อนข้างสั้น ร่องใบเปิด ดอก ปลีค่อนข้างป้อมสั้น ลักษณะคล้ายดอกบัวตม ด้านนอกสีแดงอมม่วง ด้านในสีแดง เมื่อกาบเปิดจะไม่มันวาว ผล ผลขนาดกลางถึงใหญ่ ป้อมสั้น เป็นเหลี่ยม เปลือกหนา สีเหลือง เนื้อผลสีขาวครีม เนื้อละเอียด ผลมีแกนกลาง รสหวาน เป็นกล้วยที่ใช้ทำอาหารแม้ว่าจะรับประทานดิบได้ในหนึ่งเครือมี 7-10 ทวี ทวีหนึ่งมี 10-15 ผล ผลเป็นรูปห้าเหลี่ยมเปลือกหนา ผลเรียงกันแน่นเป็นระเบียบ ช่องว่างระหว่างหวีน้อย ปลายจุกบ้าน เมื่อสุกสีเหลืองเนื้อสีขาวอมเหลือง

สรรพคุณ ผลดิบใช้เป็นยาฝาดสมาน แปะกล้วยดิบใช้โรยแผลเรื้อรัง แผลติดเชื้อต่าง ๆ ผลสุกใช้เป็นยาระบาย

ภูมิหลัง

กล้วยหินเป็นกล้วยป่าชนิดหนึ่งซึ่งมีถิ่นกำเนิดในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เป็นต้นตระกูลของกล้วยที่รับประทานได้ในปัจจุบัน กล้วยหินอยู่ในกลุ่มย่อยกล้วยหิน (ABB) สำหรับประเทศไทยกล้วยหิน พบครั้งแรกในพื้นที่ตำบลบาเจาะ และ บริเวณสองฝั่งแม่น้ำปัตตานี อำเภอบันนังสตา จังหวัดยะลา มีกล้วยหินขึ้นหนาแน่นเป็นดง คนนอกพื้นที่จากถิ่นอื่นเมื่อได้พบเห็นมักจะเข้าใจว่าเป็นกล้วยป่า ที่ออกเจริญเติบโตขึ้นเองตามธรรมชาติ เข้าใจว่าเป็นกล้วยที่มีคุณค่าประโยชน์อันใด แท้ที่จริงแล้วกล้วยหินเป็นพืชเศรษฐกิจท้องถิ่นของอำเภอบันนังสตา เกษตรกรมีรายได้จากการปลูกกล้วยหิน ผลผลิตมีไม่เพียงพอความต้องการของตลาด จนทำให้ราคาผลผลิตสูงขึ้นอย่างรวดเร็ว จากหวีละ 2-3 บาท เมื่อ 20 ปีที่แล้ว ปัจจุบันราคาสูงขึ้นเป็นหวีละ 10-25 บาท ทั้งนี้เพราะกล้วยหินใช้เป็นทั้งอาหารคนและอาหารนก โดยเฉพาะนกปรอดหรือนกกรงหัวจุก ซึ่งชาวไทยมุสลิมในจังหวัดยะลา ปัตตานี และนราธิวาส นิยมเลี้ยงกันมาก เฉพาะจังหวัดยะลาเกษตรกรไม่ต่ำกว่าร้อยละ 50 ของครัวเรือนเกษตรกรทั้งหมด เลี้ยงนกกรงหัวจุก ครัวเรือนละ 2-4 ตัว โดยให้กล้วยหินเป็นอาหารตัวละครึ่งผลต่อวัน หรือใช้กล้วยหินวันละ 1-2 ผลต่อครัวเรือน ฉะนั้นยะลาจังหวัด เดียวซึ่งมีครัวเรือนเกษตรกร

48,071 ครัวเรือนใช้กล้วยหินเลี้ยง นกกรงหัวจุกวันละประมาณ 36,000 ผล หรือ 2,400 หวีต่อวัน ในส่วนการนำกล้วยหินมาทำเป็นอาหารคนนั้นทำได้หลากหลาย เช่น นำส่วนที่เป็นแกนของลำต้น หลายคนเรียกว่า “หยวกกล้วย” นำมาประกอบอาหารประเภทแกงอาจจะเป็นแกงไก่ แกงเนื้อ แกงหมู ผสมหยวกกล้วย หรือใช้เป็นผักจิ้มน้ำพริก แต่ควรนำมาลวกเสียก่อนถึงจะอร่อยมากขึ้น เช่นกับหัวปลี นอกจากใช้จิ้มน้ำพริกแทนผักได้แล้วยังสามารถนำมาทำเป็นยาหัวปลีร่อยดีนี้มีส่วนผลของกล้วยหินใช้รับประทานสดก็ได้ แต่ไม่ค่อยนิยมกัน คนมักจะนำมาต้มหรือปิ้งก่อนจะได้รสชาติหวานหอม กล้วยหินทอด หรือกล้วยแขกเป็นที่ชื่นชอบของผู้บริโภคยังเป็นช่วงฤดูฝนจะขายดีมาก เป็นความรู้ที่ถือว่าอร่อยกว่าช่วงไหนๆ ทานแล้วลดความหนาวเย็นลงได้ นอกจากนี้ผลของกล้วยหินยังนำมาฉาบนำมาเชื่อมโดยเฉพาะกล้วยหินฉาบ เป็นผลิตภัณฑ์แปรรูปที่รู้จักกันโดยทั่วไป รสชาติอร่อยกว่ากล้วยฉาบอื่น ๆ นอกจากนี้กล้วยหินยังนำมาเป็นสมุนไพรดูแลสุขภาพในชีวิตประจำวันได้เกือบทุกส่วน

ร้อยเอ็ด

ร้อยเอ็ด

 ภาคเหนือ	 ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
 ภาคกลาง	 ภาคตะวันตก
 ภาคตะวันออก	 ภาคใต้

สมุนไพรเด่นในป่าดิบแล้ง...มากสรรพคุณในตำรับยาพื้นบ้านอีสาน

กำแพงเจ็ดชั้น

Salacia chinensis L.

วงศ์ CELASTRACEAE

ชื่ออื่น ๆ

ตะลุ่มนาก ตาไก่ น้ำนอง มะต๋อมไก่ สามชั้น หลุมนาก

ไม้พุ่มรอเลื้อย เนื้อไม้มีสีแดงมีเส้นวงสีดำซ้อนกัน 7-9 ชั้น ใบเดี่ยวเรียงตรงข้าม รูปรีหรือรูปไข่กลับ โคนใบสอบ ปลายใบแหลมหรือมน ขอบใบหยัก ช่อดอกออกเป็นกลุ่มหรือเป็นช่อสั้นๆ ที่ง่ามใบ ดอกเล็ก สีเขียวอมเหลือง ผลกลม เมื่อสุกสีแดงหรือแดงอมส้มรสหวานรับประทานได้ เมล็ดกลมขนาดเล็ก

พบขึ้นตามป่าเบญจพรรณและป่าดิบแล้ง บริเวณริมแหล่งน้ำหรือที่โล่ง

สรรพคุณ เนื้อไม้ ต้มน้ำดื่ม แก้โรคไต แก้ท้องผูก ยาระบาย แก้ลมตีขึ้น ลำต้น แก้ปวดเมื่อย

ภูมิหลัง

ชาวบ้านแถบอีสาน เรียกต้นไม้ชนิดนี้ว่า “กำแพงเจ็ดชั้น” เกิดจากเมื่อตัดขวางลำต้นจะเห็นเส้นวงปีสีแดงเข้มซ้อนอยู่ 7-9 ชั้น อย่างชัดเจน กำแพงเจ็ดชั้นมีลักษณะเป็นเถา สรรพคุณยาพื้นบ้านใช้ต้มน้ำดื่มหรือดองสุราแก้ปวดเมื่อย หรือเข้ายาระบาย (ผสมกับรากตุ้มกาขาว รากชะมวง และรากปอดอ่อน) บำรุงโลหิต ฟอกโลหิต ขับระดูขาว รักษาโรคตับอักเสบ (ผสมกับเปลือกต้นมะดุก) แก้หืด (ผสมกับแก่นพลับพลา แก่นโมกหลวง ต้นสบู่ขาว ต้นพลองเหมือด แก่นจำปา และต้นคำรอก) แก้เบาหวาน (ผสมกับรากทองพันชั่ง หัวข้าวเย็นเหนือ หัวข้าวเย็นใต้ หัวร้อยรู แก่นสัก และหญ้าชันกาดทั้งต้น) นอกจากนั้นเถากำแพงเจ็ดชั้นยังเป็นตัวยานิสูตรตำรับยาแผนโบราณ สำหรับรักษาอาการทางสูติศาสตร์ในบัญชียาหลักแห่งชาติ ขอบ่งใช้ ขับน้ำคาวปลา บำรุงเลือด ช่วยให้มดลูกเข้าอู่เร็วในหญิงหลังคลอด การศึกษาทางฤทธิ์ทางเภสัชวิทยาของกำแพงเจ็ดชั้น พบว่ามีฤทธิ์ต้านเบาหวาน ลดไขมันในเลือด และปกป้องเซลล์ตับจากสารพิษได้ องค์ประกอบทางเคมีที่พบในกำแพงเจ็ดชั้น เช่น สารกลุ่ม triterpenoids สารกลุ่ม sulfonium (salacinol, kotalanol)

จังหวัดร้อยเอ็ดพื้นที่ป่าไม้ส่วนใหญ่อยู่ทางเหนือของจังหวัดในเขตอำเภอหนองพอก อำเภอโพธารอง อำเภอโพธิ์ชัย อำเภอเมยวดี และอำเภอเสลภูมิ ส่วนทางตอนใต้ของจังหวัดมีพื้นที่ป่าไม้อยู่ในเขตอำเภอนมไพร

อำเภอบางสามารถ และอำเภอรวิชัยบุรี ชนิดไม้ส่วนใหญ่เป็นไม้ยาง ไม้เหียง ไม้ตะแบก และไม้ประดู่ พื้นที่ป่าไม้คงเหลือในจังหวัดร้อยเอ็ดปัจจุบันแค่ประมาณร้อยละ 5 ของพื้นที่จังหวัด กำแพงเจ็ดชั้นเป็นไม้เด่นที่พบได้ในพื้นที่ป่าของจังหวัดร้อยเอ็ด แต่ส่วนใหญ่เป็นการเก็บจากออกจากป่ามาใช้ประโยชน์ ยังไม่มีการเพาะขยายพันธุ์ และการปลูกทดแทนเพื่อใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน

สระทอง

- ภาคเหนือ
- ภาคกลาง
- ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
- ภาคตะวันตก
- ภาคตะวันออก
- ภาคใต้

อบเชยสมุนไพรเครื่องเทศมากคุณค่า...พรรณไม้ประจำจังหวัดสระทอง

อบเชย

Cinnamomum iners Reinw. ex Blume

วงศ์ LAURACEAE

ชื่ออื่น ๆ

อบเชยไทย

ไม้ยืนต้นขนาดกลาง ไม้ผลัดใบ เรือนยอดเป็นพุ่มกลม รูปเจดีย์ต่ำทึบ เปลือกเรียบ สีเทา แก่หรือหาปนน้ำตาล ใบเดี่ยว รูปขอบขนาน เนื้อใบหนา แข็งและกรอบ มีเส้นแขนงจากโคน ใบ 3 เส้น ดอกออกเป็นช่อแยกแขนงตามปลายกิ่ง สีเหลืองอ่อน หรือเขียวอ่อน ผลผลมีขนาดเล็ก แข็ง รูปไข่กลับ ผลมีเมล็ดเดียว

พบขึ้นกระจายในป่าดิบทั่วไป ที่ความสูง 400 – 1,500 เมตรจากระดับน้ำทะเล

สรรพคุณ เปลือกต้น แก้อ่อนเพลีย ชูกำลัง ขับผายลม บำรุงธาตุ แก้บิด แก้ลมอัมพาต แก้ไข้สันนิบาต ใช้ปรุงเป็นยานัตถุ์แก้ปวดหัว รับประทานแก้เบื่ออาหาร แก้จุกเสียด แน่นท้อง อาหารไม่ย่อย แก้ไอ แก้ไข้หวัด ลำไส้อักเสบ ท้องเสียในเด็ก แก้อ่อนเพลีย คลื่นไส้ อาเจียน แก้ปวดประจำเดือน ห้ามเลือด บดเป็นผงโรยแผลกามโรค สมานแผล

ภูมิหลัง

อบเชยเป็นเครื่องเทศที่ได้จากเปลือกชั้นในของต้นอบเชย มีสีน้ำตาลอ่อน กลิ่นหอมเฉพาะ อบเชยเป็นสมุนไพรสำคัญในพิกัดยาไทย มีปรากฏการใช้ว่าอบเชยทั้งสอง นั้นหมายถึงอบเชยเทศและอบเชยไทย เช่น พิกัดตรีทิพย์รส ประกอบด้วย โศศกระดุก เนื้อไม้ และอบเชยไทย สรรพคุณบำรุงธาตุ บำรุงกระดูก บำรุงตับปอดให้เป็นปกติ แก้ลมในกองเสมหะ บำรุงโลหิต พิกัดทศกฐาลผล คือการจำกัดจำนวนตัวยาดระกูลเดียวกัน 10 อย่าง มีชะเอมทั้ง 2 (ชะเอมไทย ชะเอมเทศ) ลูกผักชีทั้ง 2 (ผักชีล้อม ผักชีลา) อบเชยทั้ง 2 (อบเชยเทศ อบเชยไทย) ลำพันทั้ง 2 (ลำพันแดง ลำพันขาว) ลูกเร่วทั้ง 2 (เร่วน้อย เร่วใหญ่) มีสรรพคุณแก้ไข้เพื่อตีและเสมหะ ขับลมในลำไส้ บำรุงธาตุ บำรุงปอด แก้วร้ระบิตตะโรค แก้อัมพาต อัมพาต บำรุงกำลัง บำรุงดวงจิตให้เข้มแข็ง แก้ไข้

อบเชยเป็นพันธุ์ไม้ที่สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พระราชทานเป็นกล้าไม้มงคลประจำจังหวัดระนอง เมื่อวันที่ 9 พฤษภาคม พ.ศ. 2537 ณ ศูนย์ประชุมแห่งชาติสิริกิติ์ ในการเริ่มดำเนินงานโครงการปลูกป่าถาวรเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องในวโรกาสทรงครองราชย์ปีที่ 50

ระยอง

 ภาคเหนือ	 ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
 ภาคกลาง	 ภาคตะวันตก
 ภาคตะวันออก	 ภาคใต้

ผักบึงทะเล...สมุนไพรแก้สารพัดพิษ

ผักบึงทะเล

Ipomoea pes-caprae (L.) R.Br.

วงศ์ CONVOLVULACEAE

ไม้เลื้อยล้มลุก เลื้อยไปตามผิวทรายหรือดิน ชอบขึ้นในพื้นที่ใกล้ทะเล ทั้งต้นมีน้ำยางสีขาว ใบเดี่ยว แผ่นใบกว้าง โคนใบรูปหัวใจ ปลายใบเว้าลึก ดอก ช่อ มี 4-6 ดอก กลีบดอกสีชมพูอมม่วง กลีบดอกติดกัน ปลายบานคล้ายปากแตร ดอกบานตอนเช้า บ่ายๆ จะหุบเหี่ยว ผล เป็นผลแห้งแตกได้

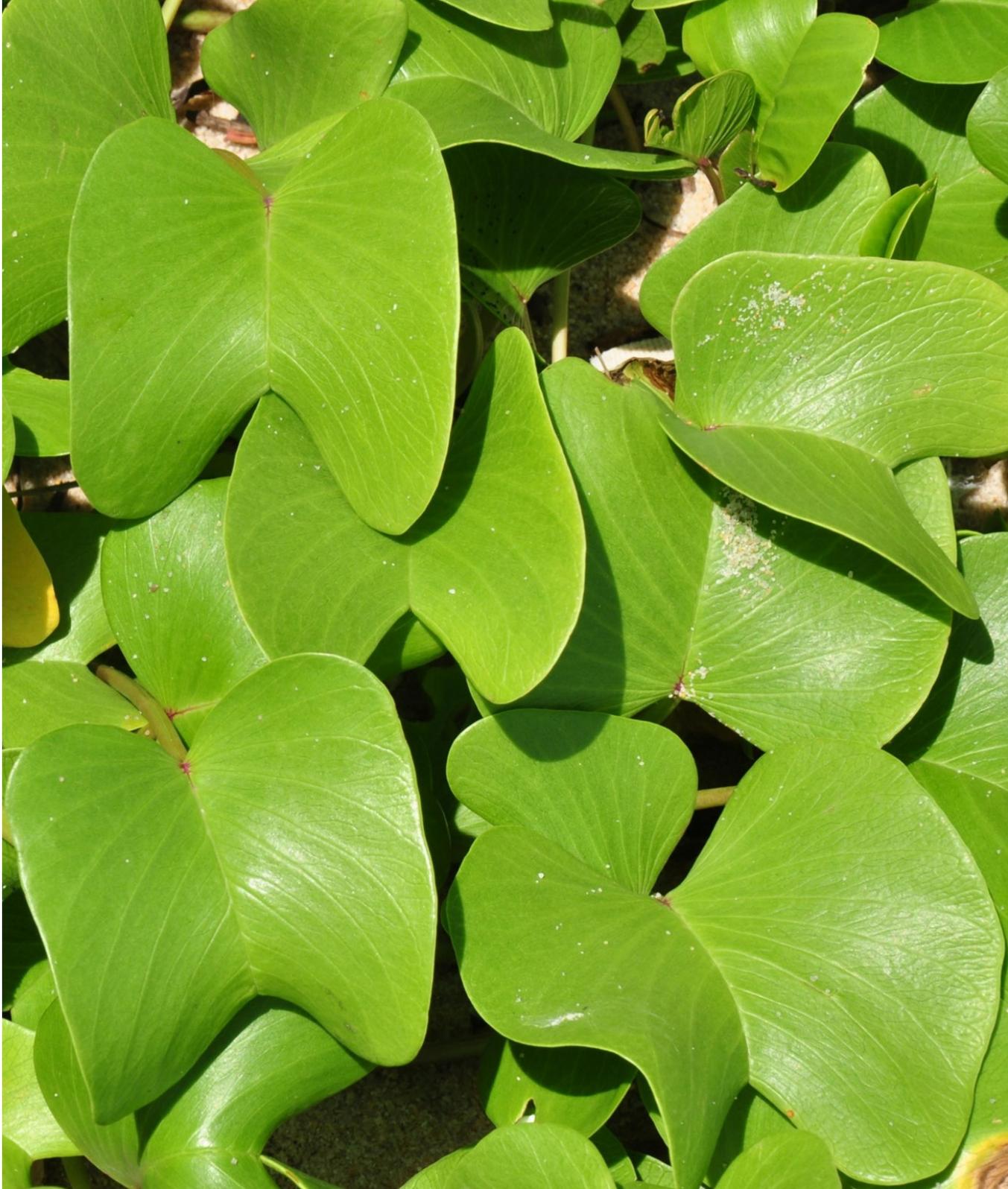
พบตามชายฝั่งทะเลทั้งฝั่งอ่าวไทยและอันดามันทางภาคใต้และภาคตะวันออก มักขึ้นตามชายหาดและที่โล่งแจ้งใกล้ชายฝั่งทะเล

สรรพคุณ ใช้ทาภายนอกแก้โรคไขข้ออักเสบ แก้อาการจุกเสียด น้ำต้มใช้ล้างแผล น้ำคั้นต้มกับน้ำมันมะพร้าวทำเป็นขี้ผึ้งทาแผลทุกชนิดและแผลเรื้อรัง ทั้งต้น ต้มอาบแก้อาการผื่นคันตามผิวหนัง น้ำคั้นแก้พิษแมงกะพรุน

ภูมิหลัง

ผักบึงทะเลเป็นพืชที่พบได้ทั่วไปตามชายหาดในประเทศไทย ภูมิปัญญาชาวบ้านใช้ผักบึงทะเลในการแก้พิษแมงกะพรุนไฟ หรือแก้พิษสัตว์กัดต่อย โดยนำรากหรือใบขยี้กับน้ำส้มสายชูหรือเหล้าโรงแล้วนำมาโปะตรงบริเวณที่โดนพิษแมงกะพรุน อาการปวดแสบปวดร้อนจะลดลงเมื่อพิษคลายลง การศึกษาฤทธิ์ทางเภสัชวิทยาพบว่าผักบึงทะเลมีฤทธิ์ต้านฮีستامين และฤทธิ์แก้ผิวหนังอักเสบจากพิษแมงกะพรุนโดยการศึกษาทางคลินิกในผู้ป่วยผิวหนังอักเสบจากพิษแมงกะพรุน

จังหวัดระยองมีชายฝั่งทะเลรวมทั้งหมด 105.61 กิโลเมตร อยู่ใน 3 อำเภอ บ้านฉาง เมืองระยอง และแกลง เป็นสังคมป่าพรุชายฝั่ง ป่าชายหาด และป่าชายเลน ผักบึงทะเลจึงเป็นพืชเด่นที่พบได้ทั่วไปบริเวณชายหาดของจังหวัดระยอง

ราชบุรี

ราชบุรี

- ภาคเหนือ
- ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
- ภาคกลาง
- ภาคตะวันตก
- ภาคตะวันออก
- ภาคใต้

แหล่งขมิ้นอ้อยพันธุ์....นำฝั้งป่าคุณค้ายาดีที่สุดในประเทศไทย

ขมิ้นอ้อย

Curcuma zedoaria (Christm.) Roscoe

วงศ์ ZINGIBERACEAE

ชื่ออื่น ๆ

ขมิ้นชัน ขมิ้นตั้ง ขมิ้นหัวขึ้น ขมิ้นหัวขึ้น สากกระเบือละว้า

ไม้ล้มลุก มีอายุหลายปี เหง้ามีกลิ่นฉุนมาเหนือดินเล็กน้อย เหมือนเจดีย์ทรงกลมสูงหลายชั้น ๆ ลักษณะของเหง้ามีลักษณะเป็นรูปกลมรี ผิวด้านนอกเป็นสีขาวอมเหลือง ส่วนเนื้อในเป็นสีเหลืองอ่อน ใบเดี่ยว เรียงสลับรอบลำต้น ลักษณะของใบเป็นรูปใบหอกแกมรูปขอบขนาน ดอกเป็นช่อ ก้านดอกจะยาวและพุ่งออกมาจากเหง้าที่อยู่ใต้ดิน ช่อดอกรูปทรงแท่งกระบอก ช่อดอกมีใบประดับ ดอกเป็นสีขาวหรือสีเหลืองอ่อน ผลมีลักษณะเป็นรูปไข่

สรรพคุณ เหง้า รสฝาดเผื่อน แก้ไข้ แก้เสมหะ แก้อาเจียน แก้หนองใน สมานลำไส้ ขับลม ขับปัสสาวะ แก้ท้องเสีย แก้ปวดท้อง แก้ฟกช้ำบวม แก้เคล็ด อักเสบ แก้พิษโลหิต และบรรเทาอาการปวด

ภูมิหลัง

จากข้อมูลของระบบสารสนเทศการผลิตทางด้านเกษตร (รต.) กรมส่งเสริมการเกษตร ปี พ.ศ. 2562 รายงานว่าราชบุรีเป็นจังหวัดเดียวที่ปลูกขมิ้นอ้อยในประเทศไทย เนื้อที่ประมาณ 100 ไร่ พื้นที่ปลูกมากที่สุดอยู่ในอำเภอจอมบึง เหง้าสดของขมิ้นอ้อยนิยมนำมาปรุงอาหารไทยและแต่งสีของอาหารบางชนิด เช่น ข้าวเหนียวเหลือง ขนมเบื้องญวน เพราะกลิ่นไม่ฉุน และปรากฏการใช้เป็นยาในคัมภีร์โบราณ เช่น คัมภีร์ธาตุพระนารายณ์ ขมิ้นอ้อยเป็นส่วนประกอบของตำรายามหาวิฆเนศ แก้วฉันทวิโรค 96 ประการและโรคทุกชนิดหรือตำรายาแก้ริดสีดวงกินในเล็บ เป็นต้น

น้ำผึ้งชันโรง

(Honey)

น้ำผึ้ง คือ น้ำหวานที่ผึ้งเก็บมาจากตอมน้ำหวานของดอกไม้ โดยผึ้งจะกลืนน้ำหวานลงสู่กระเพาะน้ำหวาน ซึ่งจะมีเอนไซม์ ช่วยย่อยน้ำหวานแล้วนำมาเก็บไว้ในหลอดรวงผึ้ง จากนั้นน้ำผึ้ง ค่อย ๆ บ่มตัวเองโดยการระเหยน้ำออกไปจนน้ำผึ้งมีปริมาณน้ำ ตามที่เข้มข้นขึ้นจนได้ระดับที่เหมาะสมกับการเก็บรักษาผึ้งงาน ก็จะปิดฝาหลอดรวง เราเรียกน้ำผึ้งนี้ว่า “น้ำผึ้งสุก” เป็นน้ำผึ้งที่ได้ มาตรฐาน

สรรพคุณ บำรุงกำลัง แก้สะอึก แก้ไข้ เป็นยาอายุวัฒนะ และ ช่วยสมานแผล

ภูมิหลัง

ตำรับยาไทยใช้น้ำผึ้งแต่งกลิ่นเจือรส เพื่อให้ยาสมุนไพรที่มี รสฝาดและขมง่ายต่อการรับประทานโดยน้ำผึ้งใช้ทั้งแต่งรส ขึ้นรูป และเป็นส่วนประกอบในยาแผนโบราณหลายชนิด

น้ำผึ้งป่าของอำเภอสวนผึ้ง จังหวัดราชบุรี ตามแนวป่าลึกเขต ชายแดนระหว่างไทยพม่า บนเทือกเขาตะนาวศรี ถือเป็นน้ำผึ้งป่า ที่หอมหวาน มีคุณค่าทางยาที่ดีจากดอกไม้ป่านานาชนิด เกิดจาก ผึ้งและมีมทำรังขนาดใหญ่ บน “ต้นชวนผึ้ง” หรือ “ยวนผึ้ง” ซึ่งเป็นต้นไม้ใหญ่หลายคนโอบ โดยชาวกระเหรี่ยงซึ่งเป็นชาติพันธุ์ ที่อาศัยอยู่ในป่าแถบนี้ จะเก็บน้ำผึ้งมาขายบริเวณริมทางในอำเภอ แต่ปัจจุบันน้ำผึ้งที่อำเภอสวนผึ้งมีจำนวนลดลง เกษตรจังหวัด ราชบุรี จึงส่งเสริมให้เกษตรกรหันมาเลี้ยงผึ้งชันโรงหรือผึ้งจิวแทน ซึ่งสรรพคุณของน้ำผึ้งชันโรงก็เทียบเท่ากับน้ำผึ้งเช่นกัน

awur

- ภาคเหนือ
- ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
- ภาคกลาง
- ภาคตะวันตก
- ภาคตะวันออก
- ภาคใต้

ฟ้าทะลายโจร...สมุนไพรดี...แก้ไข้ เพิ่มภูมิคุ้มกัน

ฟ้าทะลายโจร

Andrographis paniculata (Burm.f.) Wall. ex Nees

วงศ์ ACANTHACEAE

ชื่ออื่น ๆ

ซีปังกี ฟ้าทะลาย หญ้าก้านงู

ไม้ล้มลุก สูง 30-70 เซนติเมตร ทุกส่วนมีรสขม กิ่งเป็นใบสี่เหลี่ยม ใบ เดี่ยว แผ่นใบสีเขียวเข้มเป็นมัน ดอก ช่อ ออกที่ปลายกิ่งและซอกใบ ดอกย่อย กลีบดอกสีขาว โคนกลีบติดกัน ปลายแยก 2 ปาก ปากบนมี 3 กลีบ มีเส้นสีม่วงแดงพาดอยู่ ปากล่างมี 2 กลีบ ผล เป็นฝัก เมื่อแก่เป็นสีน้ำตาล แตกได้ ภายในมีเมล็ดจำนวนมาก

ฟ้าทะลายโจรมีเขตการกระจายพันธุ์ และเขตการเพาะปลูกได้ดีในภูมิภาคที่มีอากาศร้อน หรือร้อนชื้น

สรรพคุณ รักษาไข้ ไข้หวัด ไข้หวัดใหญ่ ดับพิษร้อน ระบายอุจจาระในอาการไอ เจ็บคอ คออักเสบ ต่อมทอนซิล หลอดลมอักเสบ ปอดอักเสบ ขับเสมหะ ลดบวม แก้บิด แก้กระเพาะอาหารอักเสบ ลำไส้อักเสบ รักษาโรคผิวหนัง ฝี การติดเชื้อ ที่ทำให้มีอาการปวดท้อง ท้องเสีย บิด ทำให้เจริญอาหาร

ภูมิหลัง

ฟ้าทะลายโจรเป็นสมุนไพรที่มีความพร้อมตามห่วงโซ่การพัฒนาสมุนไพร Herbal Champions ตามแผนปฏิบัติการด้านสมุนไพรแห่งชาติ ฉบับที่ 2 พ.ศ. 2566 - 2570 และผงจากส่วนเหนือดินของฟ้าทะลายโจรที่มีสารสำคัญ total lactone โดยคำนวณเป็น andrographolide ไม่น้อยกว่าร้อยละ 6.0 โดยน้ำหนัก (w/w) และปริมาณ andrographolide ไม่น้อยกว่าร้อยละ 1.0 โดยน้ำหนัก (w/w) จัดเป็นตำรับยากลุ่มบรรเทาอาการท้องเสีย สรรพคุณบรรเทาอาการท้องเสียชนิดที่ไม่เกิดจากการติดเชื้อ และกลุ่มยาบรรเทาอาการหวัด มีข้อบ่งใช้เพื่อบรรเทาอาการเจ็บคอ บรรเทาอาการของโรคหวัด (common cold) เช่น เจ็บคอ ปวดเมื่อยกล้ามเนื้อ นอกจากนี้สารสกัดจากส่วนเหนือดินหรือใบของฟ้าทะลายโจรที่สกัดด้วยเอทานอล-น้ำที่มีการควบคุมปริมาณ andrographolide มีสรรพคุณบรรเทาอาการของโรคหวัด (common cold) เช่น ไอ เจ็บคอ น้ำมูกไหล มีไข้ ในบัญชียาหลักแห่งชาติด้านสมุนไพร พ.ศ. 2562 ตามประกาศคณะกรรมการพัฒนาระบบยาแห่งชาติ เรื่องบัญชียาหลักแห่งชาติด้านสมุนไพร เมื่อทั้งโลกต้องเผชิญกับ

สถานการณ์โรคติดเชื้อไวรัสโคโรนาสายพันธุ์ใหม่ 2019 ในปี พ.ศ. 2563 ฟ้าทะลายโจรเป็นสมุนไพรสำคัญที่ใช้ในการดูแลผู้ป่วยควบคู่กับยาแผนปัจจุบัน

ลำปาง

- ภาคเหนือ
- ภาคกลาง
- ภาคตะวันออก
- ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
- ภาคตะวันตก
- ภาคใต้

กวาวเครือขาว...สมุนไพรควบคุม...แหล่ง phytoestrogen สำหรับผู้หญิง

กวาวเครือ

Pueraria candollei Wall. ex Benth. var. *mirifica* (Airy Shaw & Suvat.) Niyomdham

วงศ์ FABACEAE

ชื่ออื่น ๆ

กวาวเครือขาว

ไม้พุ่มรอเลื้อย มีหัวใต้ดินเป็นเปลาะๆ ใบประกอบแบบขนนกมีสามใบย่อย เรียงสลับ รูปไข่ แต่ใบคู่ข้างโคนเบี้ยว ช่อดอกแบบช่อแยกแขนง ออกตามปลายกิ่ง ดอกรูปดอกถั่ว สีม่วงอมน้ำเงิน ฝักแบน รูปขอบขนาน ผิวมีขนสั้น ๆ

กวาวเครือเป็นพรรณไม้ถิ่นเดียวของไทย พบทางภาคเหนือที่จังหวัดเชียงใหม่และลำปาง ขึ้นในป่าเบญจพรรณ ที่สูงจากระดับน้ำทะเล 250 - 800 เมตร

สรรพคุณ หัว บำรุงเนื้อหนังให้เต่งตึง บำรุงสุขภาพ เป็นยาอายุวัฒนะ แก้ปวดเมื่อยตามร่างกาย ทำให้น้ำออกโต บำรุงความกำหนัด ราก แก้ลมอัมพาต แก้โลหิต

ภูมิหลัง

กวาวเครือหรือปัจจุบันนิยมเรียกว่า กวาวเครือขาว เนื่องจากเนื้อในหัวมีสีขาว และแยกความแตกต่างกับความเครืออีกชนิดที่มีเนื้อในหัวสีแดง ว่ากวาวเครือแดง กวาวเครือเป็นสมุนไพรใช้กันมานานตั้งแต่สมัยโบราณ โดยเฉพาะใน “ตำรายาวิเศษคือยาอายุวัฒนะ” ของหลวงอนุสารสุนทร กรมการพิเศษเมืองนครเชียงใหม่ ท่านบอกว่ากวาวเครือขาวปั่นเท่าเมล็ดพริกไทย กินวันละ 1 เมล็ดพริกไทย หญิงชายสูงอายุเมื่อกินยานี้ จะกลับมาหนุ่มมาสาวเหมือนเดิม แต่ห้ามคนหนุ่มสาวรับประทาน กวาวเครือได้รับความสนใจในการศึกษาวิจัย เนื่องจากหัวของกวาวเครือมีสารที่มีโครงสร้างทางเคมีและออกฤทธิ์คล้ายฮอร์โมนเพศหญิง เรียกว่า Phytoestrogen ได้แก่ deoxymiroestrol และ miroestrol มีการวิจัยทางเภสัชวิทยาในหลอดทดลอง และสัตว์ทดลองว่าช่วยลดอาการของสตรีวัยหมดประจำเดือน เช่น ลดอาการร้อนวูบวาบ ลดภาวะกระดูกพรุน มีฤทธิ์ต้านอนุมูลอิสระและช่วยในเรื่องของความจำและการเรียนรู้ และมีผลช่วยลดอาการช่องคลอดแห้งในสตรีวัยหมดประจำเดือนได้

กระทรวงสาธารณสุข ประกาศให้กวาวเครือขาวเป็นสมุนไพรควบคุม ตามพระราชบัญญัติคุ้มครองและส่งเสริมภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย พ.ศ. 2542 เนื่องจากเป็นสมุนไพรที่มีค่าต่อการศึกษาวิจัย มีความสำคัญทางเศรษฐกิจ และอาจจะสูญพันธุ์ เพื่อประโยชน์ในการคุ้มครองและส่งเสริมการใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน ปัจจุบันกวาวเครือขาวยังเป็นการเก็บหาจากป่า ยังไม่มีการปลูกกวาวเครือขาวเชิงพาณิชย์ จังหวัดลำปางเป็นพื้นที่มีกวาวเครือขาวเจริญเด่นเป็นไม้พื้นล่างในป่า โดยเฉพาะในเขตพื้นที่อำเภอห้างฉัตรและอำเภอเกาะคา กวาวเครือยังเป็นที่ต้องการของตลาดต่างประเทศ ผลิตภัณฑ์กวาวเครือขาวสามารถขึ้นทะเบียนกับสำนักงานคณะกรรมการอาหารและยา เป็นทะเบียนตำรับยาแผนโบราณ ได้ในหลากหลายผลิตภัณฑ์ เช่น แคปซูล ผง ครีม และยาลูกกลอน เป็นต้น

ลำพูน

ลำพูน

ภาคเหนือ	ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
ภาคกลาง	ภาคตะวันตก
ภาคตะวันออก	ภาคใต้

ใบเปลา้าใหญ่...ตัวยาบอบประคบ..ก็ขาดไม่ได้ในตำรับยาไทย

เปลา้าใหญ่

Croton persimilis Müll.Arg.

วงศ์ EUPHORBIACEAE

ชื่ออื่น ๆ

เปลา้าหลวง

ไม้ยืนต้นขนาดเล็ก ผลัดใบ เปลือกของลำต้นเรียบ ใบอ่อน ยอดอ่อน และช่อดอก มีเกล็ดสีเทา เป็นแผ่นเล็ก ๆ ปกคลุมอยู่ทั่วไป ใบเดี่ยว ออกเรียงสลับ รูปไข่ หรือรูปใบหอก ใบรียาว โคนใบและปลายใบแหลมหรือมน ขอบใบจักเป็นซี่ฟันไม่สม่ำเสมอ ใบจะลู่ลง ดอกออกเป็นช่อที่ปลายกิ่ง ลักษณะช่อตั้งตรง ดอกย่อยมีขนาดเล็ก กลีบดอกมีสีเหลืองแกมสีเขียว ดอกทยอยบานจากโคนช่อไปหาปลายช่อ ผลอ่อนมีสีเขียว เมื่อแก่ผลจะแห้งแตก ผลเป็นรูปทรงกลมแบน มี 3 พู ผิวเรียบ ด้านบนแบน มีเกล็ดเล็กห่างกัน เมล็ดแบนรี

พบในป่าผสมผลัดใบ ป่าดิบแล้ง

สรรพคุณ มักใช้ร่วมกับเปลา้าน้อย เรียกว่าเปลา้าทั้งสอง ใบ มีรสร้อน เม้าเอียน เป็นยาบำรุงธาตุ แก้คันตามตัว แก้ลมจุกเสียด เป็นยาบำรุงกำลัง แก้กระหาย แก้เสมหะ และลม เปลือกต้น และใบ แก้ท้องเสีย บำรุงโลหิต ยาพื้นบ้านใช้ ใบ ต้มน้ำอาบ แก้ผื่นคัน

ภูมิหลัง

เปลา้าใหญ่เป็นสมุนไพรในตำรับยาพื้นบ้านในหลายท้องถิ่น แถบอีสานมักใช้ใบเปลา้าใหญ่ร่วมกับสมุนไพรชนิดอื่นในตำรับยาไฟหรืออยู่ไฟแม่หลังคลอด หรือตำรับยาอบและยาต้มอาบในแม่หลังคลอด เพื่อช่วยให้เลือดลมไหลเวียนดี ในตำรับยาไทย มักปรากฏคำว่า “เปลา้าทั้งสอง”

เลย

ภาคเหนือ	ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
ภาคกลาง	ภาคตะวันตก
ภาคตะวันออก	ภาคใต้

แหล่งปลูกกระชายดำคุณภาพสูง...หนึ่งในสมุนไพร Herbal Champions

กระชายดำ

Kaempferia parviflora Wall. ex Baker

วงศ์ ZINGIBERACEAE

กระชายดำเป็นพืชล้มลุก มีเหง้าใต้ดิน ลำต้นเทียมมีกาบใบอวบหนาหุ้มไว้ใบเดี่ยวเรียงสลับซ้อนกัน เป็นรูปกรวย รูปรี ปลายใบแหลม ดอกเป็นช่อแทงออกมาระหว่างก้านใบ สีขาวอมชมพู ผลขนาดเล็ก เมื่อแก่จัดจะแตกออกเป็น 3 แฉก ภายในมีเมล็ดขนาดใหญ่

พบขึ้นบริเวณป่าดิบชื้น ดินร่วนปนทราย ระบายน้ำดี

สรรพคุณ บำรุงกำลัง แก้ปวดเมื่อยและอาการเหนื่อยล้า และเพิ่มสมรรถภาพทางเพศ ขับลม เป็นยาอายุวัฒนะ (เชื่อว่าช่วยบำรุงสมรรถภาพทางเพศชาย) แก้จุกเสียด แก้ปวดท้อง หรือใช้ลวกกับเหล้าขาว คั้นน้ำดื่ม แก้โรคมดลูกพิการ มดลูกหย่อน ใช้กวาดคอเด็ก แก้โรคตานขางในเด็ก หรือต้มดื่มแก้โรคตา

ภูมิหลัง

จังหวัดเลยมีลักษณะพื้นที่เป็นภูเขาสูงสลับซับซ้อน เหมาะสมกับการปลูกกระชายดำ ที่เจริญได้ดีในพื้นที่ภูเขา ความสูงจากระดับน้ำทะเล 500 – 700 เมตร อากาศแห้งและเย็น สภาพดินร่วนซุย ระบายน้ำได้ดี แหล่งปลูกกระชายดำอยู่ในอำเภอนาแห้ว ด่านซ้าย และภูเรือ แม้ปัจจุบันจังหวัดเลยไม่ใช่จังหวัดที่ปลูกกระชายดำ มากที่สุดในประเทศไทย แต่กระชายดำจากจังหวัดเลยเป็นกระชายดำที่มีคุณภาพสูงเป็นที่ต้องการของตลาด

กระชายดำเป็น 1 ใน 15 รายการ Herbal Champions เป็นสมุนไพรที่มีความพร้อมตามห่วงโซ่ การพัฒนาสมุนไพร Herbal Champions สามารถพัฒนาต่อยอดเป็นผลิตภัณฑ์สินค้าได้ทั้ง 4 อุตสาหกรรม คือ 1) อุตสาหกรรมอาหารและเครื่องดื่ม 2) อุตสาหกรรมอาหารเสริม 3) อุตสาหกรรมยา และ 4) อุตสาหกรรม เครื่องสำอาง ตามประกาศกรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก เรื่อง สมุนไพร Herbal Champions กำหนดขึ้นตามแผนปฏิบัติการด้านสมุนไพรแห่งชาติ ฉบับที่ 2 พ.ศ. 2566 - 2570 วัตถุประสงค์สำคัญ เพื่อให้เกิดทิศทางที่ชัดเจนในการวางแผนพัฒนาสมุนไพรให้ครบวงจร เป็นผลิตภัณฑ์ออกสู่ตลาดและสร้าง เศรษฐกิจให้กับประเทศ ให้มีแผนงานและโครงการศึกษาวิจัย และพัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพรทั้งระบบ

ศรีสะเกษ

■ ภาคเหนือ	■ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
■ ภาคกลาง	■ ภาคตะวันตก
■ ภาคตะวันออก	■ ภาคใต้

หอมแดงสมุนไพรเศรษฐกิจ...สินค้าบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ (GI) ของศรีสะเกษ

หอมแดง

Allium ascalonicum L.

วงศ์ AMARYLLIDACEAE

ชื่ออื่น ๆ

หอม หอมแดง หอมหัวเล็ก หัวหอม

ไม้ล้มลุก ลำต้นสั้นและฝังอยู่ใต้ดิน ขนาดสูงประมาณ 30 เซนติเมตร กาบใบพองออกเพื่อสะสมอาหาร ดอกลักษณะเป็นช่อคล้ายร่ม ประกอบด้วยดอกย่อยจำนวนมาก กลีบดอกสีขาวอมม่วงมีกลีบดอก 6 กลีบ

ปลูกกันมากทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคเหนือ

สรรพคุณ แก้ท้องอืดแน่น แก้บวมน้ำ ขับพยาธิ ปวดหลังบริเวณเอว ปวดประจำเดือน แก้ไข้ ขับลม ทำให้ร่างกายอบอุ่น

ภูมิหลัง

หอมแดงเป็นพืชผักและสมุนไพรที่คนไทยรู้จักและคุ้นเคยมานาน มีการปลูกต่อเนื่องกันมาอย่างยาวนาน ทั้งในแบบเพื่อเป็นรายได้เสริมหลังฤดูการทำนาและเพื่อการเก็บไว้บริโภคในครัวเรือน สันนิษฐานว่าหอมแดงมีถิ่นกำเนิดในเอเชียตะวันตกเฉียงใต้ แถบประเทศอัฟกานิสถานและอิหร่าน โดยการกลายพันธุ์ตามธรรมชาติมาจากหอมใหญ่และมีการคัดเลือกพันธุ์ โดยหอมแดงเป็นพืชอาหารตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 12 ในประเทศฝรั่งเศส

ในส่วนของจังหวัดศรีสะเกษ มีเล่าต่อกันมาว่าหอมแดงศรีสะเกษปลูกจากดินโปนหรือดินจอมปลวก ซึ่งเป็นภูมิปัญญาของปราชญ์ชาวบ้านที่คิดค้นเพื่อแก้ไขปัญหาในการปลูกหอมแดงให้ได้ผลผลิตดียิ่งขึ้น พื้นที่ในการปลูกหอมแดงของจังหวัดศรีสะเกษเป็นดินมูลทราย ที่เป็นดินตะกอนลุ่มน้ำโบราณ ลำน้ำมูลและลำน้ำสาขามูลพัดพาตะกอนดินสะสมทับถมกันเป็นระยะเวลาอันยาวนาน ทำให้ดินมีความอุดมสมบูรณ์สูง และเมื่อใช้ผสมกับดินจอมปลวกที่มีคุณสมบัติเด่นหลายประการ จึงเป็นที่มาของความหอมและความอร่อยของเนื้อหอมแดงคุณภาพ ลักษณะเด่นของหอมแดงศรีสะเกษกล่าวสั้นๆ ได้ว่า “ใหญ่ แห้ง แดง มัน คอเล็ก” หอมแดงจึงกลายเป็นพืชเศรษฐกิจที่สำคัญและมีชื่อเสียงอีกอย่างหนึ่งของจังหวัดศรีสะเกษมาจนถึงปัจจุบัน หอมแดงจังหวัดศรีสะเกษเป็นหอมแดงที่คุณภาพดีที่สุดในประเทศไทย ปี พ.ศ. 2562 หอมแดงศรีสะเกษจึงได้รับขึ้นทะเบียนเป็นสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ (GI)

anauns

สกลนคร

- ภาคเหนือ
- ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
- ภาคกลาง
- ภาคตะวันตก
- ภาคตะวันออก
- ภาคใต้

หมากเฒ่าพืชพื้นถิ่นเทือกเขาภูพาน...สู่สินค้า GI สกลนคร...มากหลายสรรพคุณยา

หมากเฒ่า

Antidesma bunius (L.) Spreng.

วงศ์ PHYLLANTHACEAE

ชื่ออื่น ๆ

มะเฒ่าแดง บ่าเฒ่าฤๅษี เฒ่าซ้าง แมงเฒ่าควาย

ไม้ต้น ใบเดี่ยว สีเขียวเป็นมัน โคนใบเรียวมน ดอกออกเป็นช่อ ตามซอกใบและปลายกิ่ง ดอกแยกเพศ ออกกัน ผลกลม ออกรวมกันเป็นพวง ผลอ่อนสีเขียว เมื่อสุกเป็นสีแดง สุกเต็มที่เปลี่ยนเป็นสีดำ

สรรพคุณ ผล รสเปรี้ยวอมหวาน เป็นยาระบาย ช่วยบำรุงสายตา ฟอกโลหิต ขับเสมหะ บำรุงกำลัง
ภูมิหลัง

จังหวัดสกลนครมีลักษณะพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบสูงล้อมรอบด้วยภูเขาและป่าไม้ ทางตอนเหนือของจังหวัดเป็นที่ราบสูงมีป่าไม้ ส่วนทางตอนใต้เป็นที่ราบสูงเชิงเขา สูงกว่าระดับน้ำทะเลปานกลางโดยเฉลี่ย 172 เมตร เทือกเขาภูพานเป็นเทือกเขาสำคัญในจังหวัดสกลนครที่มีลักษณะภูมินิเวศและความหลากหลายทางชีวภาพของทรัพยากรธรรมชาติสูง และหมากเฒ่าหรือมะเฒ่า มีปรากฏหลักฐานเป็นลายลักษณ์อักษรที่สุดในสมัยอยุธยาตอนปลายในวรรณคดีเรื่อง กาพย์ห่อโคลงนิราศธารทองแดง ของเจ้าฟ้าธรรมธิเบศร (เจ้าฟ้ากุ้ง) เป็นพรรณไม้ในป่าที่ขึ้นอยู่บริเวณเทือกเขาแถบพระพุทธรบาท จังหวัดสระบุรี ในจังหวัดสกลนคร มีการค้นพบต้นหมากเฒ่าที่มีอายุเก่าแก่มากกว่า 200 ปี มีการบริโภคมานาน ส่วนใหญ่จะบริโภคผลสด หรือผสมอาหารเพื่อให้รสเปรี้ยว หมากเฒ่าเป็นผลไม้ท้องถิ่นของภาคอีสานพบมากบริเวณเทือกเขาภูพานและในจังหวัดสกลนคร ซึ่งเป็นแหล่งความหลากหลายทางพันธุกรรมของต้นหมากเฒ่าดั้งเดิม เป็นเวลาเกินกว่า 100 ปี ที่บรรพชนบนเทือกเขาภูพานแห่งนี้ได้ใช้ชีวิตอยู่กับการหาของป่าล่าสัตว์ ซึ่งต้องเดินเท้าในระยะทางไกล จึงต้องพกอาศัยอยู่ในป่าคราวละหลาย ๆ วัน นอกจากเสบียงอาหารที่ต้องเตรียมไปแล้ว ยังมีสิ่งสำคัญอีกชนิดหนึ่งนั่นคือ “น้ำหมากเฒ่า” ซึ่งได้จากการนำผลหมากเฒ่าสุกมาบีบด้วยมือแล้วกรองเอาแต่น้ำใส่ภาชนะติดตัวไปเพราะใช้เป็นยาแก้ร้อนใน ถอนพิษไข้

สงขลา

- ภาคเหนือ
- ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
- ภาคกลาง
- ภาคตะวันตก
- ภาคตะวันออก
- ภาคใต้

พืชพื้นถิ่นภาคใต้...สมุนไพร Herbal Champions

กระท่อม

Mitragyna speciosa (Korth.) Havil.

วงศ์ RUBIACEAE

ชื่ออื่น ๆ

ท่อม อีถ่าง

ไม้ต้น ใบเรียงตรงข้ามสลับตั้งฉาก มีหูใบระหว่างก้านใบเป็นแผ่นคล้ายใบ ช่อดอกแบบช่อกระจุกแน่น ออกตามปลายกิ่ง 1-3 ช่อ ช่อกลางก้านช่อสั้นมาก ดอกสีเหลือง รูปหลอดเล็ก ผลแบบผลแห้งแตก มีสันตามยาว กระท่อมมีเขตการกระจายพันธุ์ในประเทศไทยทางภาคตะวันตกเฉียงใต้และภาคใต้ ขึ้นตามริมน้ำ ในต่างประเทศพบที่ภูมิภาคมาเลเซีย

สรรพคุณ กระท่อมแก้บิด ท้องร่วง ท้องเสีย แก้ปวดมวนท้อง ปวดเบ่ง ท้องเฟ้อ และปวดเมื่อยตามร่างกาย

ภูมิหลัง

ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา เป็นถิ่นวัฒนธรรมดั้งเดิมที่มีการใช้ใบกระท่อมมาช้านาน เนื่องจากกระท่อมเป็นพันธุ์ไม้ในท้องถิ่นที่พบได้ตามป่าดิบชื้น ริมลำธาร โดยชาวบ้านนิยมปลูกไว้ภายในบริเวณบ้าน ตามร่องสวน ป่าสมรมข้างบ้าน หรือตามคันนา จนเมื่อปี พ.ศ. 2522 กระท่อมถูกประกาศเป็นพืชเสพติดให้โทษประเภท 5 ห้ามการปลูกและมีไว้ในครอบครอง ต้นกระท่อมจึงถูกโค่นและทำลาย เพราะเกรงกลัวการทำผิดกฎหมาย แต่ก็ยังมีการลักลอบปลูกกันทั่วไป เนื่องจากความนิยมในการเคี้ยวกระท่อม ที่เชื่อว่าจะช่วยกระตุ้นและเพิ่มประสิทธิภาพให้การทำงานกลางแดดให้ทนทานนานขึ้น น้ำต้มใบกระท่อมร่วมกับเครื่องดื่มอื่น ๆ กลายเป็นเครื่องดื่มที่กลุ่มวัยรุ่นนิยมในชื่อ “สี่คุณร้อย” นอกจากนี้กระท่อมยังเป็นพืชสมุนไพรที่หมอพื้นบ้านใช้เป็นยารักษาโรคมาช้านาน ในการรักษาอาการไอ ท้องเสียแก้ปวดเมื่อยและช่วยให้นอนหลับ และเชื่อว่าช่วยรักษาโรคเบาหวานได้ ใบกระท่อมเป็นของขบเคี้ยวต้อนรับแขกที่มาเยี่ยมเยือน และใช้พิธีกรรมการบูชาผีบรรพบุรุษหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่นับถือ หลังจากกระท่อมถูกปลดออกจากรายการยาเสพติดให้โทษประเภทที่ 5 ความนิยมการเคี้ยวกระท่อมก็กลับมาเพิ่มความนิยม การวางขายใบกระท่อมมีให้เห็นทั่วไปตามริมถนนทั่วประเทศไทย

กระท่อมเป็นสมุนไพรที่มีศักยภาพในการผลักดันให้เป็นสมุนไพร Herbal Champions ตามแผนปฏิบัติการด้านสมุนไพรแห่งชาติ ฉบับที่ 2 พ.ศ. 2566 - 2570 จังหวัดสงขลาเป็นพื้นที่ที่เหมาะสมในการส่งเสริมการปลูกกระท่อมด้วยสภาพอากาศร้อนชื้น คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ เป็นหน่วยงานด้านวิชาการในจังหวัดสงขลาที่มีความสนใจในการศึกษาวิจัยประสิทธิภาพและฤทธิ์ทางเภสัชวิทยาของใบกระท่อมอย่างจริงจังเพื่อพัฒนาและส่งเสริมการใช้กระท่อมทางยา

สตูล

- ภาคเหนือ
- ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
- ภาคกลาง
- ภาคตะวันตก
- ภาคตะวันออก
- ภาคใต้

เกายาแก้ปวดแก้เส้น...สรรพคุณเทียบเท่ายาแผนปัจจุบัน

เกาวัลย์เปรียง

Brachypterum scandens (Roxb.) Wight & Arn. ex Miq.

วงศ์ FABACEAE

ชื่ออื่น ๆ

เครือเขาหนัง เกาตาปลา พานไสน

เป็นไม้เถาเลื้อยขนาดใหญ่ มีกิ่งเหนียวและทนทาน เถาแก่มีเนื้อไม้แข็ง เปลือกเถาเรียบและเหนียว เป็นสีน้ำตาลเข้มอมสีดำหรือแดง เถาใหญ่มักจะบิด เนื้อไม้เป็นสีออกน้ำตาลอ่อน ๆ มีวงเป็นสีน้ำตาลไหม้ ตามกิ่งอ่อนและยอดอ่อนมีขนสีน้ำตาลปกคลุม ใบเป็นใบประกอบแบบขนนก ออกเรียงสลับกัน มีใบย่อย 4-8 ใบ ลักษณะของใบย่อยเป็นรูปรี ดอกเป็นช่อกระจุกออกตามซอกใบและปลายยอด ดอกเป็นสีขาวอมสีม่วงอ่อนคล้ายกับดอกถั่ว ผลเป็นฝักแบน โคนฝักและปลายฝักมน ฝักเมื่อแก่เป็นสีน้ำตาลอ่อน

พบตามป่าโปร่ง ชายป่าละเมาะ ตามเรียกสวนทั่วประเทศไทย

สรรพคุณ เถาขับปัสสาวะ แก้บิด แก้หวัด ใช้เถาคั่วไฟให้หอมชงน้ำกินแก้ปวดเมื่อย แก้เส้นเอ็นพิการ แก้เมื่อยขบในร่างกาย แก้กระษัยเหน็บชา

ภูมิหลัง

จังหวัดสตูลเป็นมีพื้นที่ป่ากว่าร้อยละ 50 ของพื้นที่ทั้งหมดของจังหวัดทั้งป่าชายเลนและป่าบก ด้วยสภาพพื้นที่ป่าที่ค่อนข้างสมบูรณ์ มีความหลากหลายของพรรณพืชค่อนข้างสูง โดยเฉพาะเกาวัลย์เปรียงที่เป็นสมุนไพรเด่นที่พบมากตามป่าโปร่ง พื้นที่โล่งตามแนวขอบป่าของจังหวัดสตูล ภูมิปัญญาหมอพื้นบ้านใช้เกาวัลย์เปรียงรักษาอาการปวดเมื่อย แก้เส้นแก้เอ็น เกาวัลย์เปรียงของจังหวัดสตูล เป็นสมุนไพรที่มีคุณภาพสูง เกาวัลย์เปรียงถูกบรรจุอยู่ในรายการยาจากสมุนไพร ในบัญชียาหลักแห่งชาติด้านสมุนไพร เป็นยาสำหรับรับประทานเพื่อรักษาโรคในกลุ่มอาการทางกล้ามเนื้อและกระดูก ทั้งในรูปแบบยาแคปซูลและสารสกัด สถานพยาบาลของรัฐทั้งระดับประเทศและในจังหวัดสตูลมีแนวโน้มการใช้สมุนไพรเกาวัลย์เปรียงแคปซูลเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องทุกปี ตามรายงานระบบคลังข้อมูลสุขภาพ Health Data Center (HDC) ของกระทรวงสาธารณสุข พบว่าในปี พ.ศ. 2566 มีการใช้ยาสมุนไพรเกาวัลย์เปรียงแคปซูล ถึง 736,266 ครั้ง เป็นสมุนไพร

ที่มีการใช้มากที่สุดเป็นลำดับที่ 6 รองจาก ขมิ้นชัน มะขามป้อม มะแว้ง มะขามแขก และไพล ตามลำดับ ทั้งนี้ จังหวัดสตูลมีสภาพนิเวศวิทยาที่เหมาะสมจะเป็นแหล่งวัตถุดิบเภสัชภัณฑ์เปรี๊ยะที่สำคัญและคุณภาพสำหรับการผลิตยาไทยที่มีคุณภาพในระดับประเทศ

สมุทรปราการ

 ภาคเหนือ	 ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
 ภาคกลาง	 ภาคตะวันตก
 ภาคตะวันออก	 ภาคใต้

เมืองหน้าด่านทางทะเล...แหล่งเหื่อกปลาหมอดอกขาวคุณภาพดี

เหื่อกปลาหมอดอกขาว

Acanthus ebracteatus Vahl

วงศ์ ACANTHACEAE

ชื่ออื่น ๆ

แก้มหอม แก้มหอมเล จะเกร็ง นางเกร็ง เหื่อกปลาหมอ เหื่อกปลาหมอน้ำเงิน อีเกร็ง

ไม้ล้มลุกอายุหลายปี ลำต้นอวบ มีหนาม ใบเดี่ยว เรียงตรงข้ามสลับตั้งฉาก แผ่นใบรูปรี ขอบใบเว้าหยัก เล็กน้อยมีหนามแหลม ผิวใบเรียบลื่นเป็นมัน ดอกแบบช่อกระจุกตั้ง ตามปลายยอด ดอกย่อยกลีบดอกสีขาว ผลแห้งแตก ทรงกระบอก หรือทรงรี มีเมล็ด 4 เมล็ด

พบมากในบริเวณป่าชายเลน หรือตามพื้นที่ชายน้ำริมคลอง เจริญเติบโตได้ดีในที่ร่ม ที่มีความชื้นสูง หรือแถบดินเค็ม ไม่ชอบที่ดอน พบมากในภาคกลางและภาคตะวันออก

สรรพคุณ แก้อาการเหน็บชา อัมพาต ปวดเมื่อย ปวดฟัน แก้หืด แก้ไอ ขับเสมหะ เป็นยาอายุวัฒนะ แก้ฝี ขับโลหิต ขับน้ำเหลืองเสีย แก้ท้องเฟ้อ แก้พิษแมลงสัตว์กัดต่อย

ภูมิหลัง

จังหวัดสมุทรปราการ หรือ เมืองปากน้ำ ตั้งอยู่ตอนปลายสุดของแม่น้ำเจ้าพระยาและเหนืออ่าวไทย ในอดีตเป็นเมืองที่มีความสำคัญทางยุทธศาสตร์ เพราะเป็นเมืองหน้าด่านทางทะเล มีป้อมปราการมากมาย ที่สร้างขึ้นเพื่อป้องกันการรุกรานของข้าศึกในสมัยอยุธยา ด้วยสภาพพื้นที่ของจังหวัดสมุทรปราการ ในอำเภอเมืองสมุทรปราการ บางบ่อ และพระสมุทรเจดีย์เป็นชายฝั่งทะเลยาวมีแนวป่าชายเลน และแม่น้ำ ลำคลองหลายสาขา สภาพดินเลนและน้ำกร่อยเป็นพื้นที่ที่เหมาะสมสำหรับการเจริญของเหื่อกปลาหมอดอกขาว ที่เป็นสมุนไพรที่มีชื่อเสียงของจังหวัดสมุทรปราการ สมุนไพรเหื่อกปลาหมอเป็นเภสัชวัตถุที่สำคัญในการผลิต ยาไทย เช่น ตำรับยาปราบชมพูทวีป เป็นตำรับยาที่อยู่ในกลุ่มยาบรรเทาอาการหวัด ตามบัญชียาหลักแห่งชาติ ด้านสมุนไพร ในตำรับนี้ใช้เหื่อกปลาหมอทั้งต้นเป็นตัวยาลักษณะ 120 กรัมในผงยา 465 กรัม สรรพคุณ บรรเทาอาการหวัดในระยะแรก และอาการที่เกิดจากการแพ้อากาศ

สมุทรสงคราม

- ภาคเหนือ
- ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
- ภาคกลาง
- ภาคตะวันตก
- ภาคตะวันออก
- ภาคใต้

เกลือสมุทรแม่กลอง สิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ (GI)...ธาตุวัตถุสำคัญในตำรับยาไทย

เกลือทะเล

โซเดียมคลอไรด์ (NaCl)

เกลือทะเล หรือเกลือสมุทร เป็นเกลือธรรมชาติ ที่เกิดจากการนำน้ำทะเลมาตากแดดในนาเกลือ ให้น้ำระเหยออกจนเกิดเป็นผลึกเกลือ แร่ธาตุส่วนใหญ่ประกอบด้วยโซเดียมคลอไรด์ (NaCl)

สรรพคุณ ของเกลือ ช่วยบำรุงธาตุทั้งสี่ แก้น้ำดีพิการ แก้โรคท้องมาน รักษาเนื้อหนังไม่ให้เน่าเปื่อย แก่น้ำเหลืองเสีย

ภูมิหลัง

เกลือทะเล เป็นธาตุวัตถุสำคัญในตำรับยาไทย เกลือสมุทรหรือเกลือแกง เป็นเกลือที่ได้จากน้ำทะเล เป็นสมุนไพรเสริม ในตำรับยาแผนไทยโบราณหากในตำรับยาไม่ได้ระบุว่าเป็นเกลือชนิดใด ให้เข้าใจว่าเกลือสมุทร

“เกลือสมุทรแม่กลอง” เป็นเกลือเม็ดและดอกเกลือ ซึ่งเป็นผลึกเกลือมีสีขาวตามธรรมชาติ รสชาติเค็ม กลมกล่อมละลายน้ำได้เร็ว เกิดจากการนำน้ำทะเลบริเวณอ่าวแม่กลองที่ไหลผ่านป่าชายเลนมาตามแพรงคูกุ คลองที่ปกคลุมไปด้วยป่าแสม ป่าโกงกาง ส่งผลให้น้ำทะเลสะอาด และมีคุณภาพดี มาตากในแปลงนาให้ระเหยจนตกผลึก แหล่งผลิตเกลือสมุทรแม่กลองอยู่ใน พื้นที่อำเภอเมืองสมุทรสงคราม ซึ่งเป็นพื้นที่ติดชายฝั่งทะเล ลักษณะของดินเป็นดินเหนียวและดินเค็ม พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นดินชุดสมุทรสงคราม เป็นดินลึก ดินเหนียวตลอดหน้าตัด ปฏิกิริยาของดินเป็นกรดปานกลางถึงด่างปานกลาง มีความสามารถในการอุ้มน้ำสูง และทำให้น้ำซึมผ่านได้ช้า

ลักษณะพื้นที่และแหล่งภูมิศาสตร์ ทำให้พื้นที่นาเกลือบริเวณจังหวัดสมุทรสงคราม ได้รับแสงแดดจัด ค่อนข้างยาวนาน ส่งผลให้พื้นดินไม่เน่าจนเกินไป ความเข้มของแสงแดดที่จัดสม่ำเสมอ ช่วยให้การระเหยของผิวน้ำในนาเกิดการตกผลึกเกลือได้ปริมาณมาก ผสมผสานกับกรรมวิธีการผลิตที่ได้รับสืบทอดกันรุ่นสู่รุ่น ทำให้เกลือสมุทรแม่กลองมีความขาว สะอาด อุดมด้วยแร่ธาตุไอโอดีน มีรสชาติเค็มกลมกล่อมตามธรรมชาติ ขึ้นชื่อเรื่องคุณภาพดี เหมาะสำหรับใช้ปรุงรสอาหาร เป็นที่ยอมรับจากคนทั่วไป และสร้างรายได้ให้กับเกษตรกรในชุมชนไปกว่า 51 ล้านบาท จนได้รับการประกาศขึ้นทะเบียนเป็นสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ (GI) เมื่อปี พ.ศ. 2566

สมุทรสาคร

 ภาคเหนือ	 ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
 ภาคกลาง	 ภาคตะวันตก
 ภาคตะวันออก	 ภาคใต้

เหงือกปลาหมอดอกขาว...สมุนไพรพื้นบ้านในป่าชายเลนสมุทรสาคร

เหงือกปลาหมอดอกขาว

Acanthus ebracteatus Vahl

วงศ์ ACANTHACEAE

ชื่ออื่น ๆ

แก้มหมอบ แก้มหมอบเล จะเกร็ง นางเกร็ง เหงือกปลาหมอ เหงือกปลาหมอน้ำเงิน อีเกร็ง

ไม้ล้มลุกอายุหลายปี ลำต้นอวบ มีหนาม ใบเดี่ยว เรียงตรงข้ามสลับตั้งฉาก แผ่นใบรูปรี ขอบใบเว้าหยักเล็กน้อยมีหนามแหลม ผิวใบเรียบลื่นเป็นมัน ดอกแบบช่อกระจุกตั้ง ตามปลายยอด ดอกย่อยกลีบดอกสีขาว ผลแห้งแตก ทรงกระบอก หรือทรงรี มีเมล็ด 4 เมล็ด

พบมากในบริเวณป่าชายเลน หรือตามพื้นที่ขายน้ำริมคลอง เจริญเติบโตได้ดีในที่ร่ม ที่มีความชื้นสูงหรือแถบดินเค็ม ไม่ชอบที่ดอน พบมากในภาคกลางและภาคตะวันออก

สรรพคุณ แก้อาการเหน็บชา อัมพาต ปวดเมื่อย ปวดฟัน แก้หืด แก้ไอ ขับเสมหะ เป็นยาอายุวัฒนะ แก้ฝี ขับโลหิต ขับน้ำเหลืองเสีย แก้ท้องเฟ้อ แก้พิษแมลงสัตว์กัดต่อย

ภูมิหลัง

“เมืองสมุทรสาคร” หมายความว่า เมืองแห่งทะเลและแม่น้ำ เนื่องด้วยจังหวัดสมุทรสาครเป็นจังหวัดชายทะเล ตั้งอยู่ปากแม่น้ำท่าจีนในเขตภาคกลางตอนล่างของประเทศไทย สภาพภูมิประเทศเป็นที่ราบลุ่มชายฝั่งทะเล สูงจากระดับน้ำทะเลปานกลางประมาณ 100 - 200 เมตร พื้นที่ตอนล่างของจังหวัดในเขตอำเภอเมืองและอำเภอบ้านแพ้วติดทะเลอ่าวไทย ชายฝั่งทะเลยาวประมาณ 40 กิโลเมตร มีพื้นที่ป่าชายเลนตามแนวชายฝั่งที่คงสภาพประมาณ 167,491.60 ไร่ เป็นพื้นที่ที่มีความหลากหลายของพันธุ์พืชค่อนข้างสูง โดยเฉพาะเหงือกปลาหมอดอกขาวเป็นพันธุ์ไม้เด่นที่พบมากตามแนวป่าชายเลน ตามริมคลองสาขา และพื้นที่เปิดโล่งทั่วไป เหงือกปลาหมอดอกขาวมีสรรพคุณทางยาสมุนไพร ตามภูมิปัญญาท้องถิ่นสมุทรสาครใช้เหงือกปลาหมอดอกขาวรักษาโรคผิวหนัง สมุนไพรเหงือกปลาหมอ เป็นเภสัชวัตถุที่สำคัญในการผลิตยาไทย เช่น ตำรับยาปราบชมพูทวีป เป็นตำรับยาที่อยู่ในกลุ่มยาบรรเทาอาการหวัด ตามบัญชียาหลักแห่งชาติด้านสมุนไพร

ในตำรับนี้ใช้เหงือกปลาหมอทั้งต้นเป็นตัวยาลหลัก หนัก 120 กรัมในผงยา 465 กรัม สรรพคุณบรรเทาอาการหวัดในระยะแรก และอาการที่เกิดจากการแพ้อากาศ

สระแก้ว

- ภาคเหนือ
- ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
- ภาคกลาง
- ภาคตะวันตก
- ภาคตะวันออก
- ภาคใต้

มะระขึ้นกสมุนไพรรสมบบำรุงตับ...แหล่งอินซูลินธรรมชาติจากพืช

มะระขึ้นก

Momordica charantia L. forma abbreviata (Ser.) W.J.de Wilde & Duyfjes

วงศ์ CUCURBITACEAE

ชื่ออื่น ๆ

ผักเหย ผักไห มะร้อยรู มะท่อย มะไห่

ไม้เลื้อยพันต้นไม้อื่น มีมือเกาะ ลำต้นเป็นเหลี่ยมมีขนปกคลุม ใบเดี่ยว ออกสลับลักษณะคล้ายใบแตงโม แต่เล็กกว่า มีสีเขียวทั้งใบ ขอบใบหยัก เว้าลึก มี 5-7 หยัก ปลายใบแหลม ออกดอกเดี่ยวตามง่ามใบ สีเหลืองอ่อน มี 5 กลีบ เกสรมีสีเหลืองแก่ถึงส้ม กลีบดอกบาง ข้าง่าย ผลเดี่ยว รูปกระสวย ผิวขรุขระ มีปุ่มยื่นออกมา ผลอ่อนมีสีเขียว ผลสุกมีสีเหลืองถึงส้ม ผลแก่แตก้าออก เมล็ดสุกมีสีแดงสด รูปร่างกลมแบน

พบทั่วไปตามชายป่าที่รกร้าง และเป็นพืชปลูกได้ทุกภาค

สรรพคุณ ผลดิบ รับประทานบำรุงน้ำดี ทำให้เจริญอาหาร บำรุงร่างกาย แก่ตับม้ามอักเสบ ขับพยาธิ เป็นยาระบายอ่อน ๆ คั้นเอาน้ำอมแก้ปากเปื่อย หันตากแห้งชงกับน้ำดื่ม แก้เบาหวาน

ภูมิหลัง

มะระขึ้นกเป็นผักพื้นบ้านรสมบ ที่เป็นที่นิยมนำมารับประทานสดหรือลวกจิ้ม น้ำพริก มะระขึ้นก เป็นสมุนไพรที่ใช้กันมานานนับพันปีในศาสตร์การแพทย์อายุรเวทของอินเดีย มะระขึ้นกใช้รักษาเบาหวาน โรคตับ บรรเทาอาการโรคเกาต์และข้ออักเสบ ตำรายาไทยใช้ใบมะระขึ้นกในตำรับยาเขียวลดไข้ รากมะระขึ้นก เป็นตัวยาลำคัญในตำรับยาแก้โลหิตเป็นพิษและโรคตับ ยามะระขึ้นก มีสรรพคุณแก้ไข้ แก่ร้อนใน เจริญอาหาร มีสารอินซูลินธรรมชาติ (อินซูลิน พี หรือโพลีเปปไทด์ พี) เป็นสารขมกลุ่มคิวเคอร์บิตาซินที่มีโครงสร้างคล้าย อินซูลิน คือ สาร momordicosides, momordicins และ charantoside ที่ช่วยควบคุมระดับน้ำตาล ในเลือดได้ ในรายการบัญชียาหลักแห่งชาติด้านสมุนไพร มะระขึ้นกจัดอยู่ในกลุ่มยาแก้ไข้ ผงจากเนื้อผลแก่ ที่ยังไม่สุกของมะระขึ้นกมีสรรพคุณแก้ไข้ แก่ร้อนใน เจริญอาหาร

สระแก้วมีสภาพนิเวศที่เหมาะสมในการปลูกมะระขึ้นกในภาคตะวันออก มะระขึ้นกที่ปลูกโดยกลุ่ม วิสาหกิจชุมชนการผลิตสมุนไพร ตำบลเขาสามสิบ อำเภอเขาฉกรรจ์ (ฟาร์มจันทุน) เป็นมะระขึ้นกที่มีคุณภาพสูง

สำหรับส่งโรงงานผลิตยา เป็นการพัฒนาต่อยอดภูมิปัญญาด้านสมุนไพรของจังหวัดสระแก้ว และส่งเสริมอาชีพของเกษตรกรในพื้นที่ชายแดน ให้มีรายได้ ลดรายจ่าย มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น

สระบุรี

- ภาคเหนือ
- ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
- ภาคกลาง
- ภาคตะวันตก
- ภาคตะวันออก
- ภาคใต้

จันทน์ผาพันธุ์ไม้เด่นบนเขาหินปูน...ก่อเกิดลักจั่น...เครื่องยาสำคัญในตำรับยาไทย

จันทน์ผา

Dracaena cochinchinensis (Lour.) S.C.Chen

วงศ์ ASPARAGACEAE

ชื่ออื่น ๆ

ลักจั่น ลากะจั่น ลักกะจั่นทน์ ลักจั่นจั่นทน์แดง

เป็นพืชใบเลี้ยงเดี่ยว ไม้พุ่มขนาดกลางหรือไม้ต้นขนาดเล็ก ลำต้นแกร่ง เป็นลำตั้งตรงหรือโค้งงอ เปลือกของลำต้นเกลี้ยงเป็นสีเทานวล ใบแตกออกเป็นข้อที่ส่วนยอด หรือบางทีก็แตกสาขาออกจากลำต้นใหญ่ ได้อีกลักษณะของใบรูปขอบขนานหรือรูปหอกเรียวยาว ปลายใบแหลม ดอกแบบช่อแยกแขนง มักห้อยลง ผลทรงกลมขนาดเล็ก ผลสุกสีดำ

พบได้ตามภูเขาหินปูน หรือตามหน้าผาสูงชัน หรือเกาะกลางทะเล พบได้ทุกภาคของประเทศไทย

สรรพคุณ แก่น ที่มีเชื้อราลง จนทำให้แก่นมีสีแดง แก้วพิษไข้ภายนอกและภายใน แก้วใช้ทุกชนิด แก้วใช้ช้อนเกิดจากขางและดี แก้วข้างเด็ก แก้วกระสับกระส่าย แก้วร้อนดับพิษไข้ทุกชนิดแก้วร้อนในกระหายน้ำ ลดความร้อน ทำให้หัวใจชุ่มชื้น แก้วเหงื่อตก กระสับกระส่าย บำรุงหัวใจ แก้วพิษผีที่มีอาการอักเสบและปวดบวม แก้วบาดแผล แก้วเลือดออกตามไรฟัน ฝนทาแก้ฟกบวม แก้วผี

ภูมิหลัง

จันทน์ผาเป็นพืชชนิดหนึ่งที่พบได้ตามหน้าผา เกาะกลางทะเล หรือภูเขาสูง โดยเฉพาะเขาหินปูน เมื่อต้นจันทน์ผามีอายุมาก กลางลำต้นจะมีรูกลาง เนื้อไม้ส่วนกลางลำต้นจะเปลี่ยนจากสีขาวเป็นสีแดง แล้วก็จะยืนต้นตาย จึงนำส่วนสีแดงตรงกลางลำต้นมาใช้ประโยชน์ทางยา เรียกว่า ลักจั่น หรือลักจั่นจั่นทน์แดง คำว่า ลักจั่น หมายถึง กิ่งๆ ไม่จริง ไม่แท้ นั้นเหมือนถึงกิ่ง ๆ จะเป็นจันทน์หรือจันทน์แดง ลักจั่นเป็นตัวยาคัญในตำรับยาไทยโดยเฉพาะในกลุ่มยาหอม เนื่องจากเป็นตัวยาคึ่งที่มีกลิ่นหอม เช่น ยาหอมเทพจิตร ยาหอมนวโกฐ ยาเขียวหอม ยาจันทน์ลีลา และกลุ่มยารักษาอาการไอ เช่น ยามหานิลแห่งทอง ทั้งหมดอยู่ในบัญชียาหลักแห่งชาติด้านยาสมุนไพร พ.ศ. 2566

จันทน์ผาเป็นพันธุ์ไม้เด่นบริเวณเขาหินปูน ด้วยสภาพภูมิประเทศของจังหวัดสระบุรีที่เป็นเขาที่ย่อมหรือที่ราบสูงและภูเขา ได้แก่บริเวณทางเหนือของอำเภอเฉลิมพระเกียรติ อำเภอแก่งคอย อำเภอมวกเหล็ก อำเภอพระพุทธบาท และอำเภอวังม่วง ซึ่งในเขตพื้นที่ดังกล่าวส่วนมากเป็นพื้นที่ภูเขาที่มีเนินเขาลูกโดด สลับกับที่ราบสูง มีความสูงเฉลี่ยอยู่ประมาณ 100-500 เมตร จากระดับน้ำทะเลปานกลาง จึงพบจันทน์ผาเป็นไม้เด่นในพื้นที่

สิงห์บุรี

- ภาคเหนือ
- ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
- ภาคกลาง
- ภาคตะวันตก
- ภาคตะวันออก
- ภาคใต้

กล้วยน้ำว้า...จากพืชป่าสู่พันธุ์ปลูก...มากสรรพคุณยา รักษาโรค

กล้วยน้ำว้า

Musa ABB cv. Kluai 'Namwa'

วงศ์ MUSACEAE

ชื่ออื่น ๆ

กล้วยมะลิอ่อง กล้วยใต้ กล้วยอ่อง กล้วยตานีอ่อง

ไม้ล้มลุก ลำต้นสั้นอยู่ใต้ดิน กาบเรียงเวียนซ้อนกันเป็นลำต้นเทียม ใบเดี่ยวขนาดใหญ่ ออกเรียงสลับ รูปขอบขนานด้านล่างมีนวลสีขาว เส้นใบแบบขนาน ด้านล่างมีนวลสีขาว เส้นใบขนานกันในแนวขวาง ก้านใบเป็นร่องแคบ ดอก ออกเป็นช่อที่ปลายยอดห้อยลง เรียกว่า หัวปลี มีใบประดับขนาดใหญ่หุ้มสีแดงเข้ม เมื่อบานจะม้วน งอขึ้น ผล รูปรี เนื้อในมีสีขาว มีรสหวาน เมล็ดกลม สีดำ เป็นพืชปลูกพบได้ทั่วไปทุกภาคของประเทศไทย

สรรพคุณ ราก แก้กษัตเบา ต้น ห้ามเลือด แก้กโรคไส้เลื่อน ใบ รักษาแผลสุนัขกัด ห้ามเลือด ยางจากใบ ห้ามเลือด สมานแผล ผลดิบรักษาโรคระเคาะ แก้กท้องเสีย ผลสุกช่วยระบาย ยาอายุวัฒนะ

ภูมิหลัง

กล้วยน้ำว้าเป็นกล้วยพันธุ์ปลูกที่เกิดจากลูกผสมระหว่างกล้วยป่ากับกล้วยตานี เป็นกล้วยที่ปลูกมากที่สุดในประเทศไทย เนื่องจากเป็นกล้วยที่ปลูกง่าย เป็นกล้วยที่ให้พลังงานสูง นิยมนำมารับประทานสดหรือแปรรูปเป็นทั้งอาหารคาวและอาหารหวาน กล้วยเป็นสมุนไพรที่สำคัญในรายการยาสมุนไพรที่ใช้ในสาธารณสุขมูลฐานในอาเซียน ผงละเอียดของผลดิบที่เจริญเต็มที่และแห้ง มีข้อบ่งใช้ในการรักษาแผลในกระเพาะอาหารและลำไส้เล็ก (แผลเปื่อยเพปติก) ซึ่งพบว่ามิใช่ทั้งในประเทศไทยและเมียนมา ส่วนในประเทศอินโดนีเซียแนะนำให้รับประทานกล้วยสุกครั้งละ 3 ผล ในตอนเช้าเพื่อป้องกันการเกิดแผลในกระเพาะอาหารและโรคหัวใจ นอกจากนี้ในบัญชียาหลักแห่งชาติด้านสมุนไพร ยากกล้วย จัดอยู่ในกลุ่มยาบรรเทาอาการท้องเสีย โดยใช้ผงจากผลกล้วยน้ำว้าดิบชนิดแก่จัดหรือผงจากกล้วยหักมุกดิบชนิดแก่จัดก็ได้ มีสรรพคุณใช้บรรเทาอาการท้องเสียชนิดที่ไม่เกิดจากการติดเชื้อ เช่น อุจจาระไม่เป็นมูกหรือมีเลือดปน รับประทานครั้งละ 10 กรัม ชงในน้ำร้อน 120- 200 มิลลิลิตร วันละ 3 ครั้ง ก่อนอาหาร เช้า กลางวัน และเย็น

จังหวัดสิงห์บุรี เป็นพื้นที่ในกลุ่มภาคกลางที่เหมาะสมกับการปลูกกล้วยน้ำว้า เพื่อส่งเสริมเป็นพืชเศรษฐกิจ และเป็นวัตถุดิบในการผลิตยาสมุนไพรในประเทศไทย

สุโขทัย

- ภาคเหนือ
- ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
- ภาคกลาง
- ภาคตะวันตก
- ภาคตะวันออก
- ภาคใต้

เพกา..ผักพื้นบ้านมากคุณค่าทางยา..ศักยภาพสู่สมุนไพรเศรษฐกิจสำคัญของสุโขทัย

เพกา

Oroxylum indicum (L.) Benth. ex Kurz

วงศ์ BIGNONIACEAE

ชื่ออื่น ๆ

มะลิดไม้ มะลื่นไม้ ลิดไม้ ลิ่นฟ้า หมากลิ่นก้าง หมากลิ่นช้าง

ไม้ยืนต้นผลัดใบ ลำต้นสูงชะลูด ประมาณ 5 - 20 เมตร เปลือกต้นเรียบสีเทา และมีรอยแผลเป็นที่เกิดจากการหลุดร่วงของใบ การแตกกิ่งก้านสาขามีไม่มาก แตกใบที่ปลายยอด ใบเป็นใบประกอบแบบขนนกสามชั้น ใบย่อยรูปไข่ ปลายแหลม โคนมน ขอบและผิวใบเรียบ ดอกออกเป็นช่อที่ปลายยอด ก้านช่อดอกใหญ่ แข็งและยาวมาก ดอกย่อยสีชมพูแกมม่วงเข้ม ผลเป็นฝักแบนยาวคล้ายดาบ เมล็ดรูปไตแบน มีปีกสีขาวบางล้อมรอบ พบได้ทั่วไปตามธรรมชาติ พบตั้งแต่ที่ราบเชิงเขา หุบเขา ริมห้วย ลำธาร หนองบึง ตามท้องทุ่ง ริมทางตลอดจนป่าละเมาะทั่วไป

สรรพคุณ เปลือกต้น รสฝาด ขม เย็น ช่วยสมานแผล ดับพิษกาฬ แก้ก้อนใน แก้ท้องร่วง ทำให้น้ำเหลืองเป็นปกติ ดับพิษโลหิต บำรุงโลหิต แก้เสมหะจุกคอ ขับเสมหะ แก้บิด แก้อาการจุกเสียด แก้ไข้รากสาด แก้ฝีรักษาเมรั้งเพลิง ขับเหงื่อ แก้ไขข้ออักเสบชนิดเฉียบพลัน ช่วยเจริญอาหาร

ภูมิหลัง

เพกาเป็นพันธุ์ไม้คู่เมืองสุโขทัยมาตั้งแต่โบราณ ดังปรากฏภูมิมากรรมเจดีย์แบบสุโขทัย เหนือประตูซุ้มจะมีลายผักเพกา เรียกว่า ซุ้มผักเพกา เพกาเป็นผักพื้นบ้านที่พบได้ทั่วไปเกือบทุกภาค ผักเพกามีรสขม โบราณมักบอกว่า “หวานเป็นลม ขมเป็นยา” เพกาจึงเป็นผักพื้นบ้านที่เป็นยาธรรมชาติ นอกจากนี้เมล็ดเพกา ยังเป็นส่วนประกอบของน้ำจับเลี้ยง ที่มีฤทธิ์แก้อาการร้อนในอีกด้วย งานวิจัยปัจจุบันยืนยันว่าผักเพกา มีสารต้านอนุมูลอิสระสูง มีฤทธิ์ต้านมะเร็งได้ดี ตำรับเพกาเป็นองค์ประกอบของตำรับยาในรายการบัญชียาหลักจากสมุนไพรที่มีการใช้ตามองค์ความรู้ดั้งเดิมตามประกาศคณะกรรมการแห่งชาติด้านยา ปรากฏการใช้เปลือกเพกาในยารักษากลุ่มอาการทางระบบทางเดินอาหาร ปรากฏตำรับ “ยาเหลืองปิดสมุทร” มีส่วนประกอบของเปลือกเพกา ร่วมกับสมุนไพรอื่นอีก 12 ชนิด ในตำรับ มีสรรพคุณบรรเทาอาการท้องเสียชนิดที่ไม่เกิดจาก

การติดเชื้อ เช่น อุจจาระไม่เป็นมูกหรือมีเลือดปนและท้องเสียชนิดที่ไม่มีไข้ ตำรับ “ยาเลือดงาม” มีส่วนประกอบของเปลือกเพกาพร้อมกับสมุนไพรชนิดอื่นๆ ในตำรับ มีสรรพคุณบรรเทาอาการปวดประจำเดือน ช่วยให้ประจำเดือนมาเป็นปกติ แก้มตุ๋น

จังหวัดสุโขทัยมีการส่งเสริมการปลูกเพกา โดยในปี พ.ศ. 2566 – 2567 ศูนย์วิจัยและพัฒนาการใช้ประโยชน์ป่าไม้ที่ 2 (สุโขทัย) กรมป่าไม้ได้แจกกล้าเพกาจำนวน 7,000 กล้าให้กับเกษตรกร ในเขตอำเภอศรีสำโรง อำเภอทุ่งเสลี่ยม และอำเภอสวรรคโลก ในการปลูกขยายพันธุ์เพกา เนื่องจากเพกาเป็นพืชปลูกง่าย ปลูกผสมผสานกับพืชชนิดอื่นได้ ผลผลิตมีราคาสูงโดยฝักสดขายในราคากิโลกรัมละ 30 - 50 บาท เมล็ดเพกาแห้งขายในราคา กิโลกรัมละ 100 - 200 บาท โดยจะมีพ่อค้าคนกลางมารับซื้อเมล็ดเพกาแห้งจะนำไปเข้ายาสมุนไพร และส่งขายในอำเภอแม่สอด จังหวัดตาก และจังหวัดขอนแก่น โดยฝักสดจะบรรจุใส่ถุง ถุงละ 5 กิโลกรัม ประมาณ 15 - 25 ฝัก/ถุง เพกาจึงเป็นสมุนไพรพื้นถิ่นและพืชเศรษฐกิจที่สำคัญของสุโขทัย

สุพรรณบุรี

- ภาคเหนือ
- ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
- ภาคกลาง
- ภาคตะวันตก
- ภาคตะวันออก
- ภาคใต้

ว่านพระฉิม...สมุนไพรพื้นบ้านจากหมอพระ...พัฒนาสู่เภสัชตำรับโรงพยาบาลอุ่งทอง

ว่านพระฉิม

Dioscorea bulbifera L.

วงศ์ DIOSCOREACEAE

ชื่ออื่น ๆ

กลิ้งกลางดง เถามันนกก มันขมิ้น มันตกลือด มันทราย มันนกก มันนางนอน มันแนบ มันหมู มันหลวง

ไม้เถาเลื้อยเลื้อยเลื้อยพาดพันต้นไม้อื่น ลำต้นกลมเกลี้ยง เถาเลื้อยแบบหมุนเวียนซ้าย มีหัวอยู่ใต้ดินขนาดใหญ่ และเกิดหัวขนาดเล็กชนิด bulbil ที่ซอกใบ รูปทรงกลม มีลักษณะคล้ายผล มีปุ่มปมที่ผิว ผิวนอกสีน้ำตาลปนเทาซีด เมื่อฝานออกเนื้อภายในมีสีเหลืองส้ม หัวใต้ดินโป่งนูนเป็นลูกๆ โดยเชื่อมติดกันที่โคนต้น ใบเดี่ยว ออกเรียงสลับ รูปหัวใจ ดอกแยกเพศอยู่คนละต้น ออกที่ซอกใบ เป็นช่อเชิงลด ห้อยลง มีกลิ่นหอม ผลแบบแคปซูล รูปขอบขนาน เมล็ดมีปีกที่ฐาน

พบทั่วทุกภาคของประเทศไทย ตามที่ราบเชิงเขาทั่ว ๆ ไป ชอบอากาศที่ร้อนและความชื้นสูงหรือตามที่โล่ง ชายป่า ความสูงจนถึง 1,400 เมตร

สรรพคุณ หัวใต้ดิน ทำให้สุกรับประทานได้ เป็นยาขับปัสสาวะ แก้บิด แก้ลำไส้อักเสบ แก่ริดสีดวงทวาร บำรุงธาตุ แก่น้ำเหลืองเสีย ขับพยาธิ เจริญอาหาร แก้ปวดท้อง ท้องอืด เป็นยาขม ยาเย็น ขับน้ำนม หรือหั่นเป็นแผ่นบาง ๆ ใช้ปิดแผล แก้อักเสบ

ภูมิหลัง

ว่านพระฉิมเป็นพืชจำพวกมัน ที่พบได้ทั่วไปในประเทศไทย เนื่องจากมีลักษณะวิสัยเป็นไม้เถาเลื้อยเลื้อยเลื้อยและขยายพันธุ์ง่าย เจริญเติบโตรวดเร็ว ว่านพระฉิมมีชื่อเรียกแตกต่างกันไปในแต่ละภูมิภาค บางพื้นที่เชื่อว่าว่านพระฉิมเป็นไม้มงคล หากปลูกให้เลื้อยพันตามซุ้มประตูรั้วบ้าน จะเป็นสิริมงคลให้บ้านร่มเย็นและเป็นเมตตามหานิยมกับเจ้าของบ้าน ให้แคล้วคลาดปลอดภัยจากสิ่งไม่ดีทั้งปวง บางพื้นนิยมนำยอดและหัวเป็นอาหารโดยการปรุงให้สุกก่อน เนื่องจากพืชจำพวกมันในสกุล *Dioscorea* จะมีสารพิษจำพวก Dioscorine ที่อาจทำให้เกิดอาการใจสั่น วิงเวียน คลื่นไส้อาเจียน หายใจลำบากได้ หากผู้รับประทานเกิดอาการแพ้ ตามตำรับยาไทยและยาพื้นบ้าน ใช้หัวเป็นยารักษาอาการต่าง ๆ ในรูปแบบยากิน ช่วยขับปัสสาวะ

แก้บิด เป็นต้น และใช้รักษาโรคผิวหนังต่าง ๆ เช่น พอกแก้สิวฝ้า รักษาแผล เป็นต้น

จังหวัดสุพรรณบุรี เป็นจังหวัดที่พบว่านพระฉิมอยู่ทั่วไป การใช้ว่านพระฉิมทางยาแพร่หลายในจังหวัดสุพรรณบุรีปัจจุบันนี้ เริ่มต้นจากท่านเจ้าคุณรัตนเวที เจ้าคณะอำเภอลำลูกกา ท่านเป็นหมอยาสมุนไพร ได้ให้คำแนะนำกับชาวบ้านที่มีอาชีพอัดอ้อยและโดนมีดบาดเป็นประจำว่า ให้ใช้ใบว่านพระฉิมขี้หรือใช้ส่วนหัว ผานโป๊ะแผล จะช่วยห้ามเลือดได้ ต่อมา รพ.สต. ในพื้นที่ได้พัฒนาเป็นนวัตกรรมผงว่านพระฉิมรักษาแผล โดยการนำหัวว่านพระฉิมตากแห้งบดผงแล้วนำมาโรยใส่แผล เพื่อรักษาแผลสดและแผลเปื่อย โรงพยาบาลอุ้มถ้อง เห็นว่าว่านพระฉิมมีประสิทธิภาพในการรักษาแผล จึงได้พัฒนาต่อเป็นเจลว่านพระฉิม สำหรับรักษาแผลกดทับ และแผลสด เจลว่านพระฉิมเป็นเภสัชตำรับโรงพยาบาลอุ้มถ้องและอยู่ในระหว่างเข้าร่วมโครงการการวิจัยทางคลินิกตำรับยาแผนไทยเพื่อเพิ่มในบัญชียาหลักแห่งชาติด้านสมุนไพร สนับสนุนงบประมาณโดยกองทุนภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย

สุราษฎร์ธานี

สุราษฎร์ธานี

- ภาคเหนือ
- ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
- ภาคกลาง
- ภาคตะวันออก
- ภาคตะวันตก
- ภาคใต้

ขมิ้นชันบ้านเขาวง...สินค้า GI คุณภาพดีที่สุดในโลก...สร้างอัตลักษณ์สมุนไพรสุราษฎร์ธานี

ขมิ้นชัน

Curcuma longa L.

วงศ์ ZINGIBERACEAE

ชื่ออื่น ๆ

ขมิ้น ขมิ้นแกง ขมิ้นหยอก ขมิ้นหัว ขี้มิ้น ตายอ สะยอ หมิ้น

ไม้ล้มลุก อายุหลายปี เหง้าใต้ดินรูปไข่มีแขนงรูปทรงกระบอกแตกออกด้านข้าง 2 ด้าน ตรงกันข้าม เนื้อในเหง้าสีเหลืองส้ม มีกลิ่นเฉพาะ ใบ เดี่ยว แทงออกมาเหง้าเรียงเป็นวงซ้อนทับกันรูปใบหอก ดอกช่อ แทงออกจากเหง้า แทรกขึ้นมาระหว่างก้านใบ รูปทรงกระบอก กลีบดอกสีเหลืองอ่อน ใบประดับสีเขียวอ่อน หรือสีนวล บานครั้งละ 3 - 4 ดอก ผล รูปกลม มี 3 พู

ขมิ้นชันเจริญเติบโตได้ดีในเขตร้อนถึงกึ่งเขตร้อน โดยพบว่ามีการกระจายพันธุ์ปลูกอยู่ในประเทศอินเดีย ไทย มาเลเซีย และศรีลังกา เป็นต้น

สรรพคุณ แก้ท้องอืดเฟ้อ แน่น จุกเสียด ใช้ภายนอก ช่วยลดอาการฟกช้ำบวม ปวดไหล่และแขน บวมช้ำและปวดบวม แก้ปวดข้อ สมานแผลสดและแผลถลอก แก้น้ำกัดเท้า แก้คันระตุ แก้กลากเกลื้อน แก้โรคผิวหนังผื่นคัน

ภูมิหลัง

ขมิ้นชันบ้านเขาวง จังหวัดสุราษฎร์ธานี มีการปลูกมานานแล้ว ระยะเวลาแรกเป็นการปลูกเพื่อการบริโภคในครัวเรือนเท่านั้น ยังไม่ได้ปลูกเพื่อการค้า แต่เนื่องจากดินในพื้นที่ซึ่งมีลักษณะพิเศษ มีสีแดงดำ มีส่วนผสมของแร่โดโลไมท์ทำให้ดินมีลักษณะเป็นน้ำมันเหมาะแก่การเจริญเติบโตของขมิ้นชัน และทำให้ขมิ้นชันที่ปลูกได้แตกต่างจากที่อื่น โดยในปี 2544 กรมวิทยาศาสตร์การแพทย์ ได้มีการขอตัวอย่างขมิ้นชันบ้านเขาวงไปทำการวิจัย ก็พบว่า มี สารเคอร์คิวมินอยด์ (curcuminoid) ที่ช่วยปรับสมดุลในร่างกาย ต่อต้านอนุมูลอิสระ ลดความเสี่ยงโรคมะเร็ง สูงถึงร้อยละ 20.80 มากกว่าขมิ้นที่ปลูกในพื้นที่อื่นๆ และยังได้รับการรับรองคุณภาพสมุนไพรไทย จึงทำให้มีชื่อเสียงโด่งดัง

สุรินทร์

 ภาคเหนือ	 ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
 ภาคกลาง	 ภาคตะวันตก
 ภาคตะวันออก	 ภาคใต้

โลดทะนงแดง...สมุนไพรแก้พิษของหมอพั้นบ้าน...สู่กลัษตำรับโรงพยาบาล

โลดทะนงแดง

Trigonostemon reidioides (Kurz) Craib

วงศ์ EUPHORBIACEAE

ชื่ออื่น ๆ

นางแซง โลดทะนง หนาดคำ

ไม้พุ่มขนาดเล็ก ใบเดี่ยว รูปหอก ผิวใบด้านล่างมีขนนุ่ม ดอกแบบช่อแยกแขนง แยกเพศร่วมต้น กลีบดอกสีขาวถึงม่วงเข้ม มี 5 กลีบ ผลค่อนข้างกลม มี 3 พู มีขนสีน้ำตาลเทาแน่น ก้านผลยาว 1.5 เซนติเมตร ผลแห้งแตกได้ เมล็ดค่อนข้างกลม สีเหลือง ผิวเรียบ

พบได้ตามป่าเต็งรัง และป่าเบญจพรรณ ป่าดิบแล้ง

สรรพคุณ ใช้ ราก มีรสร้อน ฝนน้ำกินทำให้อาเจียน ทำให้ถ่าย เพื่อถอนพิษคนกินยาเบื่อ เม้าพิษเห็ด และหอย แก้พิษงู แก้เสมหะเป็นพิษ แก้หืด แก้วัณโรค เป็นยาระบาย ฝนเกลือหนี หรือตุตหนอง ถ้าฝีแตก ฝนทาแก้ฟกช้ำ เคล็ดบวม แก้ปวดฝี

ภูมิหลัง

สมุนไพรตำรับโลดทะนงแดง เป็นตำรับยาพื้นบ้าน ที่มีสรรพคุณ ใช้รักษาพิษ สัตว์พิษกัด เป็นตำรับยาพื้นบ้านของหมอพั้นบ้านจังหวัดสุรินทร์ เจ้าของตำรับคือ หมอเอี้ยะ สายกระสุน หมอพั้นบ้าน บ้านเขวาสีอุบลบักได อำเภอมดงรัก จังหวัดสุรินทร์ หมอไทยดีเด่นแห่งชาติ ปี 2565 เป็นตำรับสมุนไพรที่โรงพยาบาลกาบเชิง และโรงพยาบาลพนมดงรักนำมาใช้รักษาพิษกัด ซึ่งผลการรักษาได้ผลดีและช่วยลดค่าใช้จ่ายผู้ป่วย และโรงพยาบาลเป็นดี (ลดจำนวนวันนอนรักษาตัวในโรงพยาบาล ลดการใช้ยาแก้ปวดอย่างแรง และลดการใช้เซรุ่ม) ตั้งแต่นำตำรับสมุนไพรโลดทะนงแดงมาใช้ในโรงพยาบาลทั้ง 2 แห่ง ยังไม่พบผู้ป่วยถูกงูพิษกัดเสียชีวิตอีกเลย ปัจจุบันโรงพยาบาลกาบเชิงได้มีการพัฒนาต่อยอดสมุนไพรโลดทะนงแดง โดยนำมาบดเป็นผงเพื่อสะดวกในการใช้ ซึ่งได้รับการตอบรับเป็นอย่างดี มีโรงพยาบาลในจังหวัดสุรินทร์นำไปใช้รักษาผู้ป่วย 7 แห่ง รพ.สต. 30 แห่ง และต่างจังหวัด ภาคใต้ ภาคอีสาน จำนวน 15 แห่ง จากงานวิจัยของคุณศ เต็มไตรรัตน์ และคณะพบว่าผลของสารจากรากโลดทะนงแดงต่อพิษงูเห่าไทย โดยใช้วิธี Molecular Docking สามารถอธิบายกลไก

การแก้พิษงูเห่าของโลดทะนงแดงในระดับโมเลกุลได้ว่า สารสำคัญในรากโลดทะนงแดง ไปจับ neurotoxin 3 ในบริเวณ binding site ที่จับกับ acetylcholine receptor ทำให้ neurotoxin 3 ที่เข้าสู่ร่างกายมนุษย์ ไม่สามารถไปจับกับ acetylcholine receptor ได้ ส่งผลให้ให้รากโลดทะนงแดงสามารถยับยั้งประสิทธิภาพการทำงานของพิษงูเห่าได้ และจากการทดลองสกัดสารจากรากต้นโลดทะนงแดงและนำไปทดสอบประสิทธิภาพการทำงานของพิษงูเห่าในหลอดทดลอง โดยใช้เทคนิค SDS - PAGE พบว่าสารสกัดจากรากโลดทะนงแดง ใน dichloromethane crude extract และ butanol crude extract สามารถลดแถบโปรตีนพิษงูเห่า neurotoxin 3 ได้ จากข้อมูลเป็นที่ประจักษ์แล้วว่าสมุนไพรโลดทะนงแดงเหมาะสมและควรจะเป็นสมุนไพรอัตลักษณ์จังหวัดสุรินทร์

หนองคาย

- ภาคเหนือ
- ภาคกลาง
- ภาคตะวันออก
- ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
- ภาคตะวันตก
- ภาคใต้

แหล่งไผ่พันธุ์ดี...ถิ่นอีสาน

ไผ่

Zingiber montanum (J.Koenig) Link ex A.Dietr.

วงศ์ ZINGIBERACEAE

ชื่ออื่น ๆ

ปูเลย ว่านไฟ

ไม้ล้มลุก มีเหง้าใต้ดิน เปลือกสีน้ำตาลแกมเหลือง เนื้อในสีเหลืองถึงเหลืองแกมเขียว ทางเหนือหรือลำต้นเทียมขึ้นเป็นกอ ซึ่งประกอบด้วยกาบหรือโคนใบหุ้มซ้อนกัน ใบเดี่ยว เรียงสลับ รูปขอบขนานแกมใบหอก ดอกช่อแทงจากเหง้าใต้ดิน กลีบดอกสีนวล ใบประดับสีม่วง ผลเป็นผลแห้งรูปกลม

พบได้ทั่วทุกภาคของประเทศไทย แต่นิยมปลูกกันมากแถบจังหวัดกาญจนบุรี สุพรรณบุรี พัทลุง และหนองคาย

สรรพคุณ เหง้า ขับโลหิตร้ายทั้งหลายให้ตกเสีย ขับระดูสตรี แก้ฟกซ้ำเคล็ดบวม ขับลมในลำไส้ ขับระดู แก้กูกเสียด รักษาโรคเหน็บชา แก้ปวดท้อง บิดเป็นมูกเลือด ช่วยสมานแผล สมานลำไส้ แก้ลำไส้อักเสบ แก้มุตกิด ระดูขาว ขับลม แก้ท้องอืดท้องเฟ้อ แก้ปวดท้อง แก้ท้องผูก แก้อาเจียน เป็นยารักษาหิด แก้เคล็ดขัดยอก

ภูมิหลัง

ไผ่เป็นสมุนไพรที่มีความหลากหลายทางสรรพคุณ และใช้กันมาตั้งแต่สมัยโบราณ ดังปรากฏในคัมภีร์ต่าง ๆ เช่น ตำรับยาพระอังกษพระเส้นตึงให้หย่อน และ ตำรับสีผึ้ง

บู้กระเส้น ในตำราพระโอสถพระนารายณ์ ตำรับยาแก้ลมขึ้นแต่แม่เท้าให้ปวดศีรษะเมื่อยต้นคอเป็นกำลัง ในตำราเวชศาสตร์ฉบับหลวง รัชการที่ 5 เล่มที่ 2 ในคัมภีร์มหาโชตรัต ปัจจุบันโพลเป็นส่วนประกอบของ ตำรับยาหลายตำรับในบัญชียาหลักแห่งชาติด้านสมุนไพร พ.ศ. 2566 เช่น ตำรับยาประสะโพล เป็นยา ในกลุ่มอาการทางสูติศาสตร์-นรีเวชวิทยา ใช้รักษาอาการสตรีระดูมาไม่สม่ำเสมอหรือมาน้อยกว่าปกติและ ชับน้ำคาวปลาในสตรีหลังคลอดบุตร และเป็นส่วนประกอบสำคัญของลูกประคบ เป็นต้น

หนองบัวลำภู

หนองบัวลำภู

- ภาคเหนือ
- ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
- ภาคกลาง
- ภาคตะวันตก
- ภาคตะวันออก
- ภาคใต้

บัวหลวง..ดอกไม้ในวิถีชีวิตคนหนองบัวลำภู...สู่เมนูสุขภาพ “เมี่ยงคำลำภู”

บัวหลวง

Nelumbo nucifera Gaertn.

วงศ์ NELUMBONACEAE

ชื่ออื่น ๆ

ปทุม บูนชริก โภกนท

พืชน้ำอายุหลายปี มีเหง้าและไหลอยู่ใต้ดิน ใบเดี่ยวรูปโล่ ออกสลับ แผ่นใบจะชูเหนือน้ำ รูปใบเกือบกลม ก้านใบแข็งเป็นหนาม ถ้าตัดตามขวางจะเห็นเป็นรูภายใน ก้านใบมีน้ำยางขาว เมื่อหักจะมีสายใยสีขาว ดอกเดี่ยว มีสีขาว สีชมพู กลิ่นหอม บัวหลวงจะเริ่มบานตั้งแต่ตอนเช้า กลีบดอกมีจำนวนมากเรียงซ้อนหลายชั้น เกสรตัวผู้มีจำนวนมากสีเหลือง ผล รูปกลมรี สีเขียวนวล มีจำนวนมาก ฝังอยู่ในส่วนที่เป็นรูปกรวย เรียกว่า ฝักบัว

พบได้ตามแหล่งน้ำจืดทั่วไป เจริญเติบโตได้ดีในทุกสภาพดิน ในระดับน้ำไม่ลึกมากเกินไป 1 เมตร มีความอ่อนไหวต่อคุณภาพน้ำสูง ชอบแหล่งน้ำธรรมชาติ สะอาด น้ำไม่เน่าเสีย

สรรพคุณ เกสรบัวหลวง ใช้บำรุงหัวใจ ทำให้ชุ่มชื้น บำรุงปอด บำรุงตับ บำรุงกำลัง คุมธาตุ แก้กัม แก่ไข
ภูมิหลัง

บัวหลวงเป็นเครื่องยาสำคัญและมีการใช้ในตำรับยาไทยมาช้านาน พืชยาไทยที่มีบัวหรือส่วนประกอบของบัวหลวงเป็นตัวยา ได้แก่ พิกัดเกสรทั้งห้าหรือพิกัดเบญจเกสร พิกัดบัวทั้งห้า และพิกัดบัวพิเศษ พิกัดเกสรทั้ง 5 หรือพิกัดเบญจเกสร หมายถึง เกสรดอกมะลิ พิกุล บุนนาค สารภี และเกสรดอกบัวหลวง มีรสหอมเย็น เป็นตัวยามีสรรพคุณรวมเป็นยาบำรุงหัวใจ จึงใช้เป็นตัวยารักษาโรคหัวใจ เช่น ยาหอมเทพจิตร ยาหอมทิพโอสถ ยาหอมนวโกฐ ยาหอมอินทจักร์ ซึ่งเป็นตำรับยาหอมในกลุ่มยารักษาอาการทางระบบไหลเวียนโลหิต ตามรายการบัญชียาหลักแห่งชาติด้านสมุนไพร พ.ศ. 2566

บัวหลวงเป็นดอกไม้ประจำจังหวัดหนองบัวลำภู บัวหลวงเกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมของชาวหนองบัวลำภู ปรากฏเป็นลายผ้าซิดสลับทมิ “ลายบัวลุ่มภู” ซึ่งเป็นลายผ้าอัตลักษณ์ของจังหวัดหนองบัวลำภู เป็นผ้าทอที่เกิดจากการผสมผสานระหว่างลายมัดหมี่และลายซิด เป็นลวดลายดอกบัวหลวง ซึ่งเป็นภูมิปัญญาดั้งเดิมของหนองบัวลำภู ในปี พ.ศ. 2566 กรมส่งเสริมวัฒนธรรมได้ประกาศ “เมี่ยงคำลำภู” เป็นเมนูอาหารท้องถิ่น

ประจำจังหวัดหนองบัวลำภู เมืองคำลำภู มีเอกลักษณ์ต่างจากเมืองคำธรรมดา โดยดัดแปลงนำเอาตำลาคำอาหารพื้นบ้านที่มีมาแต่โบราณของหนองบัวลำภู มาเป็นตัวชูโรงร่วมด้วย ใช้เครื่องเคียงที่เป็นวัตถุดิบอินทรีย์ในท้องถิ่น เช่น ใบข้าพลุ ใบเมี่ยง มะนาว มะขาม น้ำปลาร้า และจุดเด่นคือน้ำกลีบบัวหลวง มาเป็นใบห่อ ไม่เพียงให้สีสันสวยงามเท่านั้น รสผาดของกลีบบัวช่วยปรับสมดุลให้รสชาติกลมกล่อม และมีสรรพคุณทางยาลดอาการไอระงอกจากวัตถุดิบที่มีรสเปรี้ยวได้อีกด้วย

อ่างทอง

- ภาคเหนือ
- ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
- ภาคกลาง
- ภาคตะวันตก
- ภาคตะวันออก
- ภาคใต้

ข้ามุนไพรคู่ครัวไทย...มากสรรพคุณทางยา

ข่า

Alpinia galanga (L.) Willd.

วงศ์ ZINGIBERACEAE

ชื่ออื่น ๆ

กฎุกโรหิณี ข่าหยวก ข่าหลวง

ไม้ล้มลุก สูง 1.5-2 เมตร เหน้งามีข้อและปล้องชัดเจน ใบเดี่ยว เรียงสลับ รูปใบหอก รูปวงรีหรือเกือบขอบขนาน ดอกช่อ ออกที่ยอด ดอกย่อยขนาดเล็ก กลีบดอกสีขาว โคนติดกันเป็นหลอดสั้น ๆ ปลายแยกเป็น 3 กลีบ กลีบใหญ่ที่สุดมีริ้วสีแดง ผลแห้งแตกได้ รูปกลม

สรรพคุณ เหน้งามีรสเผ็ดร้อน ขม รับประทานเป็นยาขับลม บำรุงธาตุ เป็นยาระบายอ่อนๆ แก้ไอ ช่วยย่อยอาหาร แก้บิด แก้ปวดท้องจุกเสียดแน่น กินแก้โรคปวดข้อ และโรคหลอดลมอักเสบ ขับน้ำคาวปลา ขับรก ใช้ภายนอกทารักษากลากเกลื้อน แก้ไฟลวก แก้น้ำร้อนลวก แก้ลมพิษ และโรคลมป่วงแก้สันนิบาตหน้าเพลิง

ภูมิหลัง

โบราณว่า “ซิงก็รา ข่าก็แรง” เป็นสำนวนที่หลายคนรู้จักดี พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 ให้ความหมายว่า “ต่างก็จัดจ้านพอ ๆ กัน หรือ ต่างก็อารมณ์ร้อนพอ ๆ กัน หรือ ต่างไม่ยอมลดละกัน” ทั้งนี้เพราะลักษณะของข่าและขิงนั้นมีรสเผ็ดร้อนตามตำรายาไทย ข่าไม่ใช่พันธุ์ไม้ดั้งเดิมในประเทศไทย แต่เป็นพรรณไม้ต่างประเทศ ที่ไม่ทราบแหล่งกำเนิดแน่ชัด นำเข้ามาปลูกในบ้านเราจนเข้าใจว่าเป็นพันธุ์ไม้ที่มีอยู่ในบ้านเราแต่ตั้งแต่เดิม ข่าเป็นเครื่องเทศดับกลิ่นคาวของเนื้อสัตว์นิยมนำมาประกอบอาหารและแต่งกลิ่นรสในสำหรับไทยหลากหลายตำรับ ในขณะที่เดียวกันข่าก็เป็นสมุนไพรในการบำบัดรักษาโรคที่มากสรรพคุณอีกด้วย

ข่าเป็นสมุนไพรในงานสาธารณสุขมูลฐานของไทย มีสรรพคุณช่วยรักษาอาการแน่นจุกเสียด และใช้รักษาอาการกลากเกลื้อน เช่นเดียวกับในงานสาธารณสุขมูลฐานอาเซียน ใช้ส่วนของเหง้าสดหรือเหง้าแห้ง และส่วนของโคนลำต้น บรรเทาอาการท้องอืดเฟ้อ อาหารไม่ย่อย และแก้โรคกลาก จากการศึกษาฤทธิ์ทางเภสัชวิทยาของข่า พบว่าในเหง้าข่ามีน้ำมันหอมระเหย และสารในกลุ่ม eugenol มีฤทธิ์ในการขับน้ำดี และช่วยย่อยอาหารได้

จากข้อมูลระบบสารสนเทศการผลิตทางด้านเกษตรกรรมส่งเสริมการเกษตร ปี พ.ศ. 2562 จังหวัดอ่างทอง มีพื้นที่ปลูกข้าวประมาณ 3 พันไร่ สูงเป็นอันดับสองของประเทศรองจากจังหวัดสมุทรปราการ ข้าวเป็นพืชเศรษฐกิจที่สำคัญของจังหวัดอ่างทองรองจากข้าว อ้อย มะม่วง และกล้วยน้ำว้า ตามลำดับ โดยมีครัวเรือนเกษตรกร 583 ครัวเรือนที่ทำอาชีพปลูกข้าว จังหวัดอ่างทองจึงเป็นแหล่งปลูกข้าวที่สำคัญ สำหรับเป็นเครื่องเทศและวัตถุดิบสำหรับการผลิตเป็นยาและผลิตภัณฑ์สุขภาพที่สำคัญในประเทศไทย

อำเภอเจริญ

- ภาคเหนือ
- ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
- ภาคกลาง
- ภาคตะวันตก
- ภาคตะวันออก
- ภาคใต้

ว่านสาวหลงสมุนไพรเด่นอำเภอเจริญ...สู่ความร่วมมือการวิจัยระหว่างประเทศ

ว่านสาวหลง

Amomum schmidtii (K.Schum.) Gagnep.

วงศ์ ZINGIBERACEAE

ไม้ล้มลุก มีเหง้าใต้ดินมีกลิ่นหอม กาบใบแดง ใบมีขนนุ่ม ช่อดอกขนาดเล็ก จำนวนดอกน้อย เกิดจากเหง้า ห่างจากลำต้นเทียม กลีบเลี้ยงและกลีบดอกสีขาว กลีบปากมีแถบสีเหลืองตรงกลาง อับเรณูสีขาว มีงอยยื่นพันไปด้านบน รูปสามแฉก

พบตามพื้นที่ป่าดิบแล้งในทุกภาคของประเทศไทย

สรรพคุณ เหง้าและรากบำรุงหัวใจ ขับลม ต้มอาบบำรุงผิว

ภูมิหลัง

ว่านสาวหลง เป็นสมุนไพรเด่นที่พบได้ในจังหวัดอำเภอเจริญ และมีการใช้เป็นยาสมุนไพรตามภูมิปัญญาท้องถิ่นมาช้านาน การประกาศให้อำเภอเจริญเป็นหนึ่งใน “เมืองสมุนไพร (Herbal City)” ภายใต้แผนแม่บทแห่งชาติว่าด้วยการพัฒนาสมุนไพรไทย ฉบับที่ 1 พ.ศ. 2560 – 2564 จึงนำไปสู่ความร่วมมือระหว่างมหาวิทยาลัยมหิดล โดยโครงการจัดตั้งวิทยาเขตอำเภอเจริญ และมหาวิทยาลัยวิทยาศาสตร์สุขภาพ สหวันนะเขต สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ร่วมสำรวจ วิจัย และพัฒนาผลิตภัณฑ์คุณภาพของว่านสาวหลงเพื่อยกระดับเศรษฐกิจของชุมชน

อุดรธานี

อุดรธานี

- ภาคเหนือ
- ภาคกลาง
- ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
- ภาคตะวันตก
- ภาคตะวันออก
- ภาคใต้

ชำสมุนไพรรื่องเทศคู่ครัวไทย...มากสรรพคุณทางยา

ชำ

Alpinia galanga (L.) Willd.

วงศ์ ZINGIBERACEAE

ชื่ออื่น ๆ

กฎุกโรหินี ชำหยวก ชำหลวง

ไม้ล้มลุก สูง 1.5-2 เมตร เหง้ามีข้อและปล้องชัดเจน ใบเดี่ยว เรียงสลับ รูปใบหอก รูปวงรี หรือเกือบขอบขนาน ดอกช่อ ออกที่ยอด ดอกย่อยขนาดเล็ก กลีบดอกสีขาว โคนติดกันเป็นหลอดสั้นๆ ปลายแยกเป็น 3 กลีบ กลีบใหญ่ที่สุดมีริ้วสีแดง ผลแห้งแตกได้ รูปกลม

สรรพคุณ เหง้ามีรสเผ็ดร้อน ขม รับประทานเป็นยาขับลม บำรุงธาตุ เป็นยาระบายอ่อนๆ แก้ไอ ช่วยย่อยอาหาร แก้บิด แก้ปวดท้องจุกเสียดแน่น กินแก้โรคปวดข้อ และโรคหลอดลมอักเสบ ขับน้ำคาวปลา ขับรก ใช้ภายนอกทารักษากลากเกลื้อน แก้ไฟลวก แก้น้ำร้อนลวก แก้ลมพิษ และโรคลมป่วงแก้สันนิบาตหน้าเพลิง

ภูมิหลัง

โบราณว่า “ชิงกิรา ชำก็แรง” เป็นสำนวนที่หลายคนรู้จักดี พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 ให้ความหมายว่า “ต่างก็จัดจ้านพอ ๆ กัน หรือ ต่างก็อารมณ์ร้อนพอ ๆ กัน หรือ ต่างไม่ยอมลดละกัน” ทั้งนี้เพราะลักษณะของชำและชิงนั้นมีรสเผ็ดร้อนตามตำรายาไทย ชำไม่ใช่พันธุ์ไม้ดั้งเดิมในประเทศไทย แต่เป็นพรรณไม้ต่างประเทศ ที่ไม่ทราบแหล่งกำเนิดแน่ชัด นำเข้ามาปลูกในบ้านเราจนเข้าใจว่าเป็นพันธุ์ไม้ที่มีอยู่ในบ้านเราแต่ตั้งแต่เดิม ชำเป็นเครื่องเทศดับกลิ่นคาวของเนื้อสัตว์นิยมนำมาประกอบอาหารและแต่งกลิ่นรสในสำหรับไทยหลากหลายตำรับ ในขณะที่เดียวกันชำก็เป็นสมุนไพรในการบำบัดรักษาโรคที่มากสรรพคุณอีกด้วย

ชำเป็นสมุนไพรในงานสาธารณสุขมูลฐานของไทย มีสรรพคุณช่วยรักษาอาการแน่นจุกเสียด และใช้รักษาโรคกลากเกลื้อน เช่นเดียวกับในงานสาธารณสุขมูลฐานอาเซียน ใช้ส่วนของเหง้าสดหรือเหง้าแห้ง และส่วนของโคนลำต้น บรรเทาอาการท้องอืดเพื่อ อาหารไม่ย่อย และแก้โรคกลาก จากการศึกษาฤทธิ์ทางเภสัชวิทยาของชำ พบว่าในเหง้าชำมีน้ำมันหอมระเหย และสารในกลุ่ม eugenol มีฤทธิ์ในการขับน้ำดีและช่วยย่อยอาหารได้

อุดรดิต์

อุดรดิต์

ภาคเหนือ	ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
ภาคกลาง	ภาคตะวันตก
ภาคตะวันออก	ภาคใต้

ขมิ้นชันสมุนไพรทรงคุณค่า มากสรรพคุณ

ขมิ้นชัน

Curcuma longa L.

วงศ์ ZINGIBERACEAE

ชื่ออื่น ๆ

ขมิ้น ขมิ้นแกง ขมิ้นหยวก ขมิ้น หมิ้น

ไม้ล้มลุก อายุหลายปี เหง้าใต้ดินรูปไข่ มีแขนงรูปทรงกระบอกแตกออกด้านข้าง 2 ด้าน เนื้อในเหง้าสีเหลืองส้ม มีกลิ่นเฉพาะ ส่วนเหนือดินเป็นลำต้นเทียม ใบเดี่ยว แทงออกมาเหง้าเรียงเป็นวงซ้อนทับกัน แผ่นใบรูปใบหอก ดอกช่อ แทงออกจากเหง้า อยู่ระหว่างก้านใบ รูปทรงกระบอก ใบประดับสีเขียวอ่อนหรือสีนวล กลีบดอกสีเหลืองอ่อน ผล ทรงกลม มี 3 พู

ขมิ้นชันเจริญเติบโตได้ดีในเขตร้อนถึงกึ่งเขตร้อน โดยพบว่ามีการกระจายพันธุ์ปลูกอยู่ในประเทศอินเดีย ไทย มาเลเซีย และศรีลังกา สำหรับประเทศไทย ขมิ้นชันสามารถปลูกได้ทุกภาค เจริญเติบโตได้ดีบนที่ดอน

สรรพคุณ เหง้า มีรสขม ผาต เผื่อน เผ็ดเล็กน้อย แก้ท้องอืดเฟ้อ แน่น จุกเสียด ไข้ภายนอก ช่วยลดอาการฟกช้ำบวม ปวดไหล่และแขน บวมช้ำและปวดบวม แก้ปวดข้อ สมานแผลสดและแผลถลอก แก้ น้ำกัดเท้า แก้ชันนะตุ แก้กลากเกลื้อน แก้โรคผิวหนังผื่นคัน

ภูมิหลัง

ขมิ้นชันเป็นเครื่องเทศชนิดแรกและสำคัญที่สุดที่ค้าขายกันบนเส้นทางสายไหม เป็นหนึ่งในยาอายุรเวทและเครื่องสำอางในตำราอินเดียที่มีมาแต่โบราณ คนอินเดียใช้ขมิ้นชันเป็นเครื่องเทศแต่งกลิ่นรสอาหาร เป็นยารักษาสารพัดโรค เป็นสมุนไพรในพิธีกรรมสำคัญ ๆ และเป็นพืชให้สี้อมมาช้านาน อินเดียเป็นแหล่งปลูกและผู้ผลิตขมิ้นรายใหญ่ที่สุดของโลก สำหรับประเทศไทยมีการปลูกขมิ้นชันเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง ทั้งนี้เนื่องจากขมิ้นชันมีศักยภาพในการพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์ได้หลากหลาย เช่น ยาสมุนไพร โดยขมิ้นชันแคปซูลถูกจัดเป็นยาในบัญชียาหลักแห่งชาติ สำหรับบรรเทาอาการแน่น จุกเสียด ท้องเฟ้อ นอกจากนี้ขมิ้นชันถูกนำมาผลิตเป็นอาหารเสริมสุขภาพ ผลิตภัณฑ์เครื่องสำอางและความงาม ผลิตภัณฑ์สปา ผลิตภัณฑ์ป้องกันกำจัดศัตรูพืช ผลิตภัณฑ์สำหรับสัตว์เลี้ยง และใช้เป็นส่วนผสมในอาหารสัตว์ เป็นต้น คุณภาพของขมิ้นชัน

ขึ้นอยู่กับปริมาณน้ำมันหอมระเหย (essential oil) และสารเคอร์คิวมินอยด์ (curcuminoids) ในส่วนเหง้า แล่งปลุกที่แตกต่างกัน จะให้ปริมาณสารสำคัญที่ค่อนข้างแตกต่างกัน นั่นคือขมิ้นชันที่ปลุกทางภาคใต้ จะมีสารเคอร์คิวมินอยด์สูง เหมาะสำหรับผลิตยา ส่วนขมิ้นชันที่ปลุกทางภาคเหนือและภาคอีสานจะมีปริมาณ น้ำมันหอมระเหยสูง เหมาะสำหรับใช้ในผลิตภัณฑ์เครื่องสำอางและผลิตภัณฑ์สปา

อุทัยธานี

- ภาคเหนือ
- ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
- ภาคกลาง
- ภาคตะวันตก
- ภาคตะวันออก
- ภาคใต้

คนทาสมนไพรสำคัญในตำรับยาห้ารากล

คนทา

Harrisonia perforata (Blanco) Merr.

วงศ์ SIMAROUBACEAE

ชื่ออื่น ๆ

กะลันทา โโกทา ชี้ตำตา สี่พิน สี่พินคนตาย สี่พินคนทา หนามจี้

ไม้พุ่มแกมเถาหรือไม้พุ่มเลื้อย ลำต้นมีหนามแหลมและสั้นตลอดทั้งลำต้นและตามกิ่งก้าน ใบประกอบแบบขนนก ออกเรียงสลับ ใบย่อยรูปไข่หรือรูปรี ใบอ่อนสีแดง ก้านใบรวมเป็นปีกแผ่ขยายออก ดอกเป็นช่อแยกแขนง ผลค่อนข้างกลม เบี้ยว และฉ่ำน้ำ เมล็ดแข็ง สีน้ำตาล

คนทากระจายพันธุ์ตามพื้นที่โล่งในป่าผลัดใบ ป่าละเมาะ และป่าเขาหินปูน ทางภาคเหนือและภาคอีสาน ที่ระดับความสูงใกล้ระดับน้ำทะเลจนถึง 900 เมตร

สรรพคุณ ราก รสขมฝืดปนฝาดเย็น แก้ท้องร่วง บิด ลดความร้อนในร่างกาย กระทบพิษไข้พิษไข้กาฬ ไข้หัวลมทุกชนิด แก้ไข้เส้น ไข้เหนือและไข้พิษ แก้ร้อนในกระหายน้ำ เป็นส่วนประกอบในยาแก้ไข้เบญจโลกวิเชียร รากอ่อนและต้น แก้ท้องร่วง แก้บิด

ภูมิหลัง

ในสมัยโบราณนอกจากกิ่งช่อยแล้วไม้คนทาหรือโกทานิยมนำมาทำเป็นไม้สี่พิน ลักษณะคล้ายๆ แปรงสี่พินที่ใช้กันอยู่ในปัจจุบัน โดยการนำกิ่งคนทามาปอกเปลือกให้เหลือเพียงเนื้อไม้สีขาว ใช้ค้อนทุบให้แตกสางปลายด้วยเข็มให้มีลักษณะเป็นเส้นเล็กๆ คล้ายไม้กวาด ใช้แปรงฟัน ไม้คนทาช่วยรักษาฟันและทำให้เหงือกแข็งแรง

รากคนทาเป็นหนึ่งในห้าของยาห้ารากล หรือ เบญจโลกวิเชียร หรือ ยาแก้หัวดวง เป็นตำรับยาที่บรรจุอยู่ในบัญชียาหลักแห่งชาติด้านสมุนไพร ประกอบด้วย รากของสมุนไพร 5 อย่าง ได้แก่ รากคนทา รากย่านาง รากท้าวายาม่อม รากชิงชี่ และรากมะเดื่ออุทุมพร โดยจะใช้รากทั้ง 5 ในอัตราส่วนที่เสมอภาคหรือเท่ากัน ต้มรับประทานน้ำ บดเป็นผงละเอียดบรรจุใส่แคปซูล ปั้นเป็นยาลูกกลอน หรือยาพิมพ์เม็ด สามารถถอนพิษไข้ได้ทุกชนิด แก้ร้อนใน ขับเสมหะ แก้พิษร้อน ไข้พิษ ไข้กาฬ (ไข้ที่มีตุ่มที่อวัยวะภายในหรือที่ผิวหนัง ซึ่งตุ่ม

อาจมีสีดำ) และกระทุ้งพิษไข้ เพื่อไม่ให้ไข้หลบใน

จังหวัดอุทัยธานีมีลักษณะทางกายภาพโดยรวมเป็นพื้นที่ภูเขาสูงและพื้นที่ลาดชันที่ปกคลุมด้วยป่าชนิดต่างๆ พื้นที่ฝั่งตะวันตกของจังหวัดอุทัยธานี เป็นพื้นที่ส่วนหนึ่งของเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง ซึ่งเชื่อมต่อกับเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าทุ่งใหญ่นเรศวร อันเป็นผืนป่าตะวันตกผืนใหญ่ที่ครอบคลุมพื้นที่ป่าอนุรักษ์ที่มีขนาดใหญ่ที่สุดในประเทศไทยและต่อเนื่องกับผืนป่าในประเทศพม่า คนทาเป็นพันธุ์ไม้เด่นในป่าของจังหวัดอุทัยธานี จึงมีศักยภาพในการพัฒนาการใช้ประโยชน์ทางยาต่อไป

อุบลราชธานี

อุบลราชธานี

■ ภาคเหนือ	■ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
■ ภาคกลาง	■ ภาคตะวันตก
■ ภาคตะวันออก	■ ภาคใต้

บัวบกสมุนไพร Herbal champion...มากคุณค่าทางยาและความงาม

บัวบก

Centella asiatica (L.) Urb.

วงศ์ APIACEAE

ชื่ออื่น ๆ

ผักแว่น ผักหนอก

ไม้ล้มลุกอายุหลายปี เลื้อยแผ่ไปตามพื้นดิน ชอบที่ชื้นแฉะแตกรากฝอยตามข้อ ไหลที่แผ่ไปจะงอกใบจากข้อชูขึ้น 3-5 ใบ ใบเดี่ยว เรียงสลับ รูปไต ขอบใบหยัก ก้านใบยาว ดอก ช่อ ออกที่ซอกใบ ขนาดเล็ก 2-3 ดอก กลีบดอกสีม่วง ผล เป็นผลแห้ง แตกได้

พบทั่วไปตามที่ลุ่มชื้นแฉะ ตามคันนา ริมหนองน้ำ

สรรพคุณ ทั้งต้น บำรุงหัวใจ บำรุงกำลัง แก้ไข้ใน แก้อ่อนเพลีย ขับปัสสาวะ รักษาบาดแผล แก้ร้อนใน กระหายน้ำ แก้โรคปวดศีรษะข้างเดียว (ไมเกรน) แก้โรคเรื้อน แก้กามโรค แก้ตับอักเสบ

ภูมิหลัง

บัวบกเป็นพืชเศรษฐกิจที่สำคัญของจังหวัดอุบลราชธานี เกษตรกรในจังหวัดอุบลราชธานีนิยมปลูกบัวบกเชิงเกษตรอินทรีย์ มีงานวิจัยรองรับจากมหาวิทยาลัยอุบลราชธานี มีผลิตภัณฑ์ ที่ใช้กับการดูแลสุขภาพ จำหน่ายภายในจังหวัด บัวบกเป็น 1 ใน 15 รายการ Herbal Champions เป็นสมุนไพรที่มีความพร้อมตามห่วงโซ่การพัฒนาสมุนไพร Herbal Champions สามารถพัฒนาต่อยอดเป็นผลิตภัณฑ์สินค้าได้ทั้ง 4 อุตสาหกรรม คือ 1) อุตสาหกรรมอาหารและเครื่องดื่ม 2) อุตสาหกรรมอาหารเสริม 3) อุตสาหกรรมยา และ 4) อุตสาหกรรมเครื่องสำอาง ตามประกาศกรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก เรื่อง สมุนไพร Herbal Champions กำหนดขึ้นตามแผนปฏิบัติการด้านสมุนไพรแห่งชาติฉบับที่ 2 พ.ศ. 2566 - 2570 วัตถุประสงค์สำคัญเพื่อให้เกิดทิศทางที่ชัดเจนในการวางแผนพัฒนาสมุนไพรให้ครบวงจร เป็นผลิตภัณฑ์ออกสู่ตลาดและสร้างเศรษฐกิจให้กับประเทศ ให้มีแผนงานและโครงการศึกษาวิจัย และพัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพร

เอกสารอ้างอิง

กฎกระทรวงการขอขึ้นทะเบียน การออกใบสำคัญการขึ้นทะเบียน และการเพิกถอนการขึ้นทะเบียน ที่ดินที่เป็นถิ่นกำเนิดของสมุนไพรหรือที่จะใช้ปลูกสมุนไพร พ.ศ. 2561 (18 พฤษภาคม 2561). ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 135 ตอนที่ 35

กองสมุนไพรเพื่อเศรษฐกิจ. (2566). แผนปฏิบัติการด้านสมุนไพรแห่งชาติ ฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2566 – 2570). บริษัท เปเปอร์ จำกัด

กลุ่มงานพฤกษศาสตร์ป่าไม้. (2568). ข้อมูลชื่อพรรณไม้แห่งประเทศไทย เต็ม สมิตินันท์ พ.ศ. 2557 แก้ไขเพิ่มเติมและภาพประกอบ. สืบค้นจาก <https://botany.dnp.go.th/>

กรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก. (2565). รายงานสถานการณ์สมุนไพรไทย ปี 2565. กระทรวงสาธารณสุข.

กรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก. (2566). แผนปฏิบัติการด้านสมุนไพรแห่งชาติ ฉบับที่ 2 พ.ศ. 2566 – 2570. กระทรวงสาธารณสุข.

กรมทรัพย์สินทางปัญญา. (2564). THAI GEOGRAPHICAL INDICATION สิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์. <https://www.ipthailand.go.th/th/gi.html>.

คณะกรรมการนโยบายสมุนไพรแห่งชาติ. (2566). ประกาศรายชื่อสมุนไพร Herbal Champions พ.ศ. 2566. กระทรวงสาธารณสุข.

จิราพร ณ สงขลา. (2553). “แนวคิดอัตลักษณ์: ความหมายและพัฒนาการในเชิงทฤษฎี.” วารสารวิชาการศิลปศาสตร์, ปีที่ 7 ฉบับที่ 2.

ชัยวัฒน์ คุประตกุล. (2545). อัตลักษณ์ไทยในยุคโลกาภิวัตน์. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

พระราชบัญญัติพันธุ์พืช พ.ศ. 2518 ประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่ม 92 ตอนที่ 40 วันที่ 19 กุมภาพันธ์ 2518 และพระราชบัญญัติพันธุ์พืช (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 ประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่ม 109 ตอนที่ 40 วันที่ 7 เมษายน 2535)

วนารักษ์, ป. (2564). พรรณไม้ถิ่นเดียวของประเทศไทย. วารสารวนศาสตร์, 40(2), 23–36.

สำนักงานคณะกรรมการอาหารและยา. (2566). กฎหมายว่าด้วยยาแผนโบราณ. สืบค้นจาก <https://www.fda.moph.go.th>

สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร. (2566). ยุทธศาสตร์สมุนไพรไทยเชิงเศรษฐกิจ. สืบค้นจาก <https://www.oae.go.th>

สำนักงานพัฒนาการเศรษฐกิจจากฐานชีวภาพ. (2565). แนวทางพัฒนาเมืองสมุนไพรต้นแบบและสมุนไพรเศรษฐกิจเป้าหมาย. กรุงเทพฯ: สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.คลินิกการแพทย์แผนไทยหัวเฉียว. (2568). หัวเฉียวศูนย์การเรียนรู้สมุนไพรจีนแบบครบวงจร. สืบค้นจาก <https://www.huachiewtcm.com>

ส่วนผลิตกล้าไม้ สำนักส่งเสริมการปลูกป่า กรมป่าไม้. (2558). ไม้มงคลพระราชทานประจำจังหวัด. <https://www.forest.go.th/nursery>

ราชบัณฑิตยสถาน. (2554). พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554.

Ekor, M. (2014). The growing use of herbal medicines: Issues relating to adverse reactions and challenges in monitoring safety. *Frontiers in Pharmacology*, 4, 177. <https://doi.org/10.3389/fphar.2013.00177>

Jongsuwat, P., & Boonpragob, K. (2020). Biodiversity of Thai medicinal plants: Current status and future perspectives. *Journal of Thai Traditional and Alternative Medicine*, 18(2), 85–94.

Newman, D. J., & Cragg, G. M. (2020). Natural products as sources of new drugs over the nearly four decades from 01/1981 to 09/2019. *Journal of Natural Products*, 83(3), 770–803. <https://doi.org/10.1021/acs.jnatprod.9b01285>

Stuart Hall. (1996). *Questions of Cultural Identity*. London: SAGE Publications.

Santisuk, T., Chayamarit, K., Pooma, R., and Suddee, S. (2006). *Thailand Red Data: Plants*. Office of Natural Resources and Environmental Policy and Planning, Bangkok, Thailand. 256 p.

Wang, J., Wang, Q., Yang, H., & Wang, Y. (2013). Geo-authentic herbs in traditional Chinese medicine: The science of identifying and validating the origin of Chinese materia medica. *Chinese Medicine*, 8(1), 45. <https://doi.org/10.1186/1749-8546-8-45>

World Health Organization. (2003). *Traditional medicine strategy: 2002–2005*. World Health Organization. <https://apps.who.int/iris/handle/10665/67163>

World Health Organization. (2013). *WHO traditional medicine strategy: 2014–2023*. <https://www.who.int/publications/i/item/9789241506090>

สมุนไพร ๑๓๓ ชนิด ประจำจังหวัด

กรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก
Department of Thai Traditional and Alternative Medicine

กองคุ้มครองและส่งเสริมภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทยและแพทย์พื้นบ้านไทย
กรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก
Department of Thai Traditional and Alternative Medicine

เลขที่ 88/23 หมู่ 4 ถนนติวานนท์ ต.ตลาดขวัญ อ.เมือง จ.นนทบุรี 11000
โทรศัพท์ : (+66) 0-2591-7007 โทรสาร : (+66) 0-2591-7007

